

**WYŻSZA SZKOŁA BIZNESU - NATIONAL-LOUIS UNIVERSITY
W NOWYM SĄCZU**

**WYDZIAŁ STUDIÓW POLITYCZNYCH
KIERUNEK: POLITOLOGIA**

Justyna Karkoszka

6876

**Koncepcje polityki europejskiej w myśli i
działalności politycznej Prezydenta Francji
Charles'a de Gaulle'a.**

**Conceptions of European politics in the thought and
political activity of the President of the French Republic
Charles de Gaulle.**

Praca licencjacka

Promotor: dr Krzysztof Szczerski

Nowy Sącz, 2006

SPIS TREŚCI

WSTĘP	3
Rozdział I	
Główne wartości i koncepcje europejskie Prezydenta de Gaulle'a. 5	
1.1 Podstawowe wartości i główne założenia polityki zagranicznej prezydenta de Gaulle'a.....	5
1.2 Gaullistowska koncepcja systemu ogólnoeuropejskiego.....	13
1.3 Gaullistowska koncepcja systemu zachodnioeuropejskiego.	17
1.4 Gaullistowska koncepcja systemu wschodnioeuropejskiego.	26
Rozdział II	
Funkcjonowanie gaullistowskich koncepcji europejskich w latach 1958-69.	31
2.1 Funkcjonowanie gaullistowskiej koncepcji systemu ogólnoeuropejskiego w latach 1958-69.....	31
2.1.1 Funkcjonowanie gaullistowskiej koncepcji systemu ogólnoeuropejskiego w latach 1958-1964.	32
2.1.2 Funkcjonowanie gaullistowskiej koncepcji systemu ogólnoeuropejskiego w latach 1965-1969.	41
2.2 Funkcjonowanie gaullistowskiej koncepcji systemu zachodnioeuropejskiego latach 1958-69.....	48
2.2.1 Realizacja projektu Unii Politycznej.	49
2.2.2 Zbliżenie francusko-niemieckie.....	57
2.2.3 Polityka V Republiki wobec Wielkiej Brytanii a gaullistowska koncepcja systemu zachodnioeuropejskiego.....	61
2.2.4 Kryzys brukselski w 1965 roku a gaullistowska koncepcja systemu zachodnioeuropejskiego.....	64
2.3 Funkcjonowanie gaullistowskiej koncepcji stosunków z Europą Wschodnią w latach 1958-69.....	68
2.3.1 Funkcjonowanie gaullistowskiej koncepcji stosunków z Europą Wschodnią w latach 1958-1963.	68
2.3.2 Funkcjonowanie gaullistowskiej koncepcji stosunków z Europą Wschodnią w latach 1963-1969.	71
Rozdział III	
Realizacja koncepcji europejskich Prezydenta de Gaulle'a.....	76
3.1 Ocena realizacji koncepcji europejskiej Prezydenta de Gaulle'a.	76
3.2 Podstawowe wartości myśli politycznej Prezydenta de Gaulle'a we współczesnej polityce francuskiej.....	83
3.3 Funkcjonowanie myśli Prezydenta de Gaulle'a we współczesnej polityce europejskiej Francji.....	86
3.3.1 Polityka europejska Francji w latach 1989-1995.....	89
3.3.2 Polityka europejska Francji po rządami Prezydenta Jacquesa Chiraca. .	91
3.3.2.1 Republika Francuska wobec reform instytucjonalnych Unii Europejskiej w latach 1995-2003.	91
3.3.2.2 Stanowisko Francji wobec Wspólnej Polityki Walutowej.	96
3.3.2.3 Francja wobec Wspólnej Polityki Obrony.....	97
3.3.2.4 Stanowisko Francji wobec Traktatu Konstytucyjnego dla Europy. ...	99
ZAKOŃCZENIE	103
Bibliografia	105

WSTĘP

Prezydent Charles de Gaulle pozostaje w pamięci Francuzów jako polityk, który poprzez swoją politykę wywarł ogromne piętno na najnowszą historię Francji. Dziedzictwo pozostawione przez twórcę V Republiki wywiera zasadniczy wpływ na politykę współczesnego państwa francuskiego. Charles de Gaulle zdobył autorytet w społeczeństwie francuskim w czasie, gdy pełnił czynną służbę wojskową, dlatego też często mówiąc o twórcy V Republiki używa się jego stopnia wojskowego, którego dosłużył się w armii francuskiej.

Generał de Gaulle w czasie swego długiego życia, przejawiał szczególnie zainteresowania polityką zagraniczną. Sprzeciwiał się decyzjom, jakie zapadły w czasie konferencji w Jałcie, a godziły w narodowy interes Francji oraz pozostających w sprzeczności z dotychczasowym łaodem międzynarodowym i europejskim. Dlatego też Charles de Gaulle przez cały okres swej prezydentury, starał się wpływać na sytuację na arenie międzynarodowej, realizując własną wizję Europy, sprzeciwiając się bipolarnemu ukształtowaniu świata oraz dominacji Stanów Zjednoczonych. Zarazem wcielając w życie własne koncepcje francuskiej polityki europejskiej, dążył do realizacji żywotnych interesów Francji, zachowując niezależność w podejmowaniu decyzji o charakterze międzynarodowym.

Niniejsza praca opiera się na założeniu, że koncepcje europejskie pierwszego prezydenta V Republiki oraz ich realizacja, wywarły zasadniczy wpływ na francuską politykę zagraniczną oraz procesy związane z integracją europejską w latach 60. XX wieku. Warto odpowiedzieć na pytanie, jak poprzez realizację własnej wizji Europy, Prezydent de Gaulle realizował interesy narodowe Francji oraz jaki wpływ gaullistowska polityka zagraniczna wywierała na kształt europejskiej sceny politycznej.

Gaullistowskie koncepcje europejskie stanowią najważniejszy element koncepcji polityki zagranicznej Generała oraz tworzą podstawą całego systemu gaullistowskiej myśli politycznej, jak również najpełniej wyrażają poglądy de Gaulle'a na kwestie związane ze stosunkami międzypaństwowymi oraz pozycją Francji na arenie światowej.

Pojęcie „polityka europejska” nie obejmuje wyłącznie zagadnień dotyczących funkcjonowania Wspólnot Europejskich, lecz omawiając politykę europejską V Republiki, należy uwzględnić jej stosunki ze wszystkimi najważniejszymi partnerami z Europy, a także z jednym mocarstwem pozaeuropejskim, czyli Stanami Zjednoczonymi,

które dzięki umocnieniu pozycji politycznej po II wojnie światowej, odgrywały dominującą rolę w kształtowaniu stosunków w międzypaństwowych na Starym Kontynencie.

W rozdziale I niniejszej pracy, przedstawiono podstawowe wartości i założenia gaullistowskiej polityki europejskiej, które posłużą do rozwinięcia rozważań w dalszych rozdziałach pracy. Zostały zdefiniowane podstawowe pojęcia, które wydają się niezbędne do przeprowadzenia dalszej analizy koncepcji europejskich Prezydenta de Gaulle'a.

Rozdział II został poświęcony funkcjonowaniu gaullistowskiej koncepcji polityki europejskiej w polityce zagranicznej Francji w latach 1958-1969, czyli w okresie, gdy urząd prezydenta Republiki Francuskiej sprawował Charles de Gaulle. Dokonano analizy funkcjonowania koncepcji europejskich, których celem było stworzenie nowego ładu europejskiego oraz odbudowa mocarstwowej pozycji Francji na Starym Kontynencie

W rozdziale III dokonano oceny realizacji polityki europejskiej Prezydenta de Gaulle'a oraz ukazano wpływ założeń gaullistowskiej polityki zagranicznej na współczesną politykę Francji w Europie.

Choć założenia polityczne twórcy V Republiki zostały sformułowane pół wieku temu, a sytuacja międzynarodowa uległa w tym czasie zmianie, to jednak założenia gaullistowskiej myśli politycznej, dotyczące celów polityki zagranicznej Francji, nie straciły na aktualności i choć w części zostały dostosowane do współczesnych realiów międzynarodowych, to są nadal realizowane przez polityków wywodzących się z nurtu neogaullistowskiej centroprawicy.

Rozdział I

Główne wartości i koncepcje europejskie Prezydenta de Gaulle'a.

1.1 Podstawowe wartości i główne założenia polityki zagranicznej prezydenta de Gaulle'a.

Rozważania nad gaullistowską koncepcją polityki zagranicznej, a w szczególności nad jego koncepcją europejską, należy rozpocząć od dokonania rekonstrukcji podstawowych kategorii filozofii politycznej Prezydenta Charles'a de Gaulle'a.

Na podstawie dostępnej literatury można wydzielić trzy podstawowe źródła, z których twórca V Republiki zaczerpnął filozoficzne i ideologiczne podstawy głoszonej przez siebie myśli politycznej.

Pierwszym i zasadniczym źródłem były klasyczne wartości, które wpisane zostały w sztandar Wielkiej Rewolucji Francuskiej (*liberté, égalité, fraternité*).

Duży wpływ na myśl polityczną prezydenta de Gaulle'a wywarła również filozofia chrześcijańska. Uznajemy ją za drugie źródło gaullistowskiej myśli politycznej. Wielu spośród gaullistów twierdzi nawet, że system wartości zaczerpnięty z filozofii chrześcijańskiej był zdecydowanie najważniejszym czynnikiem określającym poglądy polityczne Generała¹. Rzeczywiście de Gaulle, mówiąc o misji Francji i cywilizacji europejskiej w świecie często utożsamiał je z cywilizacją chrześcijańską. W uniwersalnych wartościach tej cywilizacji poszukiwał uzasadnienia dla ekspansji Europy na arenie międzynarodowej.

Wielki wpływ na filozofię polityczną de Gaulle'a wywarła także filozofia historii i historyczny sposób myślenia. Gaullistowska filozofia polityczna i filozofia historii to dwie kategorie, które trudno rozpatrywać oddzielnie. Ich związki były rozległe: genetyczne, aksjologiczne i funkcjonalne. Z przyjętej przez de Gaulle'a interpretacji dziejów wywodziły się wartości, cele, oceny rzeczywistości, a także wyprowadzone z nich dyrektywy działania. Zdaniem Prezydenta przeszłość stanowiła jeden z trzech zasadniczych odnośników w ocenie polityki i działalności państwa, które jak tłumaczył

¹ J.M. Truto: *Le livre tricolore du Gaullisme*, Paris 1973, s.3; [za:]W.J. Szczepański, *Charles de Gaulle i Europa*, Warszawa 2001, s.67.

„strzec musi spuścizny dnia wczorajszego, dzisiejszych(...) interesów (...) i(...) nadziei na jutro”².

Formułowana wizja Francji określona była również w myśli politycznej Generała przez jej rolę w historii, bowiem Francja, jaką widział de Gaulle „odkąd wyłoniła się z pomroku dziejów, żyje wsluchana w zew przywołujących ją stuleci”³. A gdy Generał mówił o przeznaczeniu Francji i jej miejscu w zmieniającym się świecie podkreślał patetycznie, że słowa te zawsze „przywołują dziedzictwo przeszłości, obowiązki terażniejszości i nadzieją przyszłości”⁴.

Inspiracji gaullizmu szukać należy także w filozofii racji stanu. Generał de Gaulle zapewnił temu nurtowi filozofii ważne miejsce w francuskiej myśli politycznej. Twórca V Republiki interpretował rację stanu, jako dobrą służbę Francji, bez względu na motywy, jakie temu przyświecają i ideologie, które za tym stoją. Także w walce o miejsce Francji w świecie przyświecało mu przekonanie, że kraj powinien stać się trwałym i niewzruszalnym elementem „wolnego świata” i znaleźć swoje miejsce w układzie społeczno-ekonomicznym i politycznym stworzonym przez „wolne narody”.

Na podstawie dostępnych źródeł można zrekonstruować podstawowe wartości, jakim Prezydent de Gaulle posługiwał się nakreślając koncepcje polityki zagranicznej, a szczególnie polityki europejskiej. Podstawowymi pojęciami są naród i państwo narodowe, lecz były one interpretowane przez niego w sposób odmienny od uznawanych przez współczesnych mu polityków⁵.

Naród (*la Nation*)

Za pierwszą wartość w próbie rekonstrukcji założeń filozoficznych twórcy V Republiki możemy uznać naród⁶. Podążając za wyznawaną przez de Gaulle’a filozofią historii, możemy stwierdzić, że rozwój społeczeństw przez całe stulecia odbywał się w obrębie narodów, będących najtrwalszą i jedyną naturalną formą wspólnoty. Wyznacznikiem jedności narodowej dla Prezydenta de Gaulle’a była wspólnota zarówno najwyższych interesów, jak i dziejów historycznych, zarówno świadomości, jak i kultury, tradycji, języka i uczucia narodowego.

² Ch. de Gaulle, *Pamiętniki nadziei*, Warszawa, 1974, s. 1.

³ Ch. de Gaulle, *Pamiętniki wojenne, t.1*, Warszawa 1966, s.1.

⁴ Tenże, *Declaration au Palais de l'Élysée 8 I 1959*; [za:]W.J. Szczepański, op. cit., s.69.

⁵ W.J. Szczepański, *Europa w myśli politycznej de Gaulle'a*, Warszawa 1979, s. 80.

⁶ Uzasadnienie szczególnej roli czynnika narodowego w gaullizmie można znaleźć m. in. w pracach M. Debré (*Au service de la Nation*, Paris, 1963; *Sur le gaullisme*, Paris, 1967); [za:]W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s.72.

Koncepcja narodu Generała de Gaulle'a ożywiająca jego myśl polityczną i uzasadniająca formułowane, zwłaszcza w polityce zagranicznej, cele działania, wywodzi się z francuskiej tradycji politycznej, którą symbolizuje, wspomniana już wcześniej, filozofia racji stanu.

Interes narodowy, wynikający ze szczególnej wartości czynnika narodowego, stanowi według Generała, podstawowe kryterium w ocenie działań politycznych. Dlatego też, wszystkie działania, zarówno w polityce wewnętrznej, jak i zagranicznej de Gaulle próbował uzasadniać najwyższym narodowym interesem Francuzów, który równoznaczny jest z interesem Francji. Interes narodowy znalazł szczególne odbicie w gaullistowskiej koncepcji jedności zachodnioeuropejskiej.

Państwo narodowe (*L'état-nation*)

Warunkiem koniecznym przetrwania i funkcjonowania narodu jest według Prezydenta de Gaulle'a państwo, będące podstawową formą politycznej organizacji narodu, a wyrażające się poprzez działalność powołanych do tego celu instytucji, które mają służyć najwyższym interesom narodowym. Ilekroć de Gaulle mówił o działalności narodu, odnosił ją do państwa zaś, gdy uzasadniał działania państwa, odwoływał się do kategorii narodu. Można zatem stwierdzić, że pojęcia narodu i państwa są ze sobą ściśle związane i nierozzerwalne. Prezydent de Gaulle sprowadzał relację naród-państwo do formuły „*wolny naród w silnym państwie i silne państwo w służbie narodu*”⁷. Generał de Gaulle, już w 1946 roku, mówił, że tylko państwo oparte na silnych i sprawnie działających instytucjach może zapewnić urzeczywistnienie najwyższych interesów narodowych. Takie też rozwiązania chciał wprowadzić we Francji, lecz realizacji tego założenia mógł dokonać dopiero 10 lat później, „*gdy historia wezwała go do ratowania Francji*”⁸.

Państwo w myśli politycznej de Gaulle'a odgrywa szczególną rolę i jemu zostaje przypisana szczególna powinność. Państwo w swojej polityce zewnętrznej, jak i wewnętrznej powinno realizować cele zgodne z interesami narodu. Powinno ono być strażnikiem interesów wszystkich grup społecznych, ale także dążyć do rozwiązywania konfliktów między nimi powstałych, gdyż utrzymanie jedności narodowej jest priorytetowym celem skutecznej działalności państwa.

⁷ A.C. Robertson, *La doctrine du général de Gaulle*, Paris, 1959, s. 290: [za:] W.J. Szczepański, op.cit.,s.73.

⁸W.J. Szczepański, op.cit.,2001, s. 74.

Państwo narodowe, które stanowi jedną z głównych wartości myśli politycznej Generała ma do spełnienia jeszcze jedną ważną funkcję, jest ono podstawowym elementem systemu międzynarodowego. Zdaniem de Gaulle'a ideologie w stosunkach międzynarodowych wyrażają jedynie ambicje polityczne jednostek i przemijających ustrojów⁹, zatem nie stanowią one stałego i nienaruszalnego składnika realnie istniejącej rzeczywistości międzynarodowej. Rzeczywistość tę tworzą jednak niezaprzeczalnie narody, które dla realizacji swoich celów uformowały instytucje państwa. Generał uważał, że narody są decydującym elementem dokonującym ewolucji systemów międzynarodowych. Nieuniknioną konsekwencją takich działań, zwłaszcza w kręgu cywilizacji europejskiej, jest upodabnianie się narodów do siebie, co wyraża się w dalszej kolejności propozycjami stworzenia wspólnot ponadnarodowych.

Generał de Gaulle miał jednak negatywny stosunek do wszelkich wspólnot o charakterze ponadnarodowym, co wynikało ze specyficznego pojmowania przez niego roli narodu oraz państwa narodowego. Był także sceptyczny wobec sojuszy, które nigdy nie mają wartości absolutnej, bez względu na to, jakie byłyby uczucia leżące u ich podstaw¹⁰.

Tak formułowana postawa de Gaulle'a wobec struktur ponadnarodowych stała się źródłem zarzutu, że istotą gaullizmu w polityce zagranicznej był klasyczny, konserwatywny nacjonalizm. Oceny takie dominowały głównie w środowiskach proamerykańskich i wśród zwolenników integracji ponadnarodowej. Stwierdzali oni, że głównym celem koncepcji de Gaulle'a było zapewnienie zwycięstwa wąskiego nacjonalizmu nad federalizmem¹¹. Jednak wielu autorów, takich jak Henry Kissinger¹², uznają, że idee nacjonalistyczne wyrażane przez de Gaulle'a nie wywodzą się tylko z konserwatywnego nurtu nacjonalizmu europejskiego, lecz można je zaliczyć do tzw. nurtu nacjonalizmu nowoczesnego. Ten typ nacjonalizmu został pozbawiony agresywności, a jego „nowoczesność” pozwoliła na skuteczną realizację polityki zagranicznej V Republiki. Pozwolił on Francji na skuteczne rozwiązanie problemu kolonii, otworzył na szeroką współpracę ze światem zewnętrznym, poprzez sformułowanie koncepcji jedności zachodnioeuropejskiej oraz koncepcji odprężenia europejskiego. „Nacjonalizm” Generała de Gaulle'a rozumieć należy zatem, jako

⁹ W.J. Szczepański, op.cit.,2001, s.75.

¹⁰Ch. de Gaulle, *Conférence de presse 15 V 1962*: [za:] W.J. Szczepański, op.cit., s.75.

¹¹W.J. Szczepański, *Europa w myśli politycznej de Gaulle'a*, Warszawa, 1979, s. 84.

¹² Wielu autorów uważa, że źródeł koncepcji narodu doszukiwać się należy w koncepcjach narodowych Mazziniego. Patrz: M. Ferro, *De Gaulle et l'Amérique.*, Paris, 1973, s. 293-294.

świadome uznanie priorytetu narodu, będącego najwyższą wartością polityczną określającą działania państwa. W polityce zewnętrznej „nacjonalizm” ów skierowany był przeciwko dominacji innych mocarstw zarówno Związku Radzieckiego, jaki i Stanów Zjednoczonych, dążących do urządzenia współczesnego świata według reguł „Pax Americana”¹³. Należy również stwierdzić, że pomimo wystąpienia wielu procesów cywilizacyjnych, których działanie powinno sprzyjać stopniowemu rozpadowi państw narodowych, nastąpił jednak stały wzrost znaczenia czynnika narodowego we współczesnym świecie. Wartości narodowe, mające swoje źródło w suwerenności i niezależności państw narodowych zaczynają ponownie dominować w stosunkach międzynarodowych. Następuje także wzrost czynników ideologicznych i religijnych, które w sposób niemal naturalny wzmocniają tradycyjne sojusze preferujące rolę elementów narodowych¹⁴.

Triumfalny powrót do władzy Charles de Gaulle’a w 1958 roku, oryginalne koncepcje ustrojowe oraz konsekwentna polityka, doprowadziła do uzdrowienia politycznej oraz gospodarczej sytuacji Francji i sprawiły, że na stałe zajął On miejsce w historii swej Ojczyzny oraz Europy. Należy jednak pamiętać, że ważnym elementem gaullistowskiego mitu pozostaje również polityka zagraniczna, a w szczególności polityka europejska.

Omówienie europejskiej polityki Generała de Gaulle’a nie jest zadaniem łatwym, gdyż jego koncepcje międzynarodowe były zawsze złożone. Generał starał się z reguły realizować kilka celów jednocześnie, a jego strategia była z reguły wielopoziomowa, tzn. w krótkim okresie chodziło o wykorzystanie istniejącego *status quo*, w długim zaś o jego zmianę. Działania Prezydenta często sprawiały wrażenie chaotycznych i nieprzemyślanych, co wynikało z faktu, że jego filozofia polityki opierała się na dwóch pozornie sprzecznych założeniach: realizmie i pragmatyzmie oraz wizjonerstwie i woluntaryzmie¹⁵. Dodatkowym utrudnieniem było mistrzostwo Generała w posługiwaniu się słowem, często swoim partnerom mówił to co chcieli usłyszeć i doskonale posługiwał się przy tym dwuznacznymi formułami.

Niektórzy uważają, że Generał nigdy nie prowadził jednej polityki wobec Europy Zachodniej, Stanów Zjednoczonych czy ZSRR. Teza ta nie wydaje się jednak do końca słuszna, gdyż twórca V Republiki miał z pewnością całościową wizję ewolucji

¹³W.J. Szczepański, op.cit.,2001, s. 76.

¹⁴Tamże, s. 77.

¹⁵W.J. Szczepański, op.cit., 1979, s. 79.

stosunków międzynarodowej w Europie¹⁶. Jednak przed zagłębieniem się w meandry koncepcji europejskich Prezydenta de Gaulle'a należy omówić główne cele i założenia, na których oparł On francuską politykę zagraniczną.

Nie ulega wątpliwości, że państwo francuskie tradycyjnie dysponuje dużym autorytetem międzynarodowym, a właściwe jego wykorzystanie mogło posłużyć, jako skuteczny środek do realizacji skutecznej polityki zagranicznej. Generał de Gaulle dzięki wykorzystaniu naturalnych zdolności oraz doświadczeniu, potrafił nadać tej polityce nowy styl, stworzył nowe metody działania, którą wielu nazywa nawet gaullistowską „doktryną dyplomatyczną”¹⁷.

Analizując źródła filozoficzne i ideologiczne myśli politycznej de Gaulle'a łatwo dostrzec, że tkwią one w filozofii i tradycji europejskiego kręgu cywilizacyjnego. W wizji świata Generała akcentowane jest istnienie jednego, historycznie ukształtowanego i przez wieki dominującego centrum kultury, cywilizacji, myśli naukowej i polityki światowej, którym niewątpliwie jest Europa. To właśnie ona promieniowała na inne kontynenty nie tylko wielkością tworzonej tu wiedzy, uniwersalnością wyznawanych wartości i ładu prawnego, ale także doskonałością kształtowanych na tych podstawach koncepcji porządku politycznego i funkcjonalnością swych instytucji. Można zatem przyjąć, że w systemie poglądów Generała de Gaulle'a dominował tradycyjny europocentryzm¹⁸.

Twórca V Republiki był od młodości zafascynowany historią, a szczególnie wspaniałą przeszłością Francji, dlatego też chciałby ponownie stała się ona pierwszym mocarstwem europejskim. Generał chętnie wzorował się na swych wielkich poprzednikach i tak jak oni pozostawał nieufny wobec Niemiec. Chciał także zacieśniać współpracę z państwami wschodnioeuropejskimi, gdyż były one tradycyjnie sojusznikami Francji w tym regionie. Podkreślał również znaczenie współpracy wielkich mocarstw, gdyż to one właśnie miały zapewniać pokój na naszym kontynencie. Polityka de Gaulle'a była naznaczona przeszłością, gdyż głęboka więź między Francją a jej sąsiadami nie wynika jedynie z geograficznego położenia, ale również ze wspólnej historycznej przeszłości. Generał uważał, że obowiązkiem przywódców europejskich jest przezwyciężenie podziałów, zjednoczenie kontynentu i ochrona dziedzictwa wspólnej cywilizacji, która przed wiekami stanowiła centrum

¹⁶ A. Szeptycki, op.cit., s.53.

¹⁷ J. Bloch-Mohrange, *Le gaullisme*, Paris, 1963, s.95-96: [za:]W.J. Szczepański, op.cit., 2001,s. 81.

¹⁸W.J. Szczepański, op.cit., 2001,s. 83.

światowej polityki, kultury i nauki. Z tego powodu francuski prezydent był gorącym zwolennikiem budowy zarówno „małej Europy”, czyli realizacji koncepcji zjednoczenia Europy Zachodniej opartej o porozumienie francusko-niemieckie, ale także tzw. „wielkiej Europy”, rozciągającej się „od Atlantyku po Ural”, która miała nawiązywać do średniowiecznej *Civitas Christiana* i w której Francja miała odgrywać pierwszoplanową rolę¹⁹.

Kolejnym założeniem polityki zagranicznej prezydenta de Gaulle’a była realizacja wizji świata zbliżona do realistycznej teorii stosunków międzynarodowych, która uznaje prymat państw nad instytucjami międzynarodowymi, czy też stosunkami pozarządowymi. Generał twierdził, że każde państwo dąży do realizacji swoich interesów narodowych, które stanowią główny czynnik określający jego politykę zagraniczną. Dlatego też, prowadząc politykę zagraniczną Generał wołał opierać się na stosunkach bilateralnych i pozostawał nieufny wobec współpracy wielostronnej, gdyż utrudnia ona identyfikację interesów innych państw. Szanował także interesy swych zagranicznych partnerów oraz tych którzy ich bronili, uważając, że są one wyrazem dążenia danego narodu do obrony własnego państwa.

Każde państwo, szczególnie Francja musiało pozostać niezależne, co jednak nie wykluczało współpracy międzynarodowej, która jak uważał Prezydent, była niezbędna dla utrzymania pokoju i rozwoju. Mimo to był przekonany, że współdziałanie państw nie może ograniczać ich niezależności, gdyż każde z nich dąży do realizacji własnego interesu narodowego, a interesy te różnią się od siebie, nawet w przypadku dwóch zaprzyjaźnionych ze sobą krajów. Z tego powodu, zdaniem de Gaulle’a, należało na arenie międzynarodowej, pozostawić pewien stopień niezależności, który pozwoli na unikanie podejmowanie decyzji sprzecznych z interesem narodowym. Niezależności ściśle wiązała się również z odpowiedzialnością za własne losy, dlatego też mogła być osiągnięta tylko przez wytworzenie dla potrzeb polityki wewnętrznej państwa odpowiednich instrumentów pozwalających na sprawne działanie instytucji, prowadzenie działań służących budowaniu silnej gospodarki oraz stworzeniu odpowiedniego potencjału obronnego. Z drugiej jednak strony niezależność nie mogła oznaczać bierności w sferze stosunków międzypaństwowych, gdyż mogło to prowadzić do narzucenia państwu rozwiązań i decyzji przez innych aktorów międzynarodowej sceny politycznej. Dlatego też de Gaulle starał się wprowadzać we Francji

¹⁹ A. Szeptycki, op.cit., s. 54.

najsukuteczniejsze rozwiązania dotyczące polityki wewnętrznej poprzez uchwalenie nowej Konstytucji V Republiki w 1958 roku. Dążył także do umocnienia gospodarki francuskiej, m.in. poprzez wzmocnienie waluty, a w dziedzinie obronności zdecydował o budowie broni atomowej, prowadząc przy tym niezależną politykę międzynarodową²⁰. Wszystkie decyzje podejmowane przez prezydenta de Gaulle'a były skierowane w stronę jednego, głównego celu, jakim była odbudowa prestiżu i wielkości Francji, która miała przewodzić w Europie.

Francja przez kilku stuleci przywiązywała duża uwagę do polityki równowagi sił. Było to głównie związane z obawami przed hegemonią Niemiec. Generał postanowił oprzeć się na wzorcach z przeszłości, a jej realizację rozpoczął długo przed objęciem prezydentury, bo już w 1940 roku. W krótkim okresie polityka równowagi miała służyć powstrzymaniu tendencji hegemonicznych innych mocarstw, początkowo były to Niemcy, a później ZSRR i Stany Zjednoczone. W długim okresie czasu miał być jednak zrealizowany inny cel, chodziło o stworzenie „nowej równowagi europejskiej”, która miała zastąpić system bipolarny. Prezydent de Gaulle przeciwstawiał się istnieniu bloków, uważając, że antagonizmy mogą doprowadzić do kolejnego światowego konfliktu. Z tego powodu chciał zakończyć podział Europy, wyrażając tym swój sprzeciw wobec „ładu jałtańskiego.” Zawsze podkreślał, że „wszechświat będzie mógł żyć tylko dzięki równowadze”²¹.

Wysuwając koncepcja równowagi światowej chciał także stanąć w obronie wartości duchowych starej Europy oraz dostrzegał ich nadrzędność wobec materialnej przewagi cywilizacji amerykańskiej i ideologii świata komunistycznego. Prezydent de Gaulle wielokrotnie podkreślał, że Ameryka jest jedynie „córką Europy”²² i to właśnie z niej czerpie swoje wartości i geniusz, które mogą przejawiać się w świecie i być akceptowane, jedynie w sytuacji, gdy uzna swoją europejską genezę oraz rozpocznie współpracę z partnerami europejskimi. Tymi założeniami wyraził swój sprzeciw wobec ekspansji politycznej Stanów Zjednoczonych w świecie. Również wspomniany już wcześniej europocentryzm Generał był ściśle powiązany właśnie z postawą antyamarykańską i stanowił jeden z fundamentów koncepcji polityki zagranicznej V Republiki.

²⁰ G. de Carmeny, *Les politiques étrangères de la France*, Paris, 1967, s.493: [za:] A. Szeptycki, op.cit., s.56.

²¹ A. Szeptycki, op.cit., s. 57.

²² Ch. de Gaulle, *Discours à Washington 25 IV 1960*: [za:]W.J. Szczepański, op.cit., 2001,s. 85.

Ważną rolę w polityce zagranicznej, w pierwszych latach istnienia V Republiki, odegrała jej strategia dyplomatyczna w Afryce Północnej, krajach Maghrebu, jak i w Afryce „Czarnej”. Łączyło się to głównie z procesem dekolonizacji, który de Gaulle uznawał za istotny element prawidłowego funkcjonowania i rozwoju systemów międzynarodowych²³.

Na podstawie przeprowadzonej analizy głównych założeń polityki zagranicznej Generała de Gaulle’a należy stwierdzić, że to właśnie koncepcje polityki europejskiej V Republiki stanowiły rdzeń całej polityki zagranicznej Francji i decydowały o jej istocie, a pozostałe elementy dotyczące kwestii pozaeuropejskich pozostawały funkcjonalnie zależne od pierwotnego założenia, jakim niewątpliwie było zwiększenie znaczenia podsystemu europejskiego w systemie globalnym oraz odbudowa i utrwalenie mocarstwowej pozycji Francji w wolnej Europie.

1.2 Gaullistowska koncepcja systemu ogólnoeuropejskiego.

Prezydent Charles de Gaulle wielokrotnie akcentował znaczenie Europy, jako jednego, historycznie ukształtowanego centrum kultury, cywilizacji, myśli naukowej i polityki świata. Wspólne korzenie, podobny styl życia narodów europejskich predestynowały je do umocnienia jedności, przy zachowaniu specyfiki i odrębności poszczególnych krajów. Generał de Gaulle postawił sobie za cel zjednoczenie Starego Kontynentu, które miało zapewnić harmonijny rozwój dla wszystkich. *„Jest rzeczą zgodną z naturą narodów europejskich, by wreszcie tworzyły pewną całość, mającą pośród tego świata własne oblicze i własną organizację. Właśnie na mocy tego przeznaczenia Europy panowali tu niegdyś rzymscy cesarze, a później Karol Wielki, Karol V i Napoleon, którzy próbowali ją zjednoczyć”*²⁴.

Teza o istnieniu europejskiej tożsamości, opartej na wspólnej kulturze i religii, stanowiła jedno z podstawowych założeń filozofii politycznej twórcy V Republiki. Dlatego celem polityki gaullistowskiej w Europie stał się rozwój współpracy międzynarodowej pomiędzy wszystkimi państwami europejskimi. Już w 1941 roku de Gaulle mówił o Europie od Mińska do Bordeaux i od Aten po Narwik, a w listopadzie 1942 roku od Pirenejów do Wołgi. W okresie powojennym postulował zniesienie

²³ Ch. de Gaulle, *Pamiętniki nadziei*, Warszawa, 1974, s.62-66.

²⁴ Tamże, s.211.

istniejącego jałtańskiego podziału Europy na dwa bloki oraz rozszerzenia europejskiej współpracy od Atlantyku po Ural, od Spitzbergenu po Sycylię²⁵.

Tworzenie zjednoczonej Europy oznaczało uniezależnienie się od Związku Radzieckiego i Stanów Zjednoczonych. Równowaga między dwiema rywalizującymi potęgami stanowiła istotny filar konstrukcji globalnej. Generał de Gaulle nie wierzył ani w sukces komunizmu, ani w trwałość systemu jałtańskiego. Przewidywał rozpad ZSRR, gdy „to co narodowe” zwycięży nad tym „co ideologiczne”, komuniści odejdą od władzy²⁶. Uważał, że jedynym sposobem na zapewnienie pokoju i stabilności w Europie jest „*zjednoczenie się Słowian, Germanów, Galów i Latynów*”²⁷. Zdominowanie państw środkowoeuropejskich rzekomą wspólnotą ideologiczną stanowiło dla niego nową postać tradycyjnego kolonializmu Rosji. W dążeniu do uniezależnienia się od Moskwy największe znaczenie miały odegrać „narody historyczne”: Polacy, Węgrzy, Rumuni i Czesi²⁸.

Jednoczenie Europy było dla de Gaulle'a próbą tworzenia „*Europy arystotelesowskiej – jedności w różnorodności*”²⁹. Każdy z narodów posiada niezaprzeczalnie swoją specyfikę, charakter i niepowtarzalne zalety. Realizacji założenia o odrębności każdego narodu miała służyć „*paneuropejska zasada Europy ojczyzn od Atlantyku po Ural*”³⁰ zjednoczonej i uniezależnionej od obcych wpływów. Stąd też sprzeciw twórcy V Republiki wobec „bezojczyźnianej konstrukcji”³¹ europejskich technokratów, zapominających, że „*nie ma narodu europejskiego, są tylko narody europejskie*”³², których zjednoczenie pomogłoby ocalić spuściznę wieków oraz sięgnąć do europejskich korzeni. Powołanie do życia koncepcji Europy od Atlantyku po Ural miało stworzyć w stosunkach między wszystkimi krajami Starego Kontynentu ścisły system wielostronnych relacji, które wyróżniałyby państwa na arenie międzynarodowej.

Wcielenie w życie gaullistowskiej koncepcji ogólnoeuropejskiej odpowiadało również mocarstwowym ambicjom Francji. Prezydent de Gaulle uważał, że tradycja,

²⁵ E. Romaniuk –Całkowska, *Rola Francji w integracji politycznej Europy Zachodniej*, Toruń, 2004, s.78.

²⁶ J. Baszkiewicz, *Historia Francji*, Wrocław 1999, s.583.

²⁷ Ch. de Gaulle, *Pamiętniki wojenne*, t.1, Warszawa, 1966, s.78.

²⁸ W.J. Szczepański, *Europa w myśli politycznej de Gaulle'a*, Warszawa, 1979, s. 235.

²⁹ J.R. Tournoux, *Charles de Gaulle. Po raz pierwszy ujawnione*, Warszawa, 1977, s.151;[za:] E. Dominik, *Charles de Gaulle: polityk i wizjoner*, Warszawa, 2001, s.122

³⁰ E. Osmańczyk, *Encyklopedia spraw międzynarodowych i ONZ*, Warszawa, 1974, s. 195; określenie „Europa od Atlantyku po Ural” lub „Europa od Atlantyku do Uralu” pojawiło się u de Gaulle'a po raz pierwszy 16 marca 1950 roku.

³¹ Ch. de Gaulle, *Pamiętniki nadziei*, Warszawa, 1974, s.217.

³² J.R. Tournoux, *Charles de Gaulle. Po raz pierwszy ujawnione*, s.150.

położenie geograficzne oraz pozycja międzynarodowa predestynują państwo francuskie do zainicjowania tego procesu i rozpoczęcia dialogu pomiędzy antagonistycznymi blokami.

Postulowany system ogólnoeuropejski powinny tworzyć, zgodnie z koncepcją de Gaulle'a, wszystkie państwa Europy reprezentujące interesy własnych narodów i dążące do ich urzeczywistnienia, poprzez zgodne działania zmierzające do realizacji celów narodowych oraz zamierzeń zbieżnych z interesami całego systemu. Prezydent V Republiki dostrzegał, że strukturę systemu europejskiego tworzą elementy o odmiennych potencjałach ekonomicznych i militarnych, o zróżnicowanej pozycji politycznej i autorytecie, wreszcie różniące się pomiędzy sobą istotą systemów wewnętrznych. Generał de Gaulle dostrzegał także wyraźnie różnorodną intensywność, zasięg i wszechstronność relacji między elementami tego systemu³³.

Współpraca Europy, jako całości miała dotyczyć kontynentu w jego geograficznych granicach, „Europy od Atlantyku po Ural”. Trzonem tego układu miało być pojednanie niemiecko-francuskie, możliwe wówczas, „*kiedy totalitarny imperializm przestałby rozprzestrzeniać (...) swoje skrzydła*”³⁴. Wielką Brytanię de Gaulle sytuował, w koncepcji ogólnoeuropejskiej, poza zasięgiem Europy ze względu na jej położenie, więzi łącząc ją ze Stanami Zjednoczonymi oraz obawy przed wspieraniem przez nią pozycji Niemiec w Europie. Także Półwysep Iberyjski, ze względu na totalitarne wówczas reżimy wewnątrz obu państw: Hiszpanii i Portugalii, był traktowany przez Generała jako odrębny podsystem, choć niewątpliwie nie wykluczał ich udziału w tym przedsięwzięciu.

Osobną kwestią był udział Związku Radzieckiego w budowie systemu ogólnoeuropejskiego. Prezydent de Gaulle uważał, ZSRR za ważny element systemu europejskiego i pomimo położenia tego kraju poza obrębem pierwotnych założeń, integracji ziem leżących w geograficznych granicach Europy, był on brany pod uwagę, jako część tego układu. Już na początku lat pięćdziesiątych de Gaulle zrozumiał nierealność założenia o dobrowolnym wycofaniu się reżimu komunistycznego z Europy i pominięciu Związku Radzieckiego, jako elementu kształtującego rzeczywistość europejską. W gaullistowskiej koncepcji ZSRR obok Francji, miało być jednym z głównych filarów tej konstrukcji. Stąd zasadnicze i realistyczne założenie koncepcji „Europy od Atlantyku po Ural” można sprowadzić do stwierdzenia, że elementem tej

³³W.J. Szczepański, op.cit, 2001, s.118.

³⁴E. Dominik, *Charles de Gaulle: polityk i wizjoner*, Warszawa 2001, s.123.

konstrukcji jest największe, euroazjatyckie mocarstwo ówczesnego systemu socjalistycznego, sięgające do Pacyfiku, a nie tylko do Uralu. Oznacza to również, że w gaullistowskiej wizji obu supermocarstw nastąpiła w pewnym momencie zmiana optyki, gdyż pomimo dalszego sprzeciwu wobec rozszerzania się wpływów amerykańskich na kontynencie europejskim, Generał de Gaulle świadomie uznał i zaakceptował europejską rolę Związku Radzieckiego, co było wówczas przejawem realizmu politycznego w koncepcji ogólnoeuropejskiej³⁵.

Formuła „Europy do Atlantyku do Uralu” jest niewątpliwie jedną z najbardziej tajemniczych i nigdy do końca wyjaśnionych idei zawartych w gaullistowskiej koncepcji europejskiej. Termin ten pojawił się w słowniku politycznym Prezydenta de Gaulle’a bardzo wcześnie i został po raz pierwszy użyty podczas konferencji prasowej 16 marca 1950 roku, lecz wielość jej interpretacji oznacza, że nigdy nie poznamy do końca jej rzeczywistego znaczenia.

Jednak da się ona sprowadzić do trzech podstawowych założeń, tworzących wstępne i konieczne przesłanki tej idei.

Pierwszym założeniem, na którego podstawie prezydent de Gaulle w latach 1958-1969 rozpoczął urzeczywistnianie idei „Europy od Atlantyku do Uralu”, była budowa niezależnej od Stanów Zjednoczonych Europy Zachodniej. Miało to stanowić podstawę wspólnoty niezależnej od partnera zza Oceanu, co wymagało także niezależności polityki Francji i Europy Zachodniej w systemie NATO. Drugim założeniem była konieczność nadania takiej orientacji politycznej Europie Zachodniej, która sprzyjałaby odprężeniu w relacjach z Europą Wschodnią i nowemu spojrzeniu na ten obszar kontynentu. Ostatnie trzecie założenie w realizacji idei „Europy do Atlantyku do Uralu”, polegało na przewidywaniu głębokiego i koniecznego procesu ewolucji „rządów komunistycznych” w Europie Wschodniej oraz rozpadu systemu bipolarnego, a zwłaszcza europejskiego systemu państw socjalistycznych i przekształceniu ich w państwa demokratyczne, oparte na czynniku narodowym³⁶.

W okresie pierwszych dwunastu lat istnienia V Republiki Prezydent de Gaulle akcentował z różną siłą każde z tych założeń, jednak pierwotny cel stworzenia w stosunkach pomiędzy wszystkimi państwami Starego Kontynentu systemu relacji i sprzężeń nigdy nie stracił na aktualności, a z perspektywy początku trzeciego tysiąclecia wydaje się szczególnie inspirujący politycznie.

³⁵W.J. Szczepański, op.cit., 2001,s 122.

³⁶Tamże, s.124.

1.3 Gaullistowska koncepcja systemu zachodnioeuropejskiego.

Gaullistowska koncepcja stworzenia jedności Europy Zachodniej zajmuje szczególne miejsce wśród propozycji integracji europejskiej po II wojnie światowej. Prezydent de Gaulle proces integracji Europy rozumiał jako naturalny rezultat ewolucji świata i rozwoju państw tego regionu świata. Integrację, będącą nowym etapem obiektywnego procesu rozwoju współczesnych stosunków międzynarodowych, oceniał jako niezbędną dla Francji i Europy. Z pewnością wysuwając swoją koncepcję systemu zachodnioeuropejskiego, miał w pamięci wydarzenia II wojny światowej oraz pamiętał o przyczynach, które nieuchronnie przyczyniły się do jej rozpoczęcia.

Koncepcja de Gaulle'a była jedną z wielu propozycji dotyczących modelu integracji europejskiej. Różnice między nimi były jednak ogromne. Gaullistowski projekt jedności zachodnioeuropejskiej, ma tylko jedną cechę wspólną z koncepcjami integracji Europy Zachodniej, stworzonymi przez Roberta Schumana i Jeana Monneta³⁷, a uważanych powszechnie za „ojców Europy”. Mianowicie jest nią uznanie obiektywnej potrzeby budowy na arenie światowej nowego systemu międzynarodowego, który swoim zakresem obejmowałby wszystkie państwa Europy Zachodniej.

Zaproponowana przez twórcę V Republiki koncepcja była próbą zmiany dotychczasowych kierunków integracyjnych w Europie. Choć rozpoczęcie procesu integracji europejskiej można wyznaczyć na lata poprzedzające przejęcie władzy przez de Gaulle'a we Francji, to jednak Generał podają walkę o zmianę jej formuły, angażując w to przedsięwzięcie zarówno swój autorytet, jak i autorytet państwa francuskiego. Koncepcja de Gaulle'a opierała się na uznaniu i poszanowaniu czynnika narodowego oraz próbie urzeczywistnienia idei niezależności, jako podstawowych elementów stosunków międzypaństwowych, które powinny być fundamentem budowy trwałych układów międzynarodowych, a zarazem miały przeciwdziałać powstawaniu ewentualnych konfliktów w przyszłości.

System zachodnioeuropejski w koncepcji de Gaulle'a rozumiany był jako ogół relacji między wszystkimi państwami tej części Europy. Była to koncepcja budowy systemu wszechstronnych i uprzywilejowanych relacji państw i narodów Europy Zachodniej. Główne założenia owego systemu pojawiły się w myśli politycznej de

³⁷ E. Jouvét, *Le Général de Gaulle et la construction de l'Europe (1940-1966)*, t.1, Paris 1967, s.173; [za:]W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s. 157.

Gaulle'a stosunkowo wcześniej, stanowiąc jeden z elementów koncepcji systemu ogólnoeuropejskiego, omówionego w poprzednim podrozdziale.

Po raz pierwszy ideę budowy takiego systemu przedstawił Generał de Gaulle publicznie w Algierze, w przemówieniu na forum Tymczasowego Zgromadzenia Konsultatywnego w dniu 18 marca 1944 roku. Przedstawiony wtedy projekt zaprezentowany został w formie pierwotnej i z racji tego, że został przedstawiony przed zakończeniem II wojny światowej obejmował swoim zasięgiem całą Europę Zachodnią. Jednak z czasem wizja Generał ewoluowała i została dostosowana do realnych możliwości jej realizacji. Dlatego też będziemy rozpatrywać działania polityczne Francji w latach 1958-1969, gdy de Gaulle sprawował urząd prezydenta. W tym okresie historii, twórca V Republiki koncentrował się na budowie jedności Europy w wymiarach „szóstki europejskiej”³⁸, która miała symbolizować koncepcję jedności Europy Zachodniej. Jednak nie wykluczał on poszerzenia tego systemu o państwa skandynawskie, państwa Półwyspu Iberyjskiego, Turcję, Grecję i Szwajcarię, a być może także o Jugosławię. Odrębny problem stanowiła Wielka Brytania³⁹.

Stosując schemat wyjaśnienia dedukcyjnego możemy wysnuć wniosek, że głównym celem koncepcji jedności zachodnioeuropejskiej de Gaulle'a było stworzenie systemu państw skupiających całą Europę Zachodnią zgodnie z interesami Francji. Przekonanie o szczególnym miejscu i roli tego kraju w Europie towarzyszyło niemal wszystkim oświadczeniom de Gaulle'a, w których próbował uzasadniać własną koncepcję budowy systemu zachodnioeuropejskiego. Generał uważał, że w tym wielkim dziele zjednoczenia politycznego Europy Zachodniej Francja powinna zająć miejsce „kraju pilota”⁴⁰, gdyż jest to jej obowiązek i prawo ze względu na bogatą historię oraz swoją współczesność. Jednocześnie Francja, stojąc na czele procesu zjednoczenia Europy Zachodniej, będzie mogła najlepiej realizować w tej części świata swoje „europejskie powołanie”⁴¹.

³⁸ Określenie „szóstka europejska” oznacza państwa, które w 1951r. utworzyły Europejską Wspólnotę Węgla i Stali. Były to Belgia, Holandia, Francja, Luksemburg, Republika Federalna Niemiec oraz Włochy. Państwa te 1957r. podpisały w Rzymie traktaty w sprawie utworzenia Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej oraz Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej. Powstanie EWG miał kluczowe znaczenie dla dalszej integracji europejskiej.

³⁹ Ch. de Gaulle, *Discours à Paris 21 XII 1961*; [w:] E. Jouvét, *Le Général (...)*, t.2, op.cit., s.181; [za:] W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s. 158.

⁴⁰ Tenże, *Discours à Dijon 19 IV 1959*; [w:] Tamże, t.1, s.105; [za:] W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s.159.

⁴¹ Tenże, *Discours à Cognac 12 VI 1963*; [w:] Tamże, t.2, s.298; [za:] W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s.159.

Możliwe wydaje się także dokonanie rekonstrukcji i klasyfikacji czynników, które uznał de Gaulle za przesłanki uzasadniające szczególną rolę Francji w Europie Zachodniej⁴².

Do skonstruowania pierwszej grupy mogą posłużyć czynniki historyczne. W wielu przypadkach de Gaulle uzasadniał zadania Francji w Europie historyczną rangą swojego kraju. Wynikało to także z, jak zostało omówione w pierwszym podrozdziale tej pracy, ogromnego wpływu filozofii historycznej na sposób myślenia Generała. Twierdził On, że poprzez bogatą tradycję historyczną Francji, spoczywa na niej zadanie podtrzymywania oraz utrwalanie dziedzictwa cywilizacyjnego i kulturowego, stworzonego przez mieszkańców Starego Kontynentu.

Również położenie geograficzne pozwala zająć Francji uprzywilejowaną pozycję, gdyż jest „jedynym krajem w świecie, który otwiera się jednocześnie na kanał La Manche, Morze Północne, Ocean Atlantycki i Morze Śródziemne”⁴³. Francja w sensie geopolitycznym posiada także naturalnie ukształtowane granice lądowe (Alpy, Pireneje, Ren), które umożliwiały jej pełnić strategiczną rolę na kontynencie europejskim.

Można znaleźć także przesłanki kulturowe i moralne, które zdaniem de Gaulle’a, czynią z Francji przewodnika dla innych państw w tym regionie świata. Państwo francuskie zawdzięcza to wielkości swojej nauki, promieniowaniu kultury francuskiej oraz roli jej elit w świecie.

Najistotniejsze są jednak przesłanki polityczne, które powinny być kluczem do akceptacji przez państwa zachodnioeuropejskie szczególnej roli politycznej Francji. Jest to pozycja wielkiego mocarstwa, jedyne w tej części Europy kontynentalnej członka wielkiej koalicji antyhitlerowskiej, który ma szczególne uprawnienia w kluczowej dla przyszłości Europy sprawie Niemiec. Francja była także krajem niezależnym, gdyż funkcjonowała, jako jedyny naród „o wolnych rękach, którego polityki nie określa żadna presja zewnętrzna”⁴⁴, a przy tym była ona w stanie obronić swą niezależną pozycję polityczną, gdyż jako jedyny kraj w kontynentalnej części Europy posiadała broń atomową.

Także pozycja ekonomiczna Francji, jej wciąż rosnący potencjał demograficzny, jej produkcja przemysłowa, rolnictwo, znacząca rola w wymianie światowej oraz

⁴² Francja powinna „odgrywać pierwszoplanową rolę w reorganizacji Europy”; Tenże, *Discours à Algier 28 VII 1944*; [w:] Tamże, t.2, s.113; [za:] W.J. Szczepański, op.cit., 1979, s. 184.

⁴³ Ch. de Gaulle, *Discours à Paris 4 XII 1954*;[w] E. Jouvét, *Le Général (...)*, t.1, op. cit., s.98-99; [za:] W.J. Szczepański, op. cit., 2001, s. 160.

⁴⁴ W.J. Szczepański, op. cit., 1979, s. 186.

zasoby naturalne stanowiły ważną przesłanką do uznania przez inne państwa jej roli, jako przewodnika w budowie jedności europejskiej. Przesłanki te przedstawił Prezydent de Gaulle swoim partnerom z EWG, jako moralny i polityczny obowiązek Francji, który właśnie V Republika powinna wykonać, podejmując inicjatywę tworzenia systemu zachodnioeuropejskiego.

Były to zapewne ważne argumenty w dyskusji, gdyż w istocie żadne państwo z tej części kontynentu nie posiadało tak korzystnych przesłanek, by domagać się uznania jego wiodącej pozycji w procesie tworzenia jedności politycznej Europy Zachodniej. Niemcy nie byli dla Europy narodem, którego historia i system prawny odziedziczony po III Rzeszy mógłby wyznaczać kierunek rozwoju przyszłego związku zachodnioeuropejskiego. Włochy nie reprezentowały na tyle wysokiego poziomu ekonomicznego i nie miały na tyle stabilnego systemu politycznego, by podjąć się przewodniczenia w tak wielkim dziele. Z kolei Brytyjczycy od początku procesów integracji na Starym Kontynencie przyglądali się temu przedsięwzięciu sceptycznie i woleli związać swą przyszłość z silniejszym partnerem zza Oceanu. Generał de Gaulle zawsze powtarzał, że w „*Europie zorganizowanej pierwsze miejsce powinno należeć się Francji dzięki jej pozycji geograficznej, jej tradycji historycznej, jej doskonałości, jej przyjaźniom*”⁴⁵, gdyż jego zdaniem Francja jej istotą Europy. Dlatego też, w wielu interpretacjach gaullistowskiej koncepcji systemu zachodnioeuropejskiego twierdzi się, że to, co de Gaulle zaproponował Europie Zachodniej było stowarzyszeniem państw pod hegemonią francuską.

W swojej koncepcji systemu zachodnioeuropejskiego Prezydent Charles de Gaulle, dostrzegając jedność Europy Zachodniej, jako systemu, podkreślał różne znaczenie tworzących ją podsystemów i elementów. Dlatego konieczne jest omówienie ich hierarchii, aby następnie w sposób prawidłowy przeprowadzić analizę funkcjonowania i ewolucji tej koncepcji.

Generał de Gaulle krytycznie oceniał proces integracji ekonomicznej dokonujący się w EWG, ale jednak uznał, że ten związek sześciu państw stanowi początek budowy systemu zachodnioeuropejskiego, gdyż była to koncepcja podobna do tej którą sam wysuwał.

⁴⁵ E. Jouvet, op. cit., t.1, s.92; [za:] W.J. Szczepański, op. cit., 2001, s. 161.

Generał podkreśla, że istnieje wiele przesłanek, zarówno o charakterze historycznym, geograficznym, jak i ekonomiczno-politycznych⁴⁶, które mogą stać u podstaw procesu jednoczenia Europy Zachodniej, rozpoczynając go od zjednoczenia „Małej Europy”⁴⁷.

Niezbędnym elementem w dziele kształtowania Europy Zachodniej była niezależna polityka obronna Starego Kontynentu. Twórca V Republiki w latach sześćdziesiątych, wystąpił z propozycją wyodrębnienia z Sojuszu Atlantyckiego niezależnej siły obronnej złożonej z państw europejskich⁴⁸. Obrona Europy Zachodniej nie powinna funkcjonować na zasadach ponadnarodowych, ale na podstawie ścisłej współpracy tych państw w dziedzinie militarnej. Szczególną pozycję miała zajmować Francja, która jako jedyne państwo w tej części Europy mogło być uznawane za mocarstwo atomowe.

Prezydent de Gaulle przypisywał pięciu partnerom Francji zróżnicowaną rolę w procesie jednoczenia Europy Zachodniej, jednak szczególne znaczenie miały odegrać Niemcy Zachodnie.

Generał zawsze głosił jedną zasadę, że realizm polityczny nakazuje „*brać rzeczy takimi, jakie są i jakimi historia je uczyniła*”⁴⁹ i dlatego stwierdził, że należy w sposób jednoznaczny doprowadzić do pogodzenia narodu francuskiego i niemieckiego. Uznał zbliżenie francusko-zachodniemieckie i współpracę obu państw za „*podstawę zadania europejskiego*”⁵⁰, dlatego też w strukturze celów ten czynnik zajął miejsce priorytetowe w pierwszym pięcioleciu istnienia V Republiki⁵¹.

Przesłanki historyczne, ekonomiczne i strategiczne określały również ważne miejsce Włoch w gaullistowskiej koncepcji systemu zachodnioeuropejskiego. Podstawą ścisłej współpracy Francji z tym państwem mogła być tradycyjna przyjaźń i współdziałanie obu narodów łacińskich. Generał de Gaulle z dumą podkreślał, że te

⁴⁶ Szerzej to zagadnienie omówione zostało w rozdziale Rola i miejsce państw „Małej Europy”;[w:] W.J. Szczepański, op. cit., 2001, s.162-163.

⁴⁷ Mówiąc o tym przedsięwzięciu Generał często odwoływał się do dokonań Karola Wielkiego, które wskazywały, że tylko dzięki procesowi zjednoczenia Europa odnajdzie swoją dawną wielkość i blask.

⁴⁸ Po odejściu od idei triumwiratu (Francja, RFN i Wielka Brytania), Generał de Gaulle, w swojej polityce europejskiej, preferował działania zmierzające do budowy niezależnego od USA ugrupowania obronnego Europy w ramach NATO oraz występował przeciwko wszelkim formom „integracji atlantyckiej”; J. Ciszecki, *Ewolucja stanowiska Francji*:[w:] *Bezdroża polityki NATO*, Warszawa 1971.

⁴⁹ W.J. Szczepański, op. cit., 2001, s.164.

⁵⁰ Ch. de Gaulle, *Discours á Strasbourg a Molsheim 22 XI 1959*:[w] E. Jouvét, *Le Général (...)*, t.2, op. cit., s.227-228; [za:] W.J. Szczepański, op. cit., 2001, s. 164.

⁵¹ Prezydent de Gaulle stwierdził, że jedność Europy stanowi wspólny cel zarówno dla Niemiec, jak i dla Francji. Podobną opinię podzielał także kanclerz Adenauer, sytuując zjednoczenie Europy na czele celów polityki zagranicznej Bonn; Patrz. K. Adenauer, *Wspomnienia*, Warszawa 2000, s. 80.

dwa narody jako „dwie córki tej samej rodziny” przez tysiąclecia budowały cywilizację łacińską i umacniały jej wpływ w świecie. Ważnymi przesłankami współpracy obu państw były dla de Gaulle’a także czynniki religijne i kulturowe⁵².

Prezydent de Gaulle podkreślał także potrzebę ścisłej współpracy z krajami Benelux. Miała to być współpraca oparta na wspólnocie interesów oraz ich potencjałach ekonomicznych i politycznych⁵³.

Twórca V Republiki dostrzegał, że pomiędzy pozostałymi państwami demokratycznymi Europy nie wytworzyły się wówczas relacji o szczególnym znaczeniu i zasięgu, które można by porównać z intensywnością stosunków państw należących do EWG. Nie ukształtowało się zatem poza „Małą Europą” inne ognisko integracji zachodnioeuropejskiej zdolne skupić wysiłki wszystkich elementów potencjalnego systemu Europy Zachodniej. W żadnej mierze tej roli nie mogła spełnić Europejska Strefa Wolnego Handlu⁵⁴. Dlatego też de Gaulle dokonał założenia, że to właśnie kraje należące do EWG muszą wypracować w swoim gronie formułę jedności europejskiej. Jednak rola zewnętrznych, wobec EWG, elementów systemu zachodnioeuropejskiego również została ujęta w koncepcji de Gaulle’a i dlatego ich omówienie zasługuje na uwagę⁵⁵.

Szczególne miejsce w gaullistowskiej koncepcji zachodnioeuropejskiej zajmuje Wielka Brytania i współpraca francusko-brytyjska. Już w latach II wojny światowej Generał uznał, że współpraca Paryża i Londynu powinna stanowić o pokoju i bezpieczeństwie przyszłej Europy. Sojusz ten miał także pełnić rolę elementu równoważącego potęgę i wpływy Stanów Zjednoczonych na Starym Kontynencie. Generał de Gaulle miał nadzieję na stworzenie nowej francusko-brytyjskiej „entente cordiale”⁵⁶. Jednak Wielka Brytania dokonała orientacji swojej polityki na szczególne

⁵² De Gaulle podkreślał to jeszcze w latach wojny, dlatego problem „pogodzenia” obu państw i narodów, będących w stanie wojny w latach 1940-1945, nie zajął w koncepcji zachodnioeuropejskiej de Gaulle’a ważnego miejsca. Oznaczał on bowiem powrót do tradycji przyjaźni i współpracy obu państw, zachwianej tylko na krótko przez udział Włoch w koalicji hitlerowskiej; [za:] W.J. Szczepański, op. cit., 1979, s. 192.

⁵³ Dokładne omówienie roli Włoch oraz państw Benelux można znaleźć w rozdziale Rola i miejsce państw „Małej Europy”; [w:] W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s.165-166.

⁵⁴ Europejska Strefa Wolnego Handlu powstała w 1960 r. i była reakcją na powstanie EWG. Miała zapobiec gospodarczej dyskryminacji państw nie będących członkami EWG. Straciła na znaczeniu po przystąpieniu wielu jej państw do UE; http://www.rzeczpospolita.pl/europa/leksykon/leksykon_e.html.

⁵⁵ W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s.166.

⁵⁶ Entente Cordiale- [fr.], nazwa układu zawartego 1904 między Francją i W. Brytanią, który ustalił strefy wpływów sygnatariuszy, gł. w Afryce, usuwając zasadnicze sprzeczności między nimi i umożliwiając im wspólną politykę wobec Niemiec; na podstawie entente cordiale [‘serdeczne porozumienie’] zawarta została 1911 fr.-bryt. konwencja wojsk., przewidująca w razie konfliktu wysłanie do Francji bryt. korpusu ekspedycyjnego (co 1912 uściślono wymianą not dotyczących postępowania w razie wybuchu wojny

związki z Waszyngtonem oraz krajami Commonwealthu. O ile Wielka Brytania, niezależna od Stanów Zjednoczonych, wzmacniała realność koncepcji de Gaulle'a, to Wielka Brytania, preferująca swoje stosunki z Waszyngtonem, uniemożliwiała realizację podstawowego założenia planu europejskiego de Gaulle'a, którego podstawą było stworzenie niezależnej od Stanów Zjednoczonych Europy Zachodniej.

Wśród pozostałych elementów gaullistowskiej koncepcji systemu zachodnioeuropejskiego ważne miejsce zajmowały państwa Półwyspu Iberyjskiego, czyli Hiszpania i Portugalia. Zdaniem Generała Francja powinna utrzymywać z Madrytem korzystne więzi ekonomiczne i kulturalne. Natomiast oba kraje tego regionu Europy miały szanse zostać elementami systemu zachodnioeuropejskiego dopiero wówczas, gdy dokonają ewolucji swych reżimów wewnętrznych w kierunku charakteryzującym systemy polityczne państw Europy Zachodniej⁵⁷.

Kraje skandynawskie oraz Austrię i Szwajcarię uważał de Gaulle za stały element swej wizji politycznego i gospodarczego zjednoczenia Europy Zachodniej oraz wyznaczał im ważne, choć „odłożone w czasie” miejsce w swej konstrukcji systemu zachodnioeuropejskiego.

Dokonując próby rekonstrukcji gaullistowskiej koncepcji systemu zachodnioeuropejskiego możemy wyróżnić dwie podstawowe cechy sprzężeń, które wyróżniają ją spośród innych. Pierwszą z tych cech jest wizja systemu zachodnioeuropejskiego jako „Europy państw” (*l'Europe des états*), którą próbuje się czasami interpretować jako „Europę ojczyzn” (*l'Europe des parties*). Drugą zaś cechą koncepcji de Gaulle'a jest stworzenie takiej Europy Zachodniej, która byłaby „Europą europejską” (*l'Europe européenne*). Dla lepszego zrozumienia podanych pojęć należy dokonać ich interpretacji, w celu głębszego ich zrozumienia i poznania⁵⁸.

W swojej koncepcji jedności Europy Zachodniej twórca V Republiki przyjął za punkt wyjścia europejską rzeczywistość, którą wyznaczają istniejące realnie narody oraz państwa i rządy wyrażające interesy suwerennych narodów. Państwa europejskie różnią się między sobą historią i tradycją, każde z nich ma swoją osobowość, swój język i prezentują określone ambicje narodowe. Dlatego też podstawą systemu zachodnioeuropejskiego, w kształcie zaproponowanych przez de Gaulle'a, mogły być

i zrealizowano w sierpniu 1914); entente cordiale umożliwiła prowadzenie wspólnej polityki przeciw Niemcom i była kolejnym etapem na drodze do utworzenia trójporozumienia Francji, Rosji i W. Brytanii; http://encyklopedia.pwn.pl/20008_1.html .

⁵⁷ W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s.167.

⁵⁸ W.J. Szczepański, op.cit., 1979, s.196.

jedynie suwerenne państwa europejskie. Tylko bowiem suwerenne państwa posiadają „prawo organizowania i autorytet do działania”⁵⁹. Dlatego, jeśli chce się budować Zjednoczoną Europą, to może nią być jedynie „*Europa narodów, a w konsekwencji Europa państw*”⁶⁰. Zdaniem de Gaulle’a, wszelkie koncepcje odrzucające jako podstawę wspólnoty europejskiej suwerenne państwa narodowe proponują „Europę mitów i przemówień”⁶¹, bowiem cokolwiek miałyby dominować ponad narodami byłoby „chimera”. Gaullistowska idea „Europy państw” oznaczała więc sprzeciw wobec wszelkich koncepcji i form integracji ponadnarodowych, które pojawiły się w Europie zachodniej po II wojnie światowej. Ten model Europy ponadnarodowej nazywał Generał pogardliwie „Europą technokratów”⁶².

Gaullistowskiej idei „Europy państw”, nie można jednak utożsamiać z ideą „Europy ojczyzn”, choć wielu badaczy to czyni. Jednak wielu gaullistów polemizuje z taką interpretacją⁶³. Spór ten ma jednak charakter akademicki, gdyż w rzeczywistości chodzi o twierdzenie, czy koncepcja de Gaulle’a była czymś więcej niż jedynie sprzeciwem wobec ponadnarodowej integracji Europy Zachodniej. Sprowadzając gaullistowską koncepcję do formuły „Europy ojczyzn” pomijają się, ważny element konstruktywny jakim była suwerenność państw tworzących system zachodnioeuropejski. Generał de Gaulle proponował bowiem stworzenie konfederacji państw, która w przyszłości mogłaby posiadać pewne cechy ponadnarodowe. Jednak twórca V Republiki zakładał, że w konfederacji tej państwa będą delegowały tylko część swojej suwerenności w dziedzinie strategicznej, ekonomicznej i kulturalnej i nie wykluczał możliwości rezygnacji z pewnych ich cech, co w tym kontekście oznaczało możliwość stworzenia federacji państw europejskich, jednak plany te osadzał w bliżej nieokreślonej przyszłości. Dlatego też zrzeczenie się części suwerenności jest ceną, jaką narody muszą zapłacić za tworzenie wspólnot wielu narodów. Gaulliści byli świadomi, że cenę tę płaci także Francja, będąc członkiem EWG. Rozumieli, że odstąpienie od pełnej suwerenności na rzecz rosnącej współzależności państw stało się współcześnie

⁵⁹ Tamże, s.245; [za:] W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s. 168.

⁶⁰ Ch. de Gaulle, *Discours à Lure 14 VI 1962*;[w] E. Jouvét, *Le Général (...)*, t.2, op. cit., s.268-271; [za:] W.J. Szczepański, op. cit., 2001, s. 169.

⁶¹ Ch. de Gaulle, *Discours à Vescul 14 VI 1962*;[w] E. Jouvét, *Le Général (...)*, t.2, op. cit., s.271; [za:] W.J. Szczepański, op. cit., 2001, s. 169.

⁶² Ch. de Gaulle, *Conférence de presse 25 II 1953*;[w] E. Jouvét, *Le Général (...)*, t.2, op.cit., s.193; [za:] W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s. 169.

⁶³ Gaulliści uważają, że określenie „Europa ojczyzn” nie oddaje istoty koncepcji jedności zachodnioeuropejskiej. Choć ten termin powszechnie jest przypisywany de Gaulle’owi nigdy nie został przez niego użyty. Określenie „Europa ojczyzn” po raz pierwszy użył M. Debré podczas debaty w Zgromadzeniu Narodowym 15 I 1960 roku; Patrz: W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s. 169-170.

cechą charakterystyczną dla życia międzynarodowego. Dlatego też „Europa państw” jest pierwszą podstawową cechą sprzężeń w gaullistowskim systemie zachodnioeuropejskim i charakteryzuje ona wewnętrzne zasady jej budowy.

Zgodna z interesami Francji mogła być jedynie tylko taka „Europa państw”, która byłaby równocześnie „Europa europejska”. Ideę tę głosił Generał de Gaulle jeszcze w latach czterdziestych, mówiąc wówczas o „Europie Europejczyków”⁶⁴ będącej dziełem narodów zamieszkujących „wolną Europę”. Jeśli więc uznamy „Europę państw” za podstawową cechę sprzężeń wewnętrznych systemu zachodnioeuropejskiego, to „Europa europejska” charakteryzować miała sprzężenia tego systemu ze środowiskiem międzynarodowym, przede wszystkim ze Stanami Zjednoczonymi.

Sens istnienia powiązań państw Europy Zachodniej upatrywał de Gaulle w wyraźnie zaznaczonej niezależności tego związku od Stanów Zjednoczonych. Tylko taka wspólnota europejska mogła służyć realizacji dwóch głównych celów strategicznych jego koncepcji polityki zagranicznej. Pozwalała umacniać niezależność Francji i nadawać nowy kształt równowadze w stosunkach międzypaństwowych.

Po raz pierwszy ideę „Europy europejskiej” Prezydent de Gaulle przedstawił w 1964 roku i uczynił to w kontekście zdecydowanej krytyki Stanów Zjednoczonych. Stwierdził wówczas, iż „Europa europejska” oznacza, że istnieje ona poprzez siebie i dla siebie, inaczej mówiąc, że w środowisku światowym prowadzi własną politykę. Generał uważał, że dla Europy Zachodniej istnieje tylko jedna możliwa alternatywa, narodzić się w postaci Europy niezależnej, opartej na bazie „Europy państw” lub przybrać kształt „Europy zintegrowanej”, która była zawsze „Europą atlantycką”, a zatem amerykańską⁶⁵.

Gaullistowska koncepcja „Europy europejskiej” miała stać się przeciwieństwem „Europy zintegrowanej”, bo przecież integracja oparta o nastawienie proamerykańskie nie mogła „prowadzić do niczego innego niż do protektoratu amerykańskiego”⁶⁶. Idea ta w rzeczywistości miała charakter antyamerykański i była nie zgodna z ówczesnymi interesami USA w Europie i tak też została odebrana przez amerykańską elitę polityczną. Generał de Gaulle podkreślał także szczególne znaczenie niezależności

⁶⁴ Ch. de Gaulle, *Discours à Saint-Malo 1 VIII 1949*;[w] E. Jouvét, *Le Général (...)*, t.2, op. cit., s.58; [za:] W. Szczepański, op. cit., 2001, s. 171.

⁶⁵ M. Ferro oceniając to założenie koncepcji gaullistowskiej twierdzi, że nie była to koncepcja Europy antyamerykańskiej, lecz Europy „żyjącej własnym życiem”; M. Ferro, *De Gaulle et Amérique. Une amitié tumultueuse*, Paris, 1973, s. 295.

⁶⁶ Ch. de Gaulle, *Conférence de presse 23 VII 1964*;[w:] Ch. de Gaulle, *Discours et messages*, t.4, op. cit.; [za:] W.J. Szczepański, op. cit., 2001, s. 172.

militarnej ugrupowania europejskiego wobec USA i jak już wcześniej zostało opisane w tym rozdziale, twórca V Republiki domagał się wydzielenie z NATO niezależnej siły obronnej złożonej z państw europejskich.

Rozpatrując koncepcję systemu zachodnioeuropejskiego Prezydenta de Gaulle'a należy uwzględnić uwarunkowania historyczne, w których była realizowana. Stanowiła największą po II wojnie światowej próbę uniezależnienia Europy Zachodniej od USA i stanowiła jeden z elementów przyspieszających obiektywny proces, który zachodził na początku lat sześćdziesiątych w systemie zachodnim. Polegał on na stałym wzroście znaczenia podsystemu zachodnioeuropejskiego i jego malejącej, w porównaniu z pierwszą dekadą powojenną, zależności od partnera zza Oceanu. Proces ten wyznaczał również zakres funkcjonowania i ewolucji gaullistowskiej koncepcji „Europy europejskiej”.

1.4 Gaullistowska koncepcja systemu wschodnioeuropejskiego.

Rozważania na temat gaullistowskiej koncepcji systemu wschodnioeuropejskiego różnić się będą zasadniczo od dotychczas prowadzonych, gdyż analiza dotyczyć będzie systemu, którego Francja nie była elementem wewnętrznym, była natomiast, w stosunku do tego układu, elementem zewnętrznym, częścią środowiska międzynarodowego, w którym ów system funkcjonował. W analizowanych dotąd wizjach i koncepcjach Prezydenta de Gaulle'a zostały ukazane pozycje Francji w systemie ogólnoeuropejskim oraz zachodnioeuropejskim. Teraz natomiast będziemy dokonywać analizy pozycji jaką de Gaulle wyznaczył swojemu krajowi wobec systemu wschodnioeuropejskiego. Jest to więc próba określenia gaullistowskiej koncepcji stosunków Francji z Europą Wschodnią, a w mniejszym stopniu próba rekonstrukcji koncepcji systemu wschodnioeuropejskiego.

Omówienie struktury systemu wschodnioeuropejskiego w rekonstruowanej koncepcji europejskiej de Gaulle'a należy rozpocząć od ukazania elementów tworzących ten system oraz scharakteryzowania relacji zachodzących pomiędzy tymi elementami.

Prezydent de Gaulle dostrzegał Europę Wschodnią, jako istniejący realnie system międzynarodowy, którego elementami były nie tylko państwa należące do Układu Warszawskiego⁶⁷, ale także ważne miejsce przypisywał reprezentowanym w ONZ

⁶⁷ Układ Warszawski (oficjalna nazwa: Układ o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej) był związkiem wojskowym państw Europy Środkowej i Wschodniej pozostających pod wpływem Związku

radzieckim republikom zachodnim (białoruskiej i ukraińskiej) oraz historycznym narodom nadbałtyckim. Nie była natomiast elementem tego systemu Jugosławia, której Generał przypisywał odrębne miejsce w Europie.

Twórca V Republiki rozumiał, że stosunki państw tworzących system wschodnioeuropejski charakteryzowały się szczególną intensywnością, wszechstronnością i zasięgiem, podkreślał także zróżnicowanie znaczenia części tego systemu. Najważniejszym elementem, który konstytuował i określał istotę tego układu był niewątpliwie Związek Radziecki. Dla twórcy V Republiki był to system międzynarodowy utworzony pod hegemonią ZSRR, w strefie zdecydowanie dominujących wpływów Moskwy, ukształtowany w wyniku konferencji jałtańskiej za przyzwoleniem anglosaskich przywódców Roosvelta i Churchilla.

Poglądy de Gaulle'a określające istotę i charakter państwa radzieckiego były rezultatem gaullistowskiego systemu wartości politycznych i wynikały przede wszystkim z historycznego myślenia Generała oraz uznania priorytetowej roli interesu narodowego w polityce zagranicznej każdego państwa⁶⁸.

W ocenie pierwszego prezydenta V Republiki tradycyjny kolonializm Rosji, który w okresie carskim przejawiał się w podboju terytorialnym Azji oraz ujarzmieniu wielu narodów europejskich, przybrał nową postać. Doprowadził do utworzenia w Europie Środkowej i Wschodniej rządów, które były uzależnione od polityki moskiewskiej. ZSRR czynił to pod postacią rzekomej wspólnoty ideologicznej, która skutecznie uzasadniała panowanie radzieckie w tej części świata. Generał de Gaulle uważał, że nie można mówić o równości i partnerstwie w systemie międzynarodowym, gdy jeden z jego elementów posiada zdecydowaną przewagę militarną, ekonomiczną, większy zasięg zobowiązań politycznych, a nade wszystko interesy imperialne o zasięgu globalnym. Wnioskował stąd słusznie, że system państw Europy Wschodniej, z chwilą powstania, stanowi jedynie rosyjską strefę wpływów⁶⁹.

W hierarchizacji pozostałych elementów tego systemu, twórca V republiki największe znaczenie przypisywał Polakom, Węgrom, Rumunom i Czechom, nazywając ich „narodami historycznymi”. Wśród tych elementów Polska, ze względu na swoje szczególne więzi z kulturą europejską i tradycją chrześcijańską, powinna odegrać szczególną rolę. Wiązało się to zarówno z procesem ewolucji wewnętrznej

Radzieckiego. Pakt podpisano 14 maja 1955 w Warszawie. Miał funkcjonować przez 20 lat; http://pl.wikipedia.org/wiki/Uk%C5%82ad_Warszawski.

⁶⁸ W.J. Szczepański, op. cit., 2001, s. 197.

⁶⁹ Tamże, s. 198.

systemu wschodnioeuropejskiego, w kierunku ustroju mającego znamiona demokracji, jak i również z rozszerzeniem i intensyfikacją zakresu interakcji pomiędzy Polską a środowiskiem międzynarodowym, a zwłaszcza Europą Zachodnią.

W przekonaniu de Gaulle'a w systemie wschodnioeuropejskim ścierały się dwie tendencje. Pierwsza z nich, mająca na względzie realizację interesów ZSRR i podległych jej rządów w krajach komunistycznych, dążyła do wzmocnienia sprzężeń pomiędzy elementami tego systemu i nadania im ponadnarodowego charakteru. Natomiast drugą tendencję opisującą interakcje między elementami systemu wschodnioeuropejskiego, stanowiło naturalne dążenie narodów Europy Wschodniej do umacniania ich „osobowości narodowej” i narodowej niezależności. Była ona zgodna z obiektywnymi interesami „narodów historycznych” i oznaczała stopniową ewolucję ich rządów pod wpływem rosnących żądań społeczeństw.

Szczególne miejsce w możliwości umacniania tej tendencji posiadała, zdaniem Generała, Rumunia, gdyż nie łączyła jej z krajami Europy Wschodniej ani idea panslawistyczna, ani historycznie uwarunkowany problem stosunków z Niemcami. Kraj ten, zdaniem gaullistów, podjął w latach sześćdziesiątych wysiłki zmierzające do realizacji idei niezależności narodowej i rozbrojenia⁷⁰.

Z kolei Węgry, najwcześniej, bo już w połowie lat pięćdziesiątych, podjęły próby zmierzające do uniezależnienia się od Związku Radzieckiego, co wypełni symbolizuje krwawo stłumiana przez wojska radzieckie, rewolucja węgierska z października 1956 roku. Natomiast Bułgaria, jako jedyne państwo Europy Wschodniej, kontynuowało, ze względu na powiązania historyczne, wspólnotę kulturową i religijną „*bez kompleksów swą tradycyjną przyjaźń z Rosją*”⁷¹.

Za najsilniejsze ogniwo realizacji ponadnarodowych tendencji integracyjnych w Europie Wschodniej, Prezydent de Gaulle uznał Niemiecką Republikę Demokratyczną, gdyż jej system komunistyczny był najbardziej podporządkowany radzieckim koncepcjom politycznym. Dlatego też do końca 1963 roku NRD traktowane było przez gaullistów jako radziecka strefa okupacyjna i nie była uwzględniana, jako odrębny element systemu wschodnioeuropejskiego⁷².

⁷⁰ Istotnie rumuńska koncepcja niezależności narodowej i odprężenia w Europie różniła się w latach sześćdziesiątych od tej, która realizowały państwa RWPG i Układu Warszawskiego; N. Fotino, *Le principe de l'indépendance nationale et la politique étrangère de la Roumanie*; [w:] *Le conditions de l'indépendance nationale dans Le monde moderne-colloque international*, Paris, Institut Charles de Gaulle, 21-23 XI, 1975; [za:] W.J. Szczepański, op. cit., 2001, s. 199.

⁷¹ M. Coupe de Murville, *Une politique étrangère (1958-1969)*, Paris 1971, s. 162.

⁷² W.J. Szczepański, op. cit., 2001, s. 200.

Zdaniem de Gaulle'a, Polska i Czechosłowacja, mimo tradycyjnego niebezpieczeństwa niemieckiego, dla którego przeciwwagą mógł być jedynie sojusz z ZSRR, powinny wraz z postępowaniem w rozwiązywaniu problemu niemieckiego oraz rozwojem procesu odprężenia w Europie przeorientować własną politykę zagraniczną, w kierunku większego uniezależnienia się od Moskwy. W rezultacie miało to przynieść rozszerzenie współpracy z krajami zachodnimi. Takich procesów oczekiwali gaulliści w latach sześćdziesiątych, a w umacnianiu tych tendencji szczególną rolę miała odegrać Francja⁷³.

Dokonana przez Prezydenta V Republiki ocena systemu państw Europy Wschodniej nie różniła się zasadniczo od tradycyjnych ocen formułowanych przez polityków zachodnich. Odmienne natomiast od tradycyjnych były wnioski, jakie na podstawie tych ocen formułował de Gaulle w odniesieniu do działań politycznych państwa francuskiego na Wschodzie.

U podstaw gaullistowskiej koncepcji stosunków wschodnioeuropejskich tkwiło przekonanie, że poprzez aktywną politykę w tej części Europy można ułatwić realizację francuskich celów narodowych, a zarazem dokonać wewnętrznej ewolucji systemu wschodnioeuropejskiego. Europa Wschodnia mogła więc tworzyć potencjalną przeciwwagę dla gry politycznej Paryża w NATO i w Europie Zachodniej. Dla jej uzasadnienia została sformułowana w latach 1963-1964 nowa, gaullistowska doktryna stosunków Francji z Europą Wschodnią, która zaczęto nazywać doktryną „otwarcia na Wschód”⁷⁴.

Aktywna i realistyczna polityka de Gaulle'a wobec państw wschodnioeuropejskich opierała się na dwóch wzajemnie powiązanych założeniach, tworzących dwie metody działania gaullistów wobec Europy Wschodniej.

Pierwsza metoda działania została wysnuta z przekonania de Gaulle'a, że wstępem do skutecznego działania Francji na Wschodzie jest wszechstronne rozwijanie stosunków francusko-radzieckich. Gaulliści uważali, że tylko w takiej sytuacji ZSRR nie będzie protestować przeciw utrzymywaniu dobrych stosunków z państwami Układu Warszawskiego.

Równolegle jednak gaulliści prowadzili działania odmienne, skierowane na wzmocnienie występujących coraz wyraźniej w Europie Wschodniej tendencji i

⁷³ W.J. Szczepański, op. cit., 1979, s. 237.

⁷⁴ W.J. Szczepański, op. cit., 2001, s. 201.

procesów dezintegracyjnych, dokonywanych przez realnie istniejącą, lecz prawnie nielegalną opozycję, która wyrażała interesy własnych narodów i społeczeństw.

Podstawową metodę realizacji gaullistowskiej doktryny „otwarcia na Wschód”, stanowiło zróżnicowane podejście do państw Europy Wschodniej, zakładające możliwość i konieczność rozmawiania z każdym z tych państw oddzielnie. Taka metoda działania de Gaulle’a oparta była na przekonaniu, że obiektywnym procesem politycznym zachodzącym w Europie jest konwergencja pomiędzy jej częściami. Klasyczna teoria konwergencji oparta jest na technokratycznych założeniach i przeopjona determinizmem ekonomicznym, ale de Gaulle uznał obiektywne czynniki ekonomiczne tylko za jedną z wielu przesłanek w procesie zbliżania obu części Europy. Podstawowymi kryteriami były dla de Gaulle’a czynniki historyczne, religijne, kulturowe i cywilizacyjne wyrażane w dążeniach narodów wschodnioeuropejskich do wolności i demokracji. Miała być to konwergencja oparta na ewolucji wewnątrz państw Zachodu i Wschodu, zbliżające te ostatnie ku wartościom wyznawanym w tradycyjnych, demokratycznych społeczeństwach. Zdaniem Francji, na Wschodzie powinno nastąpić przyspieszenie tego procesu poprzez aktywną wielopłaszczyznową politykę wobec krajów socjalistycznych⁷⁵.

W stosunkach V Republiki z Europą Wschodnią doktryna „otwarcia na Wschód” odgrywała ważną rolę, jako część całej koncepcji europejskiej de Gaulle’a. Miała także dać szansę Francji na skuteczną realizację polityki niezależności w systemie atlantyckim i w Europie Zachodniej.

⁷⁵ W.J. Szczepański, op. cit., 2001, s. 203.

Rozdział II

Funkcjonowanie gaullistowskich koncepcji europejskich w latach 1958-69.

2.1 Funkcjonowanie gaullistowskiej koncepcji systemu ogólnoeuropejskiego w latach 1958-69.

W okresie od 1950 r. do 1958 r. Charles de Gaulle pięciokrotnie przedstawił, choć w sposób enigmatyczny, założenia budowy jedności całej Europy, a zatem stworzenia sobie tylko znanego, tajemniczego systemu europejskiego „od Atlantyku po Uralu”¹. Generał zrezygnował z pierwotnej koncepcji „Europy trzeciej siły”, a Stary Kontynent widział od tej chwili jako potencjalny system międzynarodowy skupiający wszystkie państwa europejskie.

Szczególne miejsce w tej konstrukcji Prezydent przypisywał Francji, która powinna utrzymać kontakty ze wszystkimi stolicami europejskimi². Zdaniem de Gaulle’a, jedynie Francja była w stanie dokonać zmiany stosunków pomiędzy państwami europejskimi, podzielonymi decyzjami Wielkiej Trójki z Jałty. To zaś wymagało prowadzenia przez Francję, wspólnie z państwami Europy Zachodniej, niezależnej od Stanów Zjednoczonych polityki w tej części kontynentu. Generał zakładał doprowadzenie do odprężenia w stosunkach ze Europą Wschodnią, a także spełnienia oczekiwań, co do wewnętrznej ewolucji systemu wschodnioeuropejskiego w kierunku demokracji.

Kierując się tymi założeniami można wyróżnić dwa zasadnicze etapy funkcjonowania gaullistowskiej koncepcji systemu ogólnoeuropejskiego, które wyznaczają dwie cezury czasowe lat 1958-1964 i 1964-1969.

¹ Ch. de Gaulle, *Conférence de presse 16 III 1950; Déclaration remise à la presse 17 VII 1950; Discours à Vélodrome d’Miver 11 XI 1952; Conférence de presse 12 XI 1953; Conférence de presse 7 IV 1954*; [za:] W.J. Szczepański, *Charles de Gaulle i Europa*, Warszawa 2001, s.125.

² Tenże, *Discours à Chaumont 26 IV 1963*; [za:] E. Jouvét, *Le Général de Gaulle et la construction de l’Europe (1940-1966)*, t.2, Paris, 1967, s.265.

2.1.1 Funkcjonowanie gaullistowskiej koncepcji systemu ogólnoeuropejskiego w latach 1958-1964.

W tym okresie rządów Prezydenta de Gaulle'a idea współpracy „Europy od Atlantyku do Uralu” nie była głównym wśród celów narodowych realizowanych przez dyplomację francuską na Starym Kontynencie. Wiele przyczyn zdecydowało o tym, iż w pierwszych latach V Republiki de Gaulle podjął próbę określenia miejsca Francji w świecie, opierając się na zdecydowanych preferencjach gry politycznej w kontekście funkcjonowania tego państwa w ramach systemu NATO, Europy Zachodniej i Wspólnoty Francuskiej³. Niemniej jednak, de Gaulle dostrzegał szczególne znaczenie całej Europy we francuskiej polityce zagranicznej, w pierwszych latach istnienia V Republiki. Ta Europa bowiem, po dokonaniu przez przywódcę państwa francuskiego dzieła odnowy wewnętrznej stać się miała głównym elementem gry międzynarodowej w polityce Francji, co oznaczało spełnienie mocarstwowych ambicji V Republiki.

Tworzenie zjednoczonej Europy oznaczało uniezależnienie kontynentu od wpływów anglosaskich, co mogło zostać zrealizowane poprzez redefinicję stosunków w Sojuszu Północnoatlantyckim. Natomiast drugi filar układu ogólnoeuropejskiego, zdaniem Generała de Gaulle'a, powinno stanowić pojednanie niemiecko-francuskie. Takie cele postawił sobie Prezydent na początku drogi prowadzącej do realizacji idei ogólnoeuropejskiej.

Wśród czynników, które w sposób zasadniczy sprzyjały realizacji idei systemu ogólnoeuropejskiego w latach 1958-1964, były bez wątpienia te związane z polityką V Republiki wobec Stanów Zjednoczonych i Paktem Północnoatlantyckim.

Francuski prezydent doskonale pojmował znaczenie sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi, niemniej jednak jego stosunki z partnerem zza Oceanu były zawsze burzliwe. Jeszcze w czasie II wojny światowej, ówczesny prezydent USA Franklin Delano Roosevelt nie rozumiał idei przedstawianych przez twórcę Wolnej Francji, zarzucając mu nadmierną ambicję i dlatego dążył do jego usunięcia. Generał nie pozostawał mu dłużny, podkreślając, że gdy tylko Stany Zjednoczone przystąpiły do wojny, Roosevelt poczuł odpowiedzialność za cały świat, czego wynikiem były dążenia amerykańskiego prezydenta do rozwiązywania problemów innych państw oraz chęci

³ Z wypowiedzi de Gaulle'a (*Discours 25 VIII 1958*. [za:] E. Jouvét, *Le Général (...)*, t.2, op.cit., s.221) w tym okresie wynika, że Europa nie zajmowała wówczas priorytetowego miejsca w polityce zagranicznej Francji. Najistotniejsze były wtedy zobowiązania V Republiki we Wspólnocie Francuskiej, zwłaszcza problem Algierii i kolonii afrykańskich.

bycia „żandarmem” lub „aniołem” świata. Zdaniem de Gaulle’a, ta nadmierna wiara w siebie była jedną z przyczyn Jałty, gdyż amerykański prezydent wierzył, że można porozumieć się z ZSRR. Niestety okazało się to nie możliwe i odtąd priorytetem Stanów Zjednoczonych w polityce zagranicznej było zjednoczenie świata, w celu powstrzymania ekspansji komunizmu. Ich cele nie były jednak w pełni zgodne z interesami państw europejskich, a zwłaszcza z mocarstwowymi ambicjami Francji⁴.

Już kilka lat po wojnie tezę o hegemonicznych ambicjach USA zaczęli podzielać nie tylko zwolennicy Generała. Wśród elit francuskich zaczęło narastać przekonanie, że Stany Zjednoczone nadmiernie ingerują w strategię polityczne swoich sojuszników. Niepokój wprowadzała także współpraca mocarstw anglosaskich w dziedzinie energii jądrowej, z której Paryż był wyłączony. Również narastające poparcie Amerykanów dla głoszonych idei dekolonizacyjnych bezpośrednio godziło w interesy Francji. Z tych głównie powodów umacniał się sprzeciw wobec polityki USA nad Sekwaną, który łączył zarówno komunistów, zwolenników neutralizmu Francji, kolonialną prawicę oraz gaullistów. Czarę goryczy przelało stanowisko Stanów Zjednoczonych wobec kryzysu sueskiego⁵, w październiku 1956 roku. Waszyngton nie poparł swych sojuszników, ale wspólnie z ZSRR opowiedział się po stronie zaatakowanego przez Francję, Wielką Brytanię i Izrael Egiptu. Wydarzenia te dowiodły, że nie można w sposób bezwarunkowy liczyć na amerykańskich sojuszników⁶. Konieczna okazała się redefinicja francuskiej polityki zagranicznej, w kierunku większej niezależności, a także reforma NATO, tak by lepiej chroniło ono interesy państw członkowskich. Pierwsze kroki w tym zakresie podjęto już w IV Republice, gdy to w kwietniu 1958 roku zapadła decyzja o produkcji francuskiej bomby atomowej. Niemniej jednak to de Gaulle stał się głównym symbolem sprzeciwu wobec polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych oraz ściślejszej współpracy państw europejskich.

Według Prezydenta de Gaulle’a Amerykanie mieli uproszczoną wizję świata, który dzielił się ich zdaniem na dobrych i złych, czyli na Stany Zjednoczone i ich przyjaciół oraz na komunistów, w efekcie czego USA ingerowały w politykę wewnętrzną swych partnerów. Francja nie mogła zgodzić się na rolę amerykańskiego

⁴ J.-R. Tournoux, *La tragédie du Général*, Paris 1967, s. 493; [za:] A. Szeptycki, *Francja czy Europa? Dziedzictwo generała de Gaulle’a w polityce zagranicznej V Republiki*, Warszawa, 2005, s. 81.

⁵ KRYZYS SUESKI 1956 (sueska wojna), konflikt zbrojny między Egiptem a W. Brytanią, Francją i Izraelem; bezpośrednią przyczyną była nacjonalizacja Kanału Sueskiego przez prez. Egiptu <http://encyklopedia.pwn.pl/71301_1.html>.

⁶ J.-B. Duroselle, *La France et les États-Unis des origines à nos jours*, Paris 1976, s. 197-198, 205-221; [za:] A. Szeptycki, op.cit., s. 81.

protektoratu. Z tego powodu należało rozmawiać z Waszyngtonem w duchu niezależności, gdyż tylko silna i niezależna Francja mogła być wartościowym partnerem dla Stanów Zjednoczonych⁷.

Generał de Gaulle krytykował hegemonię USA, przeciwstawiał się dominacji dolara w ramach systemu monetarnego z Bretton Woods⁸, niemniej jednak to spór o kształt Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego był kluczowym elementem europejskiej polityki twórcy V Republiki oraz jego trudnych stosunków ze Stanami Zjednoczonymi. Koncepcja polityki wobec NATO wywarła duży wpływ na dalszy rozwój i realizację gaullistowskiej koncepcji ogólnoeuropejskiej, ale także pewne jej elementy związane były z realizacją koncepcji budowy jedności Europy Zachodniej, co potwierdza zależność między tymi dwoma systemami.

Prezydent de Gaulle zawsze podejrzliwie odnosił się do organizacji międzynarodowych, takich jak Organizacja Narodów Zjednoczonych, Międzynarodowy Fundusz Walutowy czy NATO, uważając, że służą one za parawan polityki zagranicznej Waszyngtonu⁹. Dlatego już od chwili powstania Sojuszu Atlantyckiego, twórca V Republiki zgłaszał swoje zastrzeżenia co do zasad jego funkcjonowania. Rozpatrując powstanie NATO za pomocą klasycznych dla okresu zimnowojennego pojęć, stwierdził, że wprawdzie genezie Sojuszu Północnoatlantyckiego przyświecała obrona „zachodnich demokracji” przed komunizmem, ale zarazem ostrzegał, że sojusz ten powinien być zgodny z ideą niezależności Francji. Zaś ta idea wymagała na początku lat pięćdziesiątych, aby partnerzy i sojusznicy Francji z NATO zaakceptowali ówczesną sytuację tego kraju, będącego w mniemaniu Generała de Gaulle’a, mocarstwem europejskim, afrykańskim i azjatyckim¹⁰. Pomimo to u podstaw tworzenia Sojuszu Północnoatlantyckiego leżało świadome odrzucenie przez Waszyngton takiej wizji roli Francji w świecie.

Krytyczna ocena NATO przez de Gaulle’a wynikała także z faktu, że sojusz ten wykluczał, jako zasadę swojego funkcjonowania, jakąkolwiek równość partnerów. Nie był zatem nigdy koalicją równych państw, lecz natomiast swego rodzajem

⁷ Ch. de Gaulle, notatka dla P.G. Bénouville, 14 maja 1948; [za:] *Lettres, notes et carnets*, t. VI, s.270

⁸ BRETTON WOODS, miejscowość w USA, w stanie New Hampshire, u podnóża Gór Białych. 1–22 VII 1944 konferencja walutowo-finansowa Narodów Zjednoczonych, z udziałem 44 państw, poświęcona m.in. reorganizacji międzynarodowego systemu finansowego; utworzono Międzynarodowy Fundusz Walutowy oraz Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju; ZSRR odmówił podpisania porozumień finansowych; <http://encyklopedia.pwn.pl/9721_1.html>.

⁹ Ch. de Gaulle, projekt instrukcji dla ambasady Francji w Stanach Zjednoczonych, koniec stycznia 1961; [za:] *Lettres, notes et carnets*, t. 9, s.31.

¹⁰ Tamże, s. 199.

protektoratem amerykańskim w Europie Zachodniej. Od samego początku pakt ten tworzył formalno-prawne i organizacyjne ramy dla amerykańskich działań w Europie, które najskuteczniej sankcjonowały hegemonię Stanów Zjednoczonych na Starym Kontynencie. Zdaniem de Gaulle'a, o słabości pozycji amerykańskich partnerów w NATO świadczy fakt, że żaden z rządów europejskich poza V Republiką rządzoną przez Prezydenta de Gaulle'a nie odważył się nigdy zająć odmiennej opinii od poglądów Białego Domu.

Trzy miesiące po powrocie do władzy, we wrześniu 1958 roku, Generał de Gaulle wystosował do prezydenta Stanów Zjednoczonych Dwighta Eisenhowera memorandum¹¹, w sprawie reorganizacji zasad funkcjonowania Sojuszu Północnoatlantyckiego. We wspomnianym dokumencie zostały poruszone kwestie, które stanowiły kluczowe dla Paryża problemy. Podstawowe założenia memorandum można ująć następująco:¹²

- Dotychczasowe zasady funkcjonowania systemu NATO nie odpowiadają aktualnym potrzebom Francji, nie gwarantują bowiem jej i Europie bezpieczeństwa oraz niezależności;
- Należy rozszerzyć obszar działania NATO poza Europę, a zwłaszcza na Bliski Wschód, Ocean Indyjski i Pacyfik, gdzie rozciąga się odpowiedzialność Francji i innych mocarstw atlantyckich;
- W tym celu należy także powołać w NATO organ decyzyjny w postaci trójczłonowego kierownictwa o światowym zasięgu politycznym i strategicznym z udziałem Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Francji¹³ z pominięciem Republiki Federalnej Niemiec;
- Traktując te warunki jako nieodzowne do zapewnienia funkcjonowania systemu atlantyckiego, zgodnego z interesami Francji, Prezydent i Rząd V Republiki uzależniają od ich realizacji dalszy swój udział w NATO, powołując się na art. 12 Traktatu Waszyngtońskiego, określający procedurę jego rewizji.

Był to dokument, który nawet dziś po ponad pięćdziesięciu latach funkcjonowania NATO, jest wyjątkowy. Po raz pierwszy bowiem jeden z głównych partnerów

¹¹ De Gaulle podaje datę memorandum 14 IX 1958 (*Pamiętniki nadziei.*, op. cit., s.245. Z kolei J.-R. Tournoux (*Charles de Gaulle. Jamis dit*, Paryż 1977, s.177) przytacza jako datę memorandum 17 IX 1958. Data ta została podana także w oficjalnej publikacji Instytutu de Gaulle'a (*Chronologie des relations diplomatiques établis entre le général de Gaulle et la Grande-Bretagne 1948-1969*, Paris 1976) [za:]W.J. Szczepański, op.cit., 1979, s. 145.

¹² W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s.128.

¹³ J.-R. Tournoux, *Charles de Gaulle. Po raz pierwszy ujawnione*, Warszawa, 1977 s.177.

Waszyngtonu poddał oficjalnie w wątpliwość podstawowe zasady stosunków Stanów Zjednoczonych z partnerami Paktu Atlantyckiego, a ostrość i jednoznaczność zawartych w memorandum sformułowań świadczy o wielkiej determinacji Prezydenta de Gaulle'a. Generał wiedział, że trzeba jak najszybciej odzyskać kontrolę nad francuskim systemem obronnym, gdyż nie było pewności, czy sojusznicy zechcą bronić Francji, a po drugie dlatego, że zagwarantowanie sobie własnego bezpieczeństwa stanowiło o wielkości państwa¹⁴.

Generał nigdy nie ukrywał, że jego związki z Anglosasami były jedynie „małżeństwem z rozsądku”. Lekceważony w Londynie przez cztery lata wojny przez premiera Churchilla, niedoceniany przez Roosevelta, poczuł się na nowo oszukany. Mimo woli kompromisu Stany Zjednoczone odrzuciły francuskie propozycje. Nie mogły bowiem zgodzić się na to, aby inne państwa współdecydowały o amerykańskich arsenałach zbrojnych, głównie dotyczyło to broni jądrowej. Prócz tego nie chciały instytucjonalizacji współpracy trzech zachodnich mocarstw, która byłaby w ich mniemaniu źle przyjęte przez pozostałych sojuszników.

W odpowiedzi na taką decyzję USA, Prezydent podjął jednostronne działania zmierzające do przywrócenia suwerenności Francji. Na wiosnę 1959 roku Francja wycofała swą flotę śródziemnomorską spod zjednoczonego dowództwa Paktu Północnoatlantyckiego oraz odmówiła składowania na swym terytorium amerykańskich arsenałów nuklearnych. W listopadzie tego samego roku de Gaulle podkreślił, że system „integracji” jest przeżytkiem oraz że obrona Francji musi znajdować się we francuskich rękach¹⁵.

W 1962 roku siły zbrojne wracające z Algierii nie zostały podporządkowane zintegrowanemu dowództwu. Latem 1963 roku rząd francuski wycofał swoje siły spod dowództwa NATO w rejonie północnego Atlantyku. Od 1 stycznia 1964 roku także francuskie siły morskie na kanale La Manche wróciły pod dowództwo narodowe, natomiast wiosną tegoż roku Prezydent de Gaulle podtrzymał decyzję o wyjściu całej floty francuskiej spod dowództwa NATO¹⁶.

¹⁴ A. Peyrefitte, *C'était de Gaulle. Tout le monde a besoin d'une France qui marche*, t.III, Paris 2000, s. 186-187.

¹⁵ Ch. de Gaulle, wystąpienie w Szkole Wojennej, 3 listopada 1959 roku, [za:] Ch. de Gaulle, *Discours et messages*, t.3, Paris 1970, s.126-127.

¹⁶ A. Szeptycki, op.cit., s.85.

We wrześniu 1965 roku Generał zapowiedział, że państwo francuskie pragnie pozostać „sojuszniakiem swych sojuszników”, ale najpóźniej do 1969 roku chcą położyć kres „podporządkowaniu zwanemu integracji”¹⁷.

W marcu 1966 roku Generał de Gaulle poinformował swych partnerów z NATO, że wobec przemian, jakie nastąpiły w Europie od 1949 roku, Francja uważa za bezzasadne istnienie porozumień wojskowych zawartych po podpisaniu Traktatu Waszyngtońskiego. Z tego powodu pragnie odzyskać pełną suwerenność nad swoim terytorium, którą ogranicza obecność obcych wojsk, zakończyć swój udział w systemie zintegrowanych dowództw oraz nie udostępniać w przyszłości swych wojsk NATO¹⁸. Zatem wbrew powszechnej opinii, Francja nie wystąpiła z Paktu Północnoatlantyckiego, postanowiła jednak wycofać się z niektórych struktur, których istnienie nie było formalnie zapisane w Traktacie Waszyngtońskim¹⁹.

Zgodnie z deklaracją de Gaulle’a od 1966 roku V Republika nie brała udziału w pracach organów wojskowych NATO, a także jego cywilnych strukturach zajmujących się problematyką wojskową. Jednak francuski przedstawiciel zasiadał nadal w Radzie Północnoatlantyckiej, będącej jednym z dwóch organów Sojuszu przewidzianych w Traktacie Waszyngtońskim²⁰. Francja nie była już dzięki temu związana wspólną strategią, a jej siły nie podlegały zintegrowanemu dowództwu, co ograniczałoby jej suwerenność. V Republika pozostała jednak stroną klasycznego traktatu sojuszniczego, zobowiązującego ją do udzielenia innym sygnatariuszom pomocy, w razie gdyby padli ofiarą agresji²¹.

Odzyskawszy niezależność militarną, V Republika mogła zbudować swoje stosunki z partnerami z sojuszu na nowej podstawie. W grudniu 1966 roku francuski minister spraw zagranicznych Maurice Couve de Murville oraz jego niemiecki odpowiednik, a późniejszy kanclerz Willy Brandt zawarli umowę określającą zasady stacjonowania francuskich sił zbrojnych na terenie Republiki Federalnej Niemiec, co było niezbędne, ponieważ po wyjściu Francji ze struktur militarnych NATO obu państw nie wiązały już porozumienia wojskowe wypracowane w ramach tej organizacji. Osiem

¹⁷ Ch. de Gaulle, konferencja prasowa, Paryż, 9 września 1965 roku, [za:] Ch. de Gaulle, *Discours et messages*, t.4, Paris 1970, s.382-387.

¹⁸ Tenże, list do L.B. Johnsona, 7 marca 1966 roku, [za:] Tamże, s.261-262.

¹⁹ A. Szeptycki, op.cit., s.86.

²⁰ Traktat Północnoatlantycki, Waszyngton, 4 kwietnia 1949 roku;[za:] *Prawo w stosunkach międzynarodowych. Wybór dokumentów*, red. S. Bieleń, Warszawa 2004, s. 228; Drugim organem, którego powstanie przewidywał Traktat Waszyngtoński, jest Komitet Planowania Obrony.

²¹ S. Parzymies, *Czynnik wojskowy w polityce zagranicznej Francji 1958-1982*, Warszawa 1984, s.108-112.

miesiące później podpisano porozumienie Ailleret-Lemnitzer, które przewidywało, że w razie potrzeby rząd francuski może podjąć decyzję o przejściu francuskich sił stacjonujących w Niemczech pod dowództwo operacyjne NATO, przy czym te wojska miały być wykorzystane jedynie jako rezerwa do ewentualnej kontrofensywy przeciwko agresji ze Wschodu²².

W praktyce decyzja Prezydenta de Gaulle'a z marca 1966 roku wydawała się głównie gestem politycznym²³, który miał służyć osłabieniu amerykańskiej hegemonii na Starym Kontynencie, a nie zasadniczej zmianie ładu europejskiego. W istocie jednak gaullistowska polityka wobec NATO zarówno w wymiarze ogólnoeuropejskim oraz jako czynnik budujący jedność zachodnioeuropejską, miała kluczowe znaczenie. Generał de Gaulle uważał bowiem, że dopóki państwa europejskie nie podejmą współpracy w dziedzinie polityki, gospodarki, kultury i obrony²⁴, to w rzeczywistości nie będzie można mówić o Europie jako wspólnocie wartości i idei. Kontynent europejski tworzył pewną strategiczną całość i nie można było dopuścić, by dominującą pozycję na tym obszarze nadal posiadały Stany Zjednoczone. Aby stworzyć „Europę obronną”, trzeba było zreformować struktury Sojuszu Północnoatlantyckiego, gdyż nie gwarantowały one obrony Starego Kontynentu przez samych Europejczyków, ale przez Stany Zjednoczone, a to w rzeczywistości uniemożliwiałoby rozwój współpracy między państwami kontynentu. Trzeba było zredefiniować stosunki transatlantyckie, w celu uniezależnienia się Europy od Stanów Zjednoczonych, pozostając jednocześnie ich sojusznikiem²⁵. Zdaniem de Gaulle'a, brak decyzji w tej kwestii mógł oznaczać zwiększenie podporządkowania i uzależnienia państw europejskich od polityki Waszyngtonu oraz umocnienie antagonistycznego systemu bloków politycznych w Europie. Zatem spór o kształt NATO nie toczył się wyłącznie w interesie Francji, ale również w interesie jej europejskich partnerów. Można, zatem stwierdzić, że idea niezależności Francji w systemie północnoatlantyckim, głoszona i konsekwentnie realizowana przez Generała de Gaulle'a, była jednym z najważniejszych czynników sprzyjających budowie „Europy od Atlantyku po Ural”.

²² G.-H. Soutou, *L'alliance incertaine. Les rapports politico-stratégiques franco-allemands 1954-1996*, Paris 2001, s.296.

²³ J. Stefanowicz, *Polityka europejska V Republiki*, Warszawa 1994, s.65-66.

²⁴ Współpraca w dziedzinie polityki, gospodarki, kultury i obrony stanowi założenie planu Foucheta, który zostanie dokładnie omówiony w podrozdziale dotyczącym gaullistowskiej polityki zachodnioeuropejskiej.

²⁵ Ch. de Gaulle, notatka nt. temat Europy, 17 lipca 1961 roku; [za:] *Lettres, notes et carnets*, t. 9, s.107-108.

U podstaw budowy systemu ogólnoeuropejskiego, zdaniem Prezydenta de Gaulle'a, powinno znaleźć się także miejsce dla poprawy stosunków francusko-zachodnioniemieckich. Szczegółowe omówienie współpracy V Republiki z Republiką Federalną Niemiec nastąpi w podrozdziale dotyczącym działań Generała w ramach budowy systemu zachodnioeuropejskiego. Natomiast w tym miejscu pragnę przedstawić, w jaki sposób stosunki francusko-niemieckie wpłynęły na realizację koncepcji „Europy od Atlantyku do Uralu”.

Głównym elementem gaullistowskiej polityki zagranicznej w na przełomie lat 50. i 60. XX wieku była polityka wobec RFN. Wraz z przejściem władzy przez Generała de Gaulle'a zmieniono całokształt polityki francuskiej wobec Niemiec, choć z pewnością decyzja ta nie była łatwa dla Prezydenta, gdyż właśnie on najbardziej konsekwentnie głosił w latach czterdziestych ideę całkowitego osłabienia państwa niemieckiego po zakończeniu II Wojny Światowej. Wyrażał on zdecydowany sprzeciw wobec powstania Republiki Federalnej Niemiec. W 1949 roku stwierdził nawet, że powstanie RFN oznacza niebezpieczeństwo odrodzenia się III Rzeszy²⁶. Na początku lat pięćdziesiątych stanowczo sprzeciwiał się uznaniu podmiotowości międzynarodowej RFN. Również nie wyrażał aprobaty dla pomysłu stworzenia Europejskiej Wspólnoty Obronnej²⁷ z udziałem Niemiec Zachodnich oraz wszelkim próbom militaryzacji tego kraju. Jednak w 1958 roku Generał de Gaulle zmienił sposób postrzegania wschodnich sąsiadów Francji, stwierdziwszy, że jedynym, realnym i korzystnym dla Francji i Europy rozwiązaniem odwiecznego konfliktu francusko-niemieckiego będzie dokonanie wielkiego dzieła pojednania obu narodów. Idea *réconciliation*²⁸ i jej realizacja miała stać się filarem koncepcji uniezależnienia Europy Zachodniej od Stanów Zjednoczonych, gdyż opierała się o założenie ścisłej współpracy obu krajów. Zbliżenie obu państw i narodów, miało także służyć zwiększeniu swobody, siły i dynamiki działania Francji, zarówno na polu zachodnioeuropejskim, atlantyckim, jak i przede wszystkim w systemie ogólnoeuropejskim.

Zasadniczym czynnikiem zbliżenia Paryża i Bonn w latach 1958-1963 były ze strony de Gaulle'a wysiłki zmierzające do budowy niezależnej od wpływów anglosaskich „Europy europejskiej”. Już wcześniej podobny projekt prezentował w tym

²⁶ Ch. de Gaulle, *Discours à Paris 14 IX 1949*; [za:] E. Jouvét, *Le Général de Gaulle et la construction de l'Europe (1940-1966)*, t.2, Paris, 1967, s.161-162.

²⁷ Tenże, *Conférence de press 12 XI 1953*; [za:] Ch. de Gaulle, *Discours et messages*, t.II, Paris 1970, s.594-595.

²⁸ Ideę tę wyraził de Gaulle m.in. podczas przemówienia w Besançon (*Discours à Besançon 16 VI 1962*; [za:] E. Jouvét, *Le Général de Gaulle et la construction de l'Europe (1940-1966)*, op.cit., s.274.

względnie kanclerz niemiecki Konrad Adenauer²⁹, dlatego też był on w tym okresie najczęstszym gościem Prezydenta de Gaulle'a. Wspólnie chcieli wypracować optymalny plan rozwoju stosunków francusko-niemieckich. Również Generał, decydując się na przekazanie swoistego francuskiego „świadczenia moralności” przekroczył wschodni brzeg Renu³⁰.

Francuskie cele zbliżenia z Niemcami Zachodnimi były jasno sformułowane. Prezydent de Gaulle oczekiwał od swych niemieckich partnerów zarówno poparcia koncepcji jedności zachodnioeuropejskiej, jak i swojej polityki niezależności Francji i Europy Zachodniej wobec Paktu Północnoatlantyckiego oraz wsparcia ambicji atomowych V Republiki. W zamian oferował, poparcie dla bliżej nieokreślonej idei zjednoczenia Niemiec. Deklarując zgodę na przeszłe zjednoczenie obu państw niemieckich Generał liczył nade wszystko na realistyczną politykę wschodnią RFN w tym głównie wobec Polski. Swoje warunki doprowadzenia do przyszłego zjednoczenia Niemiec de Gaulle sprecyzował najpełniej podczas konferencji prasowej w marcu 1959 roku, stwierdził on wówczas „Zjednoczenie obu części kraju w jedne Niemcy, które byłyby całkiem wolne, wydaje się nam normalnym przeznaczeniem narodu niemieckiego, pod warunkiem, że nie będzie on kwestionował swych obecnych granic na zachodzie, wschodzie, północy i południu”³¹.

Zbliżenie Paryża i Bonn, oprócz nadziei na wzmocnienie antyamerykańskich tendencji w Europie Zachodniej, miało także służyć ewolucji polityki RFN wobec Europy Wschodniej, co był niewątpliwie czynnikiem sprzyjającym tworzeniu systemu ogólnoeuropejskiego. Niemcy miały zaprzestać wszelkich działań rewizjonistycznych, o które były oskarżane głównie przez władze polskie. Polityka francuska służyła także zapoczątkowaniu procesu odprężenia i doprowadzeniu do zbliżenia państw bloku komunistycznego ku strukturom zachodnioeuropejskim.

Negatywny wpływ na realizację koncepcji systemu ogólnoeuropejskiego oraz na proces odprężenia miało stanowisko V Republiki w sprawie Berlina Zachodniego. Stanowisko Generała w sprawie kryzysu berlińskiego w latach 1958-1961 należy

²⁹ Konrad Adenauer (1876-1967) polityk niemiecki i działacz partii chrześcijańsko-demokratycznej. W latach 1949-1963 sprawował urząd kanclerza RFN. Był zwolennikiem zjednoczenia Niemiec, chociaż w przeciwieństwie do socjaldemokratów, nad zjednoczenie kraju przedkładał integrację europejską. Konsekwentnie nie uznawał NRD i polskiej granicy zachodniej na Odrze i Nysie Łużyckiej; <http://pl.wikipedia.org/wiki/Konrad_Adenauer>.

³⁰ Ch. de Gaulle, *Pamiętniki nadziei*, op.cit., s.221-222.

³¹ Ch. de Gaulle, *Conférence de press 25 III 1959*; [za:] Ch. de Gaulle, *Discours et messages*, t.3, op.cit., s.84-85.

rozpatrywać zarówno jako element polityki wobec RFN, ale także jako samodzielny element w polityce europejskiej Francji.

Stanowisko de Gaulle'a wobec propozycji ZSRR w sprawie ostatecznego uregulowania kwestii dalszego statusu Berlina Zachodniego było negatywne. Prezydent de Gaulle obawiał się, że ostateczne rozwiązanie kwestii Berlina Zachodniego mogło doprowadzić do osłabienia, a nawet upadku chadeckich rządów w RFN, które de Gaulle starał się wspierać. Uważał również, że wbrew powszechnej opinii Związek Radziecki nie dąży do rozwiązania sprawy Berlina poprzez politykę faktów dokonanych i likwidację za pomocą przemocy. Prezydent de Gaulle stwierdził, że „w interesie Rosji leży pokój”³² i był przeciwny wszelkim układom ze ZSRR w tej sprawie. Tak prowadzona polityka była czynnikiem utrudniającym wprowadzeniu odprężenia w Europie, co w konsekwencji prowadziło do spowolnienia tworzenia systemu ogólnoeuropejskiego.

Lata 1958-1964 były okresem przygotowania w koncepcji europejskiej de Gaulle'a nowych elementów, wśród których najistotniejszymi były uniezależnienie się Francji od wpływów anglosaskich oraz nowe spojrzenie na problem niemiecki w polityce francuskiej, co w konsekwencji doprowadziło do przewartościowania znaczenia całej Europy w systemie celów narodowych V Republiki.

2.1.2 Funkcjonowanie gaullistowskiej koncepcji systemu ogólnoeuropejskiego w latach 1965-1969.

W latach 1964-1965 nastąpiła istotna zmiana jakościowa w postrzeganiu elementów gaullistowskiej koncepcji europejskiej. W szczególności dotyczyło to wzrostu znaczenia koncepcji ogólnoeuropejskiej oraz realizacji idei „Europy od Atlantyku do Uralu”.

W latach 1963-1964 Prezydent de Gaulle dokonał, jak się wydaje, podsumowania rezultatów pierwszego pięciolecia walki o nowe miejsce Francji w świecie³³. Była to ocena wysoce pozytywna i zyskująca aprobatę większości Francuzów. Podstawowe cele sformułowane z chwilą powrotu de Gaulle'a do władzy zostały zrealizowane, a przede wszystkim Francja pod jego kierownictwem dokonała odnowy swej polityki wewnętrznej i międzynarodowej.

³² Ch. de Gaulle, *Pamiętniki nadziei*, op.cit., s.252.

³³ Uczynił to m.in. w przemówieniu noworocznym 1963.1964; por. Ch. de Gaulle, *Allocution radiotélévisée 31 XII 1963*; [za:] Ch. de Gaulle, *Discours et messages*, t.4, op.cit., s.152-155.

V Republika zakończyła impas w polityce wewnętrznej, rozwiązała problem algierski i ułożyła na nowo korzystne dla siebie stosunki zarówno z państwami Maghrebu, jak i Czarnej Afryki. Francja rządzona przez Generała de Gaulle'a odrodziła się ponownie w granicach jej historycznego, europejskiego heksagonu. Powstało państwo jednolite i prężne, jednolite i rozumne, dysponujące nowoczesnym systemem instytucji, bogactwem swojej kultury i atrakcyjnością swych elit intelektualnych³⁴.

Przemiany wewnętrzne były niezbędne do realizacji dzieła, które de Gaulle określił, jako walkę o nowe miejsce Francji w świecie. Lecz dotychczasowe rezultaty polityki międzynarodowej nie były zadowalające. Walkę o miejsce V Republiki na arenie międzynarodowej Prezydent de Gaulle realizował wykorzystując elementy zarówno systemu atlantyckiego, jak i zachodnioeuropejskiego, ale w obu przypadkach głównym partnerem Francji w tym okresie był kanclerz Adenauer i Republika Federalna Niemiec. Generał de Gaulle zakładał, że oba państwa odegrają podstawową rolę w jego walce przeciw hegemonii Stanów Zjednoczonych w systemie atlantyckim oraz, że wspólnie będą stanowić przeciwwagę wobec Anglosasów, co umożliwi Francji wprowadzenie nowej jakości do układu sił w Sojuszu Atlantyckim. Twórca V Republiki wierzył, że Konrad Adenauer, którego cenił jako przyjaciela, ma podobną wizję przyszłości swojego kraju w zjednoczonej i niezależnej od wpływów Waszyngtonu Europie. Tymczasem kanclerz Niemiec Zachodnich pokładał w sojuszu z Francją inne nadzieje. Liczył na wyjście z izolacji i pozbycie się obciążeń przeszłości. Potrzebował poparcia dla swojej rewizjonistycznej polityki wschodniej, dla programu zjednoczenia państwa niemieckiego, a te zamierzenia z pewnością nie były zgodne z gaullistowską wizją współpracy europejskiej. Dlatego też Adenauer wiązał przyszłość RFN ze Stanami Zjednoczonymi, a ich roli w Europie przypisywał rosnące znaczenie³⁵. Trudno zatem w tej sytuacji mówić o zbieżności celów obu państw, bowiem przyświecały im zgoła odmienne priorytety.

Rozbieżności te de Gaulle dostrzegał zapewne wcześniej, ale nie mówił o tym oficjalnie, gdyż wiązałoby się to z koniecznością zasadniczej reorientacji francuskiej polityki europejskiej, na którą nie były przygotowane w równym stopniu ani gaullistowska dyplomacja, ani też RFN. Dlatego jednak doszło do podpisania w 1963 roku układu między Francją a Republiką Federalną Niemiec, zwanego Układem

³⁴ W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s.144.

³⁵ *Tylko kierownicza rola Stanów Zjednoczonych może być puklerzem wolnego świata* (K. Adenauer), [cyt. za] J. Gerhard, *Charles de Gaulle*, t.2, Warszawa 1972, s.239.

Elizejskim³⁶. Jednakże już rok później, na konferencji prasowej w lipcu 1964 roku³⁷, Generał ukazał jak duże rozbieżności istnieją między interesami obu państw. Prezydent de Gaulle stwierdził mianowicie, że aktualnie „*nie ma wspólnej polityki pomiędzy Niemcami a Francją w kwestii solidarności obu krajów, reformy Sojuszu atlantyckiego, stanowiska i działań wobec Wschodu, problemu granic i narodowości w Europie Centralnej, uznania Chin, polityki ekonomicznej, a także dyplomacji, jaką powinna uprawiać Europa wobec tego wielkiego narodu, pokoju w Indonezji i w Indochinach, a także rozwoju krajów, które sobie tego życzą w Azji, Afryce i Ameryce Łacińskiej, zagadnień rolnych Wspólnego Rynku, a w konsekwencji poglądów na przyszłość Wspólnoty Sześciu*”³⁸.

Tak przedstawiona ocena była równoznaczna z dokonaniem wyboru nowych kierunków w polityce europejskiej, gdyż nastąpiła zasadnicza zmiana spojrzenia Generała na znaczenie kwestii zachodnioniemieckiej dla przyszłości Europy. Problem ten rozwinął de Gaulle podczas konferencji prasowej w dwa lata po podpisaniu Układu Elizejskiego³⁹. O ile dotąd twierdził, że rozwiązanie problemu zachodnioniemieckiego powinno być wstępem do współpracy ogólnoeuropejskiej, to teraz po raz pierwszy ukazał to zagadnienie przez pryzmat roli współpracy w Europie. Podkreślał, że miejsce Niemiec w systemie europejskim, który należy konsekwentnie budować, powinno być określone przez wszystkich sąsiadów Niemiec, za zgodą całej Europy. Tylko po spełnieniu tego warunku państwo niemieckie może stać się trwałym czynnikiem postępu i współpracy. Wszystkie państwa europejskie, powinny zatem zdecydować o przyszłym zjednoczeniu Niemiec, określając wspólnie formy realizacji tego aktu i zakres, w jakim stanie się to możliwe⁴⁰. Konferencja prasowa z 4 lutego 1965 roku ma ogromne znaczenie w analizie ewolucji gaullistowskiej koncepcji systemu

³⁶ Traktat elizejski (Układ Elizejski), układ zawarty pomiędzy Francją i RFN w sprawie ściślejszej współpracy między tymi krajami. Podpisany został 22 stycznia 1963 przez prezydenta Francji Ch. de Gaulle'a i kanclerza RFN K. Adenauera. Uważany jest za symbol francusko-niemieckiego pojednania; <<http://portalwiedzy.onet.pl/124528,haslo.html>>.

³⁷ Ch. de Gaulle, *Conférence de press 23 VII 1964*; [za:] Ch. de Gaulle, *Discours et messages*, t.4, op.cit., s.222-237.

³⁸ Ch. de Gaulle, *Conférence de press 23 VII 1964*; [za:] Ch. de Gaulle, *Discours et messages*, t.4, op.cit., s., s.230.

³⁹ Ch. de Gaulle, *Conférence de press 4 II 1965*; [za:] Ch. de Gaulle, *Discours et messages*, t.4, op.cit., s.325-342.

⁴⁰ Tamże, s.339-349; Z wcześniejszych wypowiedzi de Gaulle'a jedynie raz – w 1948 roku- przedstawił on propozycję rozwiązania problemu niemieckiego w „Związku Europejskim”. Myślał wtedy jednak o takim związku państw, które tworzyłyby z Europy „trzecią siłę”.

Problem niemiecki jest zasadniczy dla Europy i świata. Musi on być rozwiązany nie tylko jako problem samych Niemców, trzeba go bowiem rozwiązać biorąc pod uwagę całą Europę, w obrębie Związku Europejskiego i narodów, które chcą bronić naszej cywilizacji (*Discours à Saint-Maur-des-Fossés 19 XII 1948* [za:] E. Jouvét, *Le Général de Gaulle et la construction de l'Europe (1940-1966)*, op.cit., s.153.

ogólnoeuropejskiego, gdyż to właśnie problem niemiecki był klamrą spinającą wszystkie aspekty koncepcji europejskiej Generała. Zmiana oceny kwestii niemieckiej, jego relacji wobec koncepcji współpracy ogólnoeuropejskiej oznaczała zasadniczą zmianę tej ostatniej.

Od tej chwili gaullistowska idea „Europy od Atlantyku do Uralu” mogła być realizowana niezależnie od zobowiązań Generała wobec Niemiec. Koncepcja systemu jedności europejskiej i procesu odprężenia w nowym kształcie mogła zostać zaakceptowana także przez państwa Europy Wschodniej. Jednak de Gaulle pamiętał nadal o tym, że swoboda działania na arenie międzynarodowej wymaga nadal niezależności Francji od Waszyngtonu oraz partnerów z NATO.

Nowa polityka wobec Europy Wschodniej była dla Prezydenta V Republiki, szansą na urzeczywistnienie koncepcji współpracy ogólnoeuropejskiej. Po raz pierwszy założenia współpracy ogólnoeuropejskiej przedstawił na wiosnę 1963 roku, formułując je w postaci triady (*détente-entente-coopération*), stwierdzając, że Francja jest gotowa do rozmów i współpracy, które być może przyniosą „*najpierw odprężenie pomiędzy narodami, później porozumienie, zaś pewnego dnia niewątpliwie ich współpracę*”⁴¹. Gotowość państwa francuskiego do tego typu współpracy potwierdził z początkiem 1964 roku, poprzez nowe akcenty w polityce wschodniej, zawarte w oficjalnych wystąpieniach Prezydenta⁴², jak również poprzez konkretne posunięcia, rozszerzające stosunki Francji z krajami bloku wschodniego, zwłaszcza w sferze politycznej i ekonomicznej. Nowa polityka wschodnia, zapoczątkowana w 1964 roku, której istotę stanowiła gaullistowska doktryna „otwarcia na Wschód”⁴³, była zatem czynnikiem sprzyjającym tworzeniu systemu ogólnoeuropejskiego.

W drugiej połowie lat sześćdziesiątych stosunki Francji z państwami wschodnioeuropejskimi rozwijały się znacznie dynamicznie, niż w czasie pierwszego okresu prezydentury Charles’a de Gaulle’a. Nastąpił szybki wzrost oraz zwiększył się zakres wzajemnych relacji między elementami systemu światowego. W stosunkach tych można wyróżnić dwa aspekty, pierwszy z nich dotyczy stosunków dwustronnych między Republiką Francuską a poszczególnymi krajami bloku wschodniego i ta kwestia zostanie szczegółowo omówiona w podrozdziale dotyczącym gaullistowskiej koncepcji

⁴¹ Ch. de Gaulle, *Discours à Noirt 14 VI 1963* [za:] E. Jouvét, *Le Général de Gaulle et la construction de l'Europe (1940-1966)*, op.cit., s.310.

⁴² Ch. de Gaulle, *Conférence de press 31 I 1964*; [za:] Ch. de Gaulle, *Discours et messages*, t.4, op.cit., s.176-180.

⁴³ Doktryna „otwarcia na Wschód” została dokładnie omówiona w podrozdziale dotyczącym funkcjonowania gaullistowskiej koncepcji stosunków z Europą Wschodnią.

systemu wschodnioeuropejskiego. Natomiast teraz będzie nas interesował aspekt ogólnoeuropejski współpracy Francji z Europą Wschodnią, który został pominięty w pierwszym okresie rządów de Gaulle'a.

Kwestie budowy jedności na Starym Kontynencie znalazły swoje miejsce zarówno podczas rozmów szefów dyplomacji Związku Radzieckiego i Francji w 1965 roku, gdy podczas tego spotkania dużo miejsca poświęcono sprawom odprężenia i przyszłej współpracy w Europie, jak i również podczas wizyt w Paryżu czołowych polityków Polski, Rumunii, Czechosłowacji i Węgier.

Pełnym potwierdzeniem znaczenia stosunków z Europą Wschodnią w realizacji procesu odprężenia, porozumienia i współpracy w Europie była bez wątpienia historyczna, oficjalna wizyta Prezydenta de Gaulle'a w ZSRR w czerwcu 1966 roku. Jej efekty, a także złożone wówczas oświadczenia Generała de Gaulle'a potwierdzają, że w swojej koncepcji budowy systemu ogólnoeuropejskiego de Gaulle nie tylko widział miejsce dla Związku Radzieckiego, ale także uznał to państwo za podstawowy obok Francji filar konstrukcji europejskiej. Akceptował zatem jako punkt wyjścia w realizacji idei „Europy od Atlantyku po Ural” nie tylko zastany ład terytorialny, ale przede wszystkim status quo w Europie, określone istnieniem bloku socjalistycznego z hegemoniczną pozycją ZSRR w tym układzie, w Europie, jak i w stosunkach globalnych⁴⁴.

W czasie wizyty w Związku Radzieckim Prezydent de Gaulle przedstawił oficjalnie przywódcom radzieckim nową koncepcję równowagi na kontynencie europejskim, opartą na zbliżeniu francusko-radzieckim. Generał potwierdził tym samym, że pozycja jaką zajmuje ZSRR w Europie Wschodniej i w procesie odprężenia w Europie jest znacznie ważniejsza od tej, jaką, w ocenie Paryża, Stany Zjednoczone powinny zajmować w świecie zachodnim i w realizacji koncepcji ogólnoeuropejskiej. Tym samym założenia sformułowane w latach 1964-1965, co do dalszej realizacji koncepcji „Europy od Atlantyku po Ural” zostały potwierdzone przez Generała w czasie wizyty w Moskwie, a po jego powrocie do kraju zostały zintensyfikowane⁴⁵. Twórca V Republiki coraz częściej wzywał do rozpoczęcia współpracy całej Europy, która powinna się zjednoczyć, by walczyć o zachowanie swej odrębności i niezależności.

Niemniej jednak najistotniejszym elementem koncepcji ogólnoeuropejskiej pozostawał nadal problem niemiecki. Generał de Gaulle zmierzał wprowadzić w życie

⁴⁴ W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s.150.

⁴⁵ Tamże, s.151.

sformułowaną w 1965 roku koncepcję rozwiązania tej kwestii, a czynił to tym chętniej, ponieważ równocześnie nowy rząd boński i kanclerz Kurt Georg Kiesinger zapowiadali sformułowanie nowych celów niemieckiej polityki wschodniej. Wierząc w ewolucję stanowiska rządu RFN wobec Wschodu, Prezydent de Gaulle uznał, że w interesie Francji i Europy powinien zostać ambasadorem tej sprawy wobec Europy Wschodniej.

W tym dziele szczególna rola miała przypaść Polsce. Generał rozumiał, że realizacja jego wizji Europy, opartej na współpracy od Atlantyku po Ural, gdzie głównym elementem składowym byłyby Niemcy, wymaga uzyskania zgody Polski na wszelkie rozwiązania dotyczące problemu niemieckiego. Dlatego też podczas wizyty Prezydenta de Gaulle'a w Polsce między 6 a 12 września 1967 roku, dominowały w zasadzie rozmowy dotyczące kwestii niemieckiej. Plan de Gaulle'a przedstawiony władzom polskim w sprawie Niemiec zakładał, że Francja nakłoni Republikę Federalną Niemiec do uznania polskich granic zachodnich, zaś Polska, mając w ten sposób zagwarantowane bezpieczeństwo terytorialne, odstąpi od swych dodatkowych żądań, głównie chodziło o uznanie przez państwa zachodnie Niemieckiej Republiki Demokratycznej, gdyż zdaniem dyplomacji francuskiej, nie wiązało się to w sposób bezpośredni z polskimi interesami narodowymi⁴⁶.

Ówczesni, polscy przywódcy w rozmowach z de Gaullem prezentowali jednak daleko idący sceptycyzm w sprawie tzw. nowej polityki wschodniej rządu niemieckiego. Polacy, oceniając problem niemiecki według gaullistowskiego tryptyku *détente-entente-coopération*, dodali warunek wstępny, własne bezpieczeństwo, co było niewątpliwie zgodne z ówczesną polską racją stanu. Wizyta w Polsce była dla Generała początkiem, kolejnej ewolucji koncepcji ogólnoeuropejskiej w kierunku jeszcze bardziej realistycznym, gdyż okazało się interesy narodowe poszczególnych państw, mogą być przeszkodą w realizacji poszczególnych założeń koncepcji „Europy od Atlantyku po Ural”⁴⁷.

Realizacja koncepcji budowy systemu ogólnoeuropejskiego wymagało także reorientacji i uelastycznienia wschodniej polityki państw zachodnich. Prezydent de Gaulle podjął więc w latach 1965-1969 próbę przekonania sojuszników Francji o konieczności odprężenia w stosunkach ze Wschodem. Podczas spotkań z przywódcami państw Europy Zachodniej podkreślał ich znaczenie dla budowania jedności całej

⁴⁶ „Le Figaro” z 5 IX 1967 r. Ocenę taką formułowali także inni politycy, m.in. W. Brandt, który stwierdził w swoich wspomnieniach, że uznanie NRD stało się elementem żądań Polski wobec RFN dopiero od 1965 roku.

⁴⁷ W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s.152.

Europy, a nie tylko podsystemu zachodniego. Poprzez zacieśnienie stosunków państw Europy Zachodniej z V Republiką, prowadzącą aktywną politykę wschodnią, Generał de Gaulle dążył do rozwoju stosunków tych państw ze Wschodem. Postulat ten dotyczył głównie bońskiej polityki wschodniej. Polityków niemieckich próbował przekonać do większego realizmu w polityce wobec państw socjalistycznych. Stanowisko to znalazło odbicie w nowej interpretacji Układu Elizejskiego, który od tej chwili przestał być rozpatrywany w kontekście stosunków bilateralnych, czy też relacji w systemie zachodnim, lecz zaczęto ukazywać rolę tego układu jako kluczowego elementu w budowie zjednoczonej Europy od Atlantyku po Ural. Miało to także podkreślać, że w polityce zagranicznej Francji realizacja systemu ogólnoeuropejskiego ma pierwszorzędne znaczenie.

Natomiast decyzja o wystąpieniu V Republiki ze struktur wojskowych NATO była czynnikiem ogromnie wzmacniającym nie tylko niezależność państwa francuskiego, ale również stanowiła ważny argument na rzecz realizacji koncepcji odprężenia w Europie oraz urzeczywistnienia idei ogólnoeuropejskiej. Takie działania Francji zostały pozytywnie odebrane w Europie Wschodniej i niewątpliwie przyczyniły się do zapoczątkowania zbliżenia francusko-radzieckiego, co w dalszej kolejności miało oznaczać zwiększenie zaufania dla całej koncepcji ogólnoeuropejskiej⁴⁸.

Również polityka pozaeuropejska Paryża była nakierowana przeciw ekspansjonizmowi amerykańskiemu i próbom tworzenia w wymiarze globalnym „Pax Americana”⁴⁹, której to doktryny de Gaulle nigdy nie uznał. Dlatego też twórca V Republiki, zajął wśród państw zachodnich niezależne i krytyczne stanowisko wobec amerykańskiej interwencji w Wietnamie. Podobne podłoże zdaniem prezydenta Francji miał także konflikt bliskowschodni. Generał oświadczył, że bez dramatu w Wietnamie konflikt pomiędzy Izraelem a Arabami nie byłby tym czym jest⁵⁰. Choć de Gaulle był zdecydowanym przeciwnikiem naseryzmu, to zajął jednak w kwestii bliskowschodniej stanowisko krytyczne wobec polityki Izraela⁵¹. Krytyka ta była bowiem przede wszystkim krytyką USA, gdyż Generał rozumiał, że jednym z celów polityki

⁴⁸ W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s.154.

⁴⁹ Pax Americana (Latin: "American Peace") denotes the period of relative peace in the Western world since the end of World War II in 1945, coinciding with the dominant military and economic position of the United States. It places the U.S. in the military and diplomatic role of a modern-day Roman Empire (*Pax Romana*); <http://en.wikipedia.org/wiki/Pax_Americana>.

⁵⁰ Ch. de Gaulle, *Conférence de press 27 IX 1967*; [za:] Ch. de Gaulle, *Discours et messages*, t.5, op.cit., s.235.

⁵¹ Pierwsze oficjalne potępienie przez de Gaulle'a agresji izraelskiej (*Toast na cześć prezydenta Turcji 27 VI 1967* [za:] Ch. de Gaulle, *Discours et messages*, t.5, op.cit., s.184)

Waszyngtonu w tym regionie jest hamowanie wpływów francuskich a także uniemożliwienie realizacji planu budowy niezależnej od Stanów Zjednoczonych Europy Zachodniej oraz prowadzenie polityki odprężenia na Wschodzie.

Budowanie systemu ogólnoeuropejskiego było pierwszym z trzech celów strategicznych w koncepcji europejskiej Prezydenta de Gaulle'a. Cel ten można uznać za pierwotny i dłuższej perspektywie nadrzędny wobec pozostałych. Niemniej jednak urzeczywistnienie koncepcji systemu zachodnioeuropejskiego, jak i realizacja koncepcji systemu wschodnioeuropejskiego stanowiły ważny element w polityce europejskiej V Republiki w pierwszych latach jej istnienia pod przywództwem Generała de Gaulle'a.

2.2 Funkcjonowanie gaullistowskiej koncepcji systemu zachodnioeuropejskiego latach 1958-69.

Koncepcja jedności zachodnioeuropejskiej Prezydenta de Gaulle'a uważana jest za największą w okresie powojennym próbę zmiany kierunku procesów integracyjnych w tej części Europy. Trzon tej koncepcji stanowi próba integracji politycznej „Małej Europy”, czyli sześciu państw wchodzących w skład Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. Twórca V Republiki zakładał także stworzenie niezależnej od struktur Paktu Północnoatlantyckiego, europejskiej siły obronnej, której funkcjonowanie ograniczyłoby wpływy Stanów Zjednoczonych na Starym Kontynencie.

Generał pragnął powstania „Europy państw”, popularnie określanej pojęciem „Europy Ojczyzn” oraz „Europy europejskiej”. Dążył do stworzenia takiej sieci wzajemnych powiązań między krajami Europy Zachodniej, które z jednej strony pozostawałyby suwerenne wewnętrznie, ale jednocześnie współpracowały w celu integracji gospodarczej, obronnej i politycznej, aby pozostać wolnymi od wpływów anglosaskich.

Prezydent Charles de Gaulle w latach 1958-1969, czyli przez cały okres swoich rządów we Francji, starał się realizować ideę budowy jedności zachodnioeuropejskiej podejmując w tym celu szereg działań. Starał się przekonywać europejskich partnerów Francji o konieczności zmiany profilu dotychczasowej integracji europejskiej, w kierunku budowy jedności politycznej. Podejmował walkę o rozwój dwustronnych kontaktów Francji z państwami Europy Zachodniej, a zwłaszcza zbliżenia z Republiką Federalną Niemiec. Pragnął, aby Europa mogła w przyszłości prowadzić jednolitą politykę we wszystkich dziedzinach, a jej stosunki ze państwami anglosaskimi odbywały się na stopie partnerskiej.

2.2.1 Realizacja projektu Unii Politycznej.

Prezydent de Gaulle był zwolennikiem jedności Europy, która pozwoliłaby zrównoważyć zagrożenia pokoju na świecie. Podkreślał znacznie więzi politycznych, kulturalnych, naukowych i handlowych, istniejących pomiędzy państwami europejskimi oraz jedność cywilizacyjną Starego Kontynentu⁵². Z tego też powodu zawsze opowiadał się za realizacją koncepcji integracji europejskiej. Spełniony musiał być tylko jeden warunek, idea budowania jedności musiała być zgodna z gaullistowską wizją francuskiej racji stanu.

W 1944 roku stwierdził, że *„do tego, by stary, odnowiony kontynent mógł odnaleźć równowagę odpowiadającą warunkom naszej epoki, trzeba stworzyć pewne ugrupowanie, naturalnie bez naruszania suwerenności żadnego kraju. Z punktu widzenia Francji myślimy, że stworzony z naszym udziałem rodzaj ugrupowania opartego na platformie ekonomicznej tak szerokiej, jak tylko to będzie możliwe, przyniosłby wiele korzyści. Ugrupowanie takie, przedłużone na Afrykę, pozostające w ścisłych stosunkach ze Wschodem, a zwłaszcza z krajami arabskimi, pragnącymi słusznie zjednoczyć swoje interesy, ugrupowanie, dla którego Kanał La Manche, Ren i Morze Śródziemne byłyby jak gdyby arteriami, mogłoby stworzyć kapitalny ośrodek światowej organizacji produkcji, wymiany i bezpieczeństwa”*.

Generał de Gaulle nie sprzeciwiał się podporządkowaniu wspólnym regułom współpracy, ale pod warunkiem, że byłyby one wynegocjowane, dobrowolnie zaakceptowane i lojalnie egzekwowane. Natomiast zawsze odnosił się z niechęcią do wszelkich rozwiązań ponadnarodowych, które w jakikolwiek sposób ograniczają możliwość podejmowania suwerennych decyzji państwom i narodom w nich uczestniczącym. Dlatego też uważał, że należy wykluczyć możliwość podejmowania przez środowisko międzynarodowe takich decyzji i działań, które dotyczyłyby interesów państwa francuskiego i byłyby niezgodne z celami polityki wewnętrznej bądź też zagranicznej tego kraju⁵³.

Takie założenia przyświecały gaullistom krytykującym instytucje europejskie już w momencie ich tworzenia. Powstająca, bowiem z amerykańskiej inspiracji „Europa” (OEEC, Rada Europy, EWWiS, EWO, EWG) budziła zastrzeżenia de Gaulle’a, nieufnego wobec Anglosasów, spychających Francję na drugorzędną pozycję. Generał uważał, że integracja w ramach wymienionych ugrupowań oznaczać może zgodę na

⁵² Ch. de Gaulle, *Pamiętniki nadziei*, Warszawa 1974, s.210-211.

⁵³ Ch. de Gaulle, *Pamiętniki nadziei*, op.cit., s.209.

gospodarczą dominację Stanów Zjednoczonych, a także amerykańską hegemonię w dziedzinie obrony⁵⁴.

Jeszcze za czasów IV Republiki de Gaulle krytykował „chroniczny bezwład” Wysokiej Władzy EWWiS⁵⁵, która jego zdaniem nie potrafiła rozwikłać problemów przemysłu wydobywczego, energetycznego oraz hutnictwa, mimo iż teoretycznie rozporządzała szerokimi uprawnieniami i znaczącymi zasobami⁵⁶.

Sprzeciw Generała wobec Europejskiej Wspólnoty Obronnej⁵⁷ dotyczył przede wszystkim traktowania armii francuskiej na równi z armiami państw koalicji hitlerowskiej z II wojny światowej, a więc Niemiec i Włoch. Obawiał się także zagrożenia dominacją RFN w Europie. Dlatego uważał, że jedynym gwarantem bezpieczeństwa jest silna, zawodowa armia, a w powojennym układzie sił w systemie międzynarodowym, musiałyby to być niezależna armia narodowa i Francja powinna kierować się tą zasadą tworząc własne siły zbrojne⁵⁸.

Twórca V Republiki wielokrotnie podkreślał, że podstawowym elementem społeczności międzynarodowej jest naród, a w stosunkach międzynarodowych w imieniu narodu działalność podejmuje państwo. Dlatego też formułując ideę jedności zachodnioeuropejskiej stwierdził *„Otóż jakie są europejskie realia, jakie są filary, na których można Europę zbudować? W rzeczywistości są nimi same państwa... państwa, z których każde ma własną duszę, własną historię, własny język, tak jak i własne nieszczęścia, własną chwałę i własne aspiracje; jednakże państwa są jedynie zorganizowanymi jednostkami, mającymi prawo rozkazywać i siłę, żeby nakazywać posłuszeństwo.(...) Jest rzeczą zupełnie naturalną, by państwa europejskie miały do swej dyspozycji wyspecjalizowane organy, które by przygotowywały ich decyzje i w razie potrzeby nadzorowały ich wykonanie. Jednakże same decyzje należą do państw”*⁵⁹.

Po objęciu władzy w 1958 roku, Prezydent de Gaulle postanowił nie kwestionować zobowiązań Francji zawartych w traktatach o utworzeniu EWG i Euratomu, ale jednak krytycznie oceniał proces integracji gospodarczej dokonujący się

⁵⁴ A. Peyrefitte, *C'était de Gaulle*, t.2, Paris 1997, s.367.

⁵⁵ Wysoka Władza – był to najwyższy organ wykonawczy Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali powołany na mocy artykułu 7. traktatu o utworzeniu EWWiS (traktat paryski). Patrz.<http://pl.wikipedia.org/wiki/Wysoka_W%C5%82adza>.

⁵⁶ Ch. de Gaulle, *Pamiętniki nadziei*, op.cit., s.223.

⁵⁷ Europejska Wspólnota Obronna (fr. *Communauté européenne de défense*, CED), **EWO**, to organizacja mająca powstać na mocy traktatu zawartego 27 maja 1952 przez Belgię, Francję, Holandię, Luksemburg, RFN i Włochy; Patrz.<<http://pl.wikipedia.org/wiki/EWO>>.

⁵⁸ *Jeśli trzeba aby Francja miała miecz, musi to być jej miecz*; Ch. de Gaulle, *Discours prononcés à Paris 21 X 1950*; [za:] J.W. Szczepański, *Europa w myśli politycznej de Gaulle'a*, Warszawa 1979, s.111.

⁵⁹ Ch. de Gaulle, *Pamiętniki nadziei*, op.cit., s.237-238.

w EWG. Generał uważał, że EWG w kształcie przewidzianym w Traktach Rzymskich⁶⁰ umożliwi powstanie hegemonii niemieckiej, pozbawiając Francję jej armii, jej zasobów, co w konsekwencji może prowadzić do kryzysu gospodarczego, jak i militarne państwa francuskiego.

Jednak wskazywał także na liczne przesłanki ekonomiczne sprzyjające jednoczeniu państw wchodzących w skład EWG. Zaliczał do nich jednakowy poziom i komplementarność produkcji tych krajów, zarówno zakresie produkcji przemysłowej, jak i rolniczej, poziom i kierunki wymiany handlowej z zagranicą oraz poziom życia. Podkreślał przynależność tych państw do wspólnego ugrupowania sojuszniczego, brak sporów granicznych, podobieństwo ustrojów politycznych i zasad tworzących ich politykę zagraniczną. Współpracę z krajami zrzeszonymi w EWG de Gaulle uznał zatem za niezbędny warunek rozwoju ekonomicznego i naukowo-technicznego Francji. Współpraca ta powinna jednak służyć państwu francuskiemu, a to oznaczało, że Republika Francuska sama miała decydować o jej warunkach i doborze partnerów⁶¹.

Kierując się tymi przesłankami Generał podjął walkę o nową formułę jedności zachodnioeuropejskiej. O fundamentalną zmianę dotychczasowych kierunków integracyjnych w Europie Zachodniej, które dokonały się bez jego udziału, a wielokrotnie wbrew jego przekonaniom.

Prezydent de Gaulle uważał, że Europejska Wspólnota Gospodarcza nie jest celem samym w sobie, lecz powinna się ona przekształcić we wspólnotę polityczną, która stanowi warunek istnienia prawdziwej wspólnoty gospodarczej. Równocześnie podkreślał, potrzebę przebudowy systemu instytucjonalnego Wspólnoty, gdyż nie można było dopuścić, aby jakikolwiek organ niepodlegający kontroli rządów, jak na przykład Komisja EWG, mógł kierować polityką zewnętrzną lub wewnętrzną państw członkowskich⁶². Generał zaproponował, aby zastąpić zasady rządzące dotychczasowym procesem integracji metodą współpracy pomiędzy suwerennymi rządami, polegającą na konsultacjach i wypracowaniu wspólnego stanowiska⁶³.

Dzięki wysiłkom rządów reprezentujących państwa i narody, powstałaby zjednoczona Europa, która mogłaby pojawić się na politycznej mapie świata jako wspólnota polityczna, a to pozwoliłoby na uczynienie pierwszego kroku w stronę zniesienia

⁶⁰ Traktaty Rzymskie to ogólna nazwa dwóch umów międzynarodowych, podpisanych przez Francję, Zachodnie Niemcy, Włochy, Belgię, Holandię i Luksemburg 25 marca 1957 w Rzymie; Patrz <http://pl.wikipedia.org/wiki/Traktaty_rzymskie>.

⁶¹ E. Romaniuk –Całkowska, *Rola Francji w integracji politycznej Europy Zachodniej*, Toruń 2004, s.83.

⁶² A. Peyrefitte, *C'était de Gaulle*, op.cit., s.429.

⁶³ A. Marszałek, *Z historii idei integracji międzynarodowej*, Łódź 1996, s.152.

istniejących od czasów Jałty podziału kontynentu europejskiego na dwa bloki i pomogło urzeczywistnić gaullistowską koncepcję „Europy od Atlantyku po Ural”.

W czerwcu 1959 roku Prezydent de Gaulle zaproponował regularne konsultacje ministrów spraw zagranicznych Francji, RFN i Włoch w sprawach polityki zagranicznej. Włosi zaakceptowali tę propozycję, ale postawili warunek, że w spotkaniach obejmą ministrów spraw zagranicznych wszystkich państw wchodzących w skład Wspólnot Europejskich. Rządy Belgii i Holandii robiły pewne trudności ze względu na nieobecność Wielkiej Brytanii w EWG i obawy o osłabienie Wspólnoty. Wszelkie trudności zostały jednak przezwyciężone i 23 listopada 1959 roku podpisano porozumienie na mocy, którego w styczniu 1960 roku rozpoczęły się spotkania ministrów państw Szóstki, a co za tym idzie ich współpraca polityczna⁶⁴.

W lipcu 1960 roku de Gaulle przedstawił kanclerzowi Niemiec Zachodnich notę zawierającą m.in. projekt Unii politycznej. Generał pisał w niej, że polityczne współdziałanie państw może opierać się jedynie na współpracy międzyrządowej. Podstawą integracji Europy powinien być układ pomiędzy Francją a Niemcami, do którego dołączą przede wszystkim Włochy, Holandia, Belgia i Luksemburg. Przyjęcie tej koncepcji oznaczało konieczność reformy instytucjonalnej Wspólnot Europejskich oraz Paktu Północnoatlantyckiego, którego formuła wykluczała niezależność Europy na arenie międzynarodowej. Twórca V Republiki proponował następnie regularne spotkania ministrów oraz szefów państw i rządów, których przygotowaniem miały zajmować się stałe komisje ds. polityki, ekonomii, kultury i obrony. Proponował też utworzenie stałego sekretariatu europejskiego oraz Zgromadzenia Konsultatywnego złożonego z delegatów parlamentów narodowych. Referendum europejskie dawałoby takiej organizacji niezbędny mandat dyplomatyczny⁶⁵.

W ramach systemu zachodnioeuropejskiego Generał de Gaulle przewidywał także wypracowanie wspólnej polityki obronnej, której zadanie polegałoby na utworzeniu, w ramach Sojuszu Atlantyckiego, niezależnego od Waszyngtonu, europejskiego ugrupowania militarnego pod przywództwem Francji. Francuskie przewodnictwo tej organizacji de Gaulle uzasadniał faktem, że jest ono jedynym mocarstwem atomowym w Europie i stałym członkiem Rady Bezpieczeństwa ONZ. Twórca V Republiki twierdził, że Europa nie może polegać jedynie na amerykańskich gwarancjach bezpieczeństwa i trzeba, by stała się równoprawnym partnerem Stanów Zjednoczonych.

⁶⁴ E. Romaniuk –Całkowska, *Rola Francji w integracji politycznej Europy Zachodniej*, op.cit., s.84-85.

⁶⁵ Ch. de Gaulle, *Mémoires d'Espoir*, Paris 1970, s.210-211.

Budowa niezależnego europejskiego systemu obronnego jest niezbędna dla zapewnienia Europie niezależności, a w przyszłości w celu umożliwienia zjednoczenia całego kontynentu. Dlatego też Prezydent Francji zaproponował podjęcie prac przygotowawczych w celu ustalenia głównych zasad funkcjonowania europejskiego systemu obrony.

Francuską inicjatywę poparło Europejskie Zgromadzenie Parlamentarne⁶⁶, przy czym jego deputowani domagali się ustalenia konkretnych terminów realizacji poszczególnych etapów procesów zjednoczenia politycznego. Kanclerz RFN Konrad Adenauer zaakceptował projekt przyszłej Unii politycznej, pod warunkiem zwiększenia elastyczności systemu koordynacji narodowych polityk zagranicznych i zwiększenia odpowiedzialności silniejszych członków EWG w tym zakresie. Inni przedstawiciele państw członkowskich Wspólnot Europejskich zgadzali się co do meritum sprawy tzn. potrzeby kwartalnych spotkań szefów rządów i regularnej współpracy ministrów spraw zagranicznych, edukacji i kultury. Jednak zasadnicze rozbieżności dotyczyły roli Wielkiej Brytanii, NATO i statusu istniejących wspólnot (EWWiS, EWG i Euratom). Mniejsze państwa obawiały się przede wszystkim dominacji francusko-niemieckiej w przyszłej organizacji, a to z kolei skłaniało je do popierania brytyjskiej kandydatury w EWG. Nie zgadzały się one na podpisanie Traktatu o Unii politycznej oraz jego wejścia w życie przed rozszerzeniem Wspólnoty.

Dyskusyjna była także kwestia NATO, a zwłaszcza polityka Paryża wobec Paktu Północnoatlantyckiego po odrzuceniu przez Francję w 1962 roku, amerykańskiej propozycji utworzenia wielostronnych sił jądrowych. Przedstawiciele Holandii uważali, że Rada Północnoatlantycka powinna być jedynym forum do debaty nad najważniejszymi problemami światowej polityki. Natomiast Włochy, Belgia i Luksemburg przyjęłyby główne zasady wspólnej polityki pod warunkiem, że nie będzie ona rozwijana kosztem NATO i istniejących Wspólnot⁶⁷.

Wśród członków Wspólnoty Europejskiej występowały również rozbieżności dotyczące planowanej fuzji instytucji EWG, EWWiS i Euratomu oraz procedury wyboru Zgromadzenia. Włochy, RFN, Belgia i Luksemburg opowiadały się za zwiększeniem roli organów ponadnarodowych⁶⁸ tj. utworzenia niezależnej egzekutywy, rozszerzenia prerogatyw Zgromadzenia Parlamentarnego i Trybunału Sprawiedliwości.

⁶⁶Europejskie Zgromadzenie Parlamentarne (poprzednik Parlamentu Europejskiego), organ opiniotwórczy Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej z siedzibą w Strasburgu.

⁶⁷ E. Romaniuk –Całkowska, *Rola Francji w integracji politycznej Europy Zachodniej*, op.cit., s.88.

⁶⁸ J. Kukułka, *Historia współczesna stosunków międzynarodowych 1945-1996*, Warszawa 1996, s.11.

Włochy nie zgadzały się, aby prace Rady mogły być blokowane przez weto jednego członka, ale jednocześnie proponowały, by pięciu spośród nich mogło narzucić swoją decyzję szóstemu. Ostatecznie „małe” państwa zgodziły się na odrzucenie kandydatury Wielkiej Brytanii pod warunkiem pogłębienia procesów integracyjnych w EWG⁶⁹.

W lutym 1961 roku, podczas konferencji państw EWG, powołano Komisję (*Commission d'Etudes*) zwaną, od nazwiska przewodniczącego jej francuskiego polityka, Komisją Foucheta. Jej celem było opracowanie konkretnych propozycji w sprawie unii politycznej. Komisja rozpoczęła pracę 16 marca 1961 roku. Do 24 kwietnia przygotowała raport, który był przedmiotem dyskusji ministrów spraw zagranicznych w czasie ich majowego spotkania w Bonn. Dokument ten proponował, aby co cztery miesiące odbywały się spotkania szefów rządów, których celem byłoby wieloprezydentowe obrady dotyczące kwestii Wspólnot oraz problemów międzynarodowych. Proponowano również utworzenie stałego organu, który przejąłby zadania Komisji⁷⁰.

16 października 1961 roku Komisja Foucheta przedstawiła Komisji Europejskiej „Projekt traktatu dotyczącego utworzenia Związku Państw”⁷¹, znany także pod nazwą Fouchet I. Był to projekt zaprezentowany przez delegację francuską, gdyż pozostałe delegacje złożyły tylko propozycje o charakterze częściowym, dlatego też projekt francuski przyjęto jako podstawę dyskusji na forum sześciu państw EWG⁷².

Podstawowym założeniem tego projektu było uznanie, że stworzenie Związku Państw odbywać poprzez rozszerzenie współpracy ekonomicznej państw Szóstki i dążenie do wypracowania wspólnej polityki w dziedzinie obrony, kultury i nauki. Chodziło zatem o taką współpracę w ramach EWG, która pozwoliłaby w rezultacie wypracować tym państwom wspólną politykę zagraniczną. Oznaczałoby to w konsekwencji stworzenie systemu, który występowałby na forum międzynarodowym jako jedna siła polityczna. Początkiem tego procesu miały być trzy istniejące wspólnoty sześciu państw (Europejska Wspólnota Węgla i Stali, Wspólny Rynek i Euratom).

⁶⁹ Stanowisko „małych” państw wyraził przedstawiciel Belgii (17 kwietnia 1962r.): *Si vous davantage d'intégration, nous sommes d'accord pour les Anglais n'en soit pas. Mais si vous ne voulez pas l'Europe intégrée, alors il faut accepter l'Angleterre*; P.H. Spaak, *Combats inachevés, II, De l'espoir à la déception*, Paris 1969, s.362-363.

⁷⁰ E. Romaniuk –Całkowska, *Rola Francji w integracji politycznej Europy Zachodniej*, op.cit., s.88.

⁷¹ *Projet de traité établissant une Union d'États présenté par la France devant la Commission Fouchet*.

⁷² W.J. Szczepański, *Charles de Gaulle i Europa*, Warszawa 2001, s.180.

Projekt francuski, zawarty w 18 artykułach podzielonych na pięć części, precyzował zasady wypracowania wspólnej polityki zagranicznej oraz formułował instytucjonalne sposoby ich zabezpieczenia.

Dla realizacji celów zawartych w projekcie służyć miało powołanie Rady (*le Conseil*) obradującej co cztery miesiące w gronie szefów państw lub rządów, a w przerwach między spotkaniami w gronie ministrów spraw zagranicznych. Rekomendowano także powstanie Europejskiej Komisji Politycznej (*la Commission Politique Européenne*) złożonej z dyplomatów oraz postulowano rozszerzenie kompetencji Europejskiego Zgromadzenia Parlamentarnego (*l'Assemblée Parlementaire Européenne*). Według projektu tematem obrad Rady mógł być każdy problem zaproponowany do porządku dnia przez jednego z jej członków. Decyzje Rady zapadałyby zgodnie z regułą jednomyślności i obowiązywały tylko uczestniczących w głosowaniu po ratyfikacji ich przez kompetentny w tym zakresie organ władzy państwowej. Do kompetencji Zgromadzenia należeć miało dyskutowanie nad propozycjami Rady oraz prawo zgłaszania propozycji i zapytań, na które Rada miałaby obowiązek odpowiedzieć w terminie czterech miesięcy od daty ich złożenia. Komisja Polityczna z siedzibą w Paryżu byłaby organem wykonawczym Rady i nie posiadała żadnych uprawnień ponadnarodowych.

O wstąpieniu nowych państw do Związku decydować miała Rada. Członkiem Związku mogło zostać państwo należące do Rady Europejskiej, akceptujące cele Związku i należących do wspólnot europejskich, ustalonych Traktatami Paryskim i Rzymskimi. Projekt przewidywał również rewizję Traktatu, po trzech latach od momentu jego wejścia w życie w celu wzmocnienia Unii⁷³.

Od momentu ogłoszenia projekt Komisji Foucheta był szeroko dyskutowany, zarówno podczas spotkań dwustronnych, jak i wielostronnych. Reakcje parterów Francji okazały się zróżnicowane. Początkowo Włochy i Belgia zaakceptowały podstawowe założenia projektu francuskiego. Jednak wkrótce dyplomacja belgijska poparła zastrzeżenia zgłoszone przez Holandię w sprawie udziału Wielkiej Brytanii w proponowanym Związku Państw.

Po grudniowym spotkaniu⁷⁴ szefów dyplomacji państw „Małej Europy” w Paryżu, na skutek zdecydowanie przeciwnego stanowiska dwóch krajów Beneluxu, Francja postanowiła przygotować drugą, nieco zmienioną wersję planu, zatytułowaną oficjalnie

⁷³W.J. Szczepański, *Europa w myśli politycznej de Gaulle'a*, Warszawa 1979, s.213.

⁷⁴ Spotkanie odbyło się 15 XII 1961 roku.

„Drugi projekt traktatu przedstawiony przez Francję przed Komisją Foucheta”⁷⁵ (Fouchet II). Według zmodyfikowanego projektu Unia miała objąć także kwestie gospodarcze, co wykluczało niezawisłość EWWiS, EWG oraz Euratomu. Zniesiono także paragraf dotyczący współpracy z NATO oraz tę część klauzuli rewizyjnej, która mówiła o poszanowaniu struktur przewidywanych przez traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie⁷⁶. I tym razem sojusznicy zgłosili wiele zastrzeżeń, głównie dotyczących gaullistowskiej koncepcji wspólnej polityki obronnej.

Ostateczny projekt Unii politycznej, zatytułowany oficjalnie „Nowy projekt traktatu przyjęty przez komisję z propozycjami alternatywnymi”⁷⁷, został przedstawiony do dyskusji na spotkaniu ministrów spraw zagranicznych 17 kwietnia 1962 roku w Paryżu. W zasadniczej części projekt ten powracał do pierwszej wersji planu Foucheta, ale miał mniejszą szansę na akceptację⁷⁸ i ostatecznie w wyniku jednodniowych rozmów, na skutek sprzeciwu Holandii i Belgii został odrzucony.

W tym samym czasie przedstawiono kontrprojekt wobec propozycji Francji. Sporządzony on został przez przedstawicieli pięciu pozostałych państw EWG i zasadniczo odbiegał od propozycji francuskiej⁷⁹. Zaproponowany projekt przeciwstawiał „Europę państw” tzw. „Europie narodów”, rozumianej jako organizm federalny, prowadzący jedną politykę i wyposażony w organy ponadnarodowe m.in. Sekretariat kierowany przez Sekretarza Generalnego oraz Parlament wybrany w powszechnym „europejskim” głosowaniu⁸⁰.

Po przedstawieniu kontrprojektu de Gaulle zaproponował, by zawiesić prace Komisji Foucheta do momentu, gdy rządy wypracują ostateczny kompromis w sprawie kształtu Unii politycznej.

Załamanie negocjacji pomiędzy państwami EWG nie oznaczało jednak rezygnacji Prezydenta de Gaulle’a z budowy unii politycznej w Europie, która miała być elementem szerszej koncepcji budowy systemu zachodnioeuropejskiego. Choć Generał nadal konsekwentnie odrzucał wszystkie projekty sprzeczne z francuską racją stanu, to rokowania w sprawie Unii politycznej przerodziły się w bilateralne negocjacje

⁷⁵ *Deuxième projet de traité présenté par la France devant la Commission Fouchet* (18 I 1961r.).

⁷⁶ E. Romaniuk –Całkowska, *Rola Francji w integracji politycznej Europy Zachodniej*, op.cit., s.90.

⁷⁷ *Nouveau projet de traité adopté par la Commission, avec des rédactions alternatives*.

⁷⁸ P.H. Spaak, *Combats inachevés. II De l'espoir à la déception*, Paris 1994, s.262-363. Spaak ocenia, że tekst francuski ze stycznia 1962r. Przed poprawkami Generała, miał większą szansę na zaakceptowanie przez partnerów Francji;[za:] E. Romaniuk –Całkowska, op.cit., s.91.

⁷⁹ Projekt ten został przygotowany przez komisję, której przewodniczył Włoch A. Cattani.

⁸⁰ E. Romaniuk –Całkowska, *Rola Francji w integracji politycznej Europy Zachodniej*, op.cit., s.91.

pomiędzy Paryżem i Bonn, co w konsekwencji doprowadziło do zbliżenia między obu krajami, które miały stanowić filar przyszłej wspólnoty europejskiej.

2.2.2 Zbliżenie francusko-niemieckie.

Prezydent de Gaulle uważał, że Niemcy to „*wielki naród, ale stale dążący do wojny, ponieważ zdobycie panowania jest jedynym marzeniem, naród zdolny, w celu zmiążdżenia innych narodów, zdobyć się na niebywale wysiłki i ponieść największe ofiary; naród zawsze gotowy entuzjastycznie podążać, aż do zbrodni włącznie, za tymi, którzy obiecują mu podboje*”⁸¹. Generał zdawał sobie sprawę, że niebezpieczeństwa ze strony Niemiec nie można lekceważyć, gdyż jest narodem groźnym i silnym od wieków. Dlatego też krytykował politykę III Republiki Francuskiej w stosunku do III Rzeszy, m.in. fakt zrzeczenia się przez Francję części reparacji wojennych przyznanych na mocy planu Dawesa i Younga⁸², niepodjęcie akcji represyjnych w odpowiedzi na remilitaryzację Nadrenii, zgodę na anschluss Austrii i rozbiór Czechosłowacji oraz kolaborację rządów Vichy⁸³.

Z chwilą zakończenia II wojny światowej Generał był zwolennikiem polityki maksymalnego osłabienia Niemiec, aby już nigdy w przyszłości ten naród germański nie zagroził pokojowi na Starym Kontynencie. Dlatego też zaproponował utworzenie luźnej konfederacji państw niemieckich oraz umiędzynarodowienia Zagłębia Ruhry i Nadrenii⁸⁴, aby państwo niemieckie zostało maksymalnie podzielone. Realizacja propozycji de Gaulle’a nie powiodła się ze względu na trudności wewnętrzne IV Republiki Francuskiej⁸⁵ oraz zmiany na arenie międzynarodowej.

Proklamowanie powstania RFN nastąpiło 20 września 1949 roku i stanowiło dla Francji niebezpieczeństwo w postaci ekspansji gospodarczej oraz odrodzenia militarizmu u wschodniego sąsiada. nierozwiązane pozostały kwestie Zagłębia Ruhry i Zagłębia Saary, chociaż Amerykanie wysunęli propozycję podziału tego uprzemysłowionego regionu, jednak nie została ona wprowadzona w życie. Nadzór nad

⁸¹ Ch. de Gaulle, *Pamiętniki wojenne*, t.1, op.cit., s.343.

⁸² YOUNGA PLAN; Patrz <http://encyklopedia.pwn.pl/82520_1.html>.

⁸³ Rząd Vichy (fr. *Régime de Vichy*) to nazwa rządu francuskiego sprawującego władzę na terenach nie objętych niemiecką okupacją od czasu podpisania francusko-niemieckiego zawieszenia broni w roku 1940 aż do roku 1944.; [za:] E. Romaniuk –Całkowska, *Rola Francji w integracji politycznej Europy Zachodniej*, op.cit., s.92.

⁸⁴ Przemówienie Ch. de Gaulle’a z 9 września 1945 roku;[za:] J. Krasuski, *Europa Zachodnia-dzieje polityczne 1945-1992*, Warszawa 1993, s.30.

⁸⁵ Tj. niestabilność sytuacji politycznej i słabość rządów koalicyjnych, nie mających trwałego oparcia w parlamencie. W okresie IV Republiki (1947-58) Francja miała aż trzynastu premierów; Por. J. Stefanowicz, *Od Kapeta do Mitterranda. Tysiącletni sen o potęgę*, Warszawa 1996, s.230.

Zagłębiem Ruhry objęła komisja międzynarodowa, lecz jej działania charakteryzowały się opieszałością i niepewnością w podejmowaniu decyzji. Dlatego skłoniło to część polityków, z Robertem Schumanem⁸⁶ na czele, do poszukiwania nowych rozwiązań, aby umożliwić w przyszłości rozwój pokojowych stosunków między Francją i Niemcami⁸⁷.

Stanowisko Generała de Gaulle'a zmieniało się wraz z intensyfikacją Zimnej Wojny. Twórca V Republiki twierdził, że Europa Zachodnia musi się jednoczyć, w celu zrównoważenia rosnących wpływów Stanów Zjednoczonych i Związku Radzieckiego na Starym Kontynencie, a zjednoczona Europa powinna mimo wszystko obejmować Niemcy⁸⁸.

Zatem po powrocie do władzy w 1958 roku, Generał popierał proces zjednoczenia Europy, wyrażony w Deklaracji Schuman'a z 9 maja 1950 roku. Nawoływał także do wypracowania porozumienia francusko-niemieckiego, gdyż w oparciu o współpracę między tymi państwami pragnął realizować swoją koncepcję budowy systemu zachodnioeuropejskiego⁸⁹.

Historyczne znaczenie miało spotkanie Prezydenta Francji z kanclerzem RFN Konradem Adenauerem w Colombey-les-Deux-Eglises 14 września 1958 roku. W czasie tych rozmów wiele miejsca poświęcono problemom przyszłości Europy Zachodniej. Z tekstu komunikatu końcowego wynikało, że obie strony uznały, iż „*ściśła współpraca Republiki Federalnej Niemiec i Republiki Francuskiej jest fundamentem każdego konstruktywnego działania w Europie*”⁹⁰. Nie było natomiast zgodności obu partnerów co do zasad organizacji Europy Zachodniej.

W okresie od 1959 roku do lutego 1962 roku obaj przywódcy spotykali się aż piętnaście razy. We wszystkich spotkaniach dominowały dwa zasadnicze tematy: przyszłość Europy Zachodniej oraz stosunki dwustronne, oparte na porozumieniu obu państw i narodów. Dokonanie *réconciliation* miało doprowadzić do zacieśnienia współpracy pomiędzy Paryżem i Bonn oraz stworzyć w ten sposób podstawy realizacji unii politycznej „Małej Europy”.

⁸⁶ Robert Schuman (1886 -1963) polityk francuski uznawany za jednego z ojców zjednoczonej Europy; Patrz <http://pl.wikipedia.org/wiki/Robert_Schuman>.

⁸⁷ J. Stefanowicz, *Polityka europejska V Republiki*, Warszawa 1994, s.65.

⁸⁸ Wystąpienia Ch. de Gaulle'a z 25 września 1949 roku; [cyt. za:] J. Gerhard, *Charles de Gaulle*, t.1, Warszawa 1972, s.416.

⁸⁹ E. Romaniuk –Całkowska, *Rola Francji w integracji politycznej Europy Zachodniej*, op.cit., s.93.

⁹⁰ W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s.175.

Po odrzuceniu planu Foucheta Prezydent de Gaulle i kanclerz Adenauer kontynuowali współpracę dwustronną. W czasie oficjalnej wizyty w Niemczech Zachodnich we wrześniu 1962 roku Generał opowiedział się za podpisaniem układu francusko-niemieckiego, który dotyczyłby zbliżenia obu państw. Wspólny komunikat z 7 września mówił, że rządy wydadzą praktyczną dyspozycję dotyczącą współpracy bilateralnej, uwzględniając istniejące już więzi między obu państwami. Dziesięć dni później eksperci francuscy wystosowali do Bonn memorandum dotyczące współpracy francusko-niemieckiej, na które niemieckie służby dyplomatyczne odpowiedziały 12 listopada. Negocjacje podjęto i prowadzono bardzo szybko i 22 stycznia 1963 roku Prezydent Francji i Kanclerz Niemiec podpisali w Pałacu Elizejskim traktat o przyjaźni pomiędzy obu krajami⁹¹.

Tekst porozumienia, któremu z inicjatywy Adenauera, nadano postać uroczystego traktatu⁹² formułował trzy zasadnicze dziedziny współpracy tj. politykę zagraniczną, obronę oraz współpracę w dziedzinie oświatowej i młodzieżowej.

Część pierwsza traktatu dotyczyła organizacji współpracy pomiędzy państwami. Przewidywano spotkania szefów państw i rządów przynajmniej dwa razy dwa roku oraz wydawanie przez nich dyrektyw. Za ich realizację mieli natomiast odpowiadać ministrowie spraw zagranicznych, obradujący co kwartał, podobnie jak wysocy urzędnicy spraw obronny i edukacji. Utrzymano regularne kontakty pomiędzy dyrekcjami politycznymi, gospodarczymi, kulturalnymi ministerstw spraw zagranicznych, misjami dyplomatycznymi i konsularnymi, stałymi przedstawicielstwami przy organizacjach międzynarodowych. W każdym z państw będącym stroną układu, międzynarodowa komisja miała koordynować pracę odpowiednich władz, przedstawiać okresowy raport o stanie współpracy i formułować sugestie dotyczące stanu jego realizacji.

Druga część układu zawierała natomiast założenia programu współpracy. Przewidywano, że wprowadzone konsultacje pozwolą określić wspólne stanowisko we wszystkich kwestiach dotyczących polityki zagranicznej, tj. problemach dotyczących EWG, NATO, stosunków Wschód-Zachód, ONZ i jej agend, pomocy dla Trzeciego Świata, międzynarodowych stosunków gospodarczych. Wskazano również uwagę na fakt konieczności poprawy systemu komunikowania się z przedstawicielstwami państw

⁹¹ E. Romaniuk –Całkowska, op.cit., s.94.

⁹² Tę inicjatywę Adenauera przypomniał de Gaulle 31 I 1964 roku; [za:] E. Jouvét, *Le Général de Gaulle et la construction de l'Europe (1940-1966)*, t.2, Paris, 1967, s.319.

niebędącymi sygnatariuszami porozumienia. W dziedzinie obrony zakładano zbliżenie doktryn dotyczących strategii i taktyki, wymianę personelu, współpracę w dziedzinie uzbrojenia przez przygotowanie wspólnych projektów i planów finansowych. W dziedzinie edukacji przewidziano naukę języków, uznawanie dyplomów, a zwłaszcza rozwój wymiany młodzieży⁹³.

Twórcom Traktatu Elizejskiego towarzyszyły przy jego powstawaniu wielkie nadzieje i oczekiwania. W czasie oficjalnej wizyty w Prezydenta de Gaulle'a w RFN powiedział „*Germanowie i Galowie mają wspólne wielkie zadania, które aprobuje duch naszych narodów po obu stronach Renu. Oto Francja i Niemcy jednoczą się*”⁹⁴. Kanclerz Adenauer już w 1950 roku proponował połączenie Francji i Niemiec w jeden organizm państwowy⁹⁵. We współpracy z Republiką Francuską widział najlepszy sposób na zapewnienie RFN bezpieczeństwa i równorzędnej pozycji na arenie międzynarodowej. W zamian za uznanie polityczno-militarnej przewagi Francji uzyskał poparcie dla procesu zjednoczenia państwa niemieckiego, choć de Gaulle nie określał precyzyjnie czasu kiedy miałyby to nastąpić.

Bezpośrednie efekty wprowadzenia w życie postanowień zawartych w traktacie były dość ograniczone. W lipcu 1963 roku utworzono francusko-niemieckie Biuro ds. Młodzieży (*Office franco-allemand de la Jeunesse*) z niezależną radą administracyjną, finansowane ze wspólnych funduszy. Otwarcie Biura pozwoliło na rozpoczęcie wymiany tysięcy młodych ludzi i zapewniło lepsze zrozumienie między dwoma narodami. Częściowo pomyślne rezultaty otrzymano także w dziedzinie wojskowości, lecz nie udało się sformułować zasad wspólnej polityki obronnej. W sferze polityki zagranicznej nie rozpoczęto praktycznie żadnych wspólnych przedsięwzięć⁹⁶.

Podpisanie Traktatu Elizejskiego wywołało niepokój władz państw EWG, które obawiały się, by jego realizacja nie doprowadziła do naruszenia równowagi i zasad współpracy wewnątrz Wspólnoty. W celu uspokojenia tych obaw, parlamentarzyści niemieccy w ustawie ratyfikacyjnej z 16 maja 1963 roku poprzedzili traktat preambułą przypominającą o ich lojalności wobec NATO i Wspólnot Europejskich. Stanowiła ona, że traktat nie naruszy prawa narodu niemieckiego do samostanowienia i jedności oraz umów wielostronnych zawartych w ramach NATO, pogłębienia współpracy gospodarczej w EWG oraz obniżenia barier celnych między EWG a Wielką Brytanią i

⁹³ E. Romaniuk –Całkowska, op.cit., s.95.

⁹⁴ A. Peyrefitte, *C'était de Gaulle*, t.2, Paris 1997, s.289.

⁹⁵ J. Wahl, *Robert Schuman. Ojciec Europy*, Gliwice 1999, s.42.

⁹⁶ E. Romaniuk –Całkowska, op.cit., s.95-96.

Stanami Zjednoczonymi. Bundestag w preambule zawarł także stwierdzenie, że celem RFN „*jest utrzymanie i wzmocnienie sojuszu pomiędzy wolnymi narodami a szczególnie ścisłej współpracy pomiędzy Europą a Stanami Zjednoczonymi Ameryki*”⁹⁷.

Dając priorytet stosunkom z Waszyngtonem, Republika Federalna Niemiec praktycznie odmówiła realizacji wojskowych klauzul Traktatu Elizejskiego i w ostateczności nie mógł być on czynnikiem decydującym o budowie gaullistowskiej „Europy europejskiej”. Decyzja Bundestagu oznaczała, że chadecka elita polityczna RFN godzi się na gaullistowską koncepcję „Europy państw”, pod tym jednak warunkiem, że dominującą pozycję na Starym Kontynencie nadal będzie odgrywał partner z Oceanu.

Traktat Elizejski poszerzony o bońską preambułę stał się początkiem końca specyficznego sojuszu obu państw w okresie prezydentury de Gaulle’a. Odejście Adenauera, jeszcze bardziej wzmocniło w rządzie bońskim orientację proatlantycką, a nowy kanclerz Ludwig Erhard dokonał dalszego zbliżenia z Anglosasami, kosztem współpracy z Paryżem.

Jednak regularne konsultacje francusko-niemieckie przyczyniły się do rozwoju współpracy wewnątrz Wspólnot. Francja i Niemcy utworzyły tzw. „twardy rdzeń” Europy, którego inicjatywy i deklaracje w zasadniczy sposób wpłynęły na obecny kształt Wspólnot Europejskich. Jak napisał R. Kalergi: „*Nikt nie dokonał dla dzieła zjednoczenia Europy więcej niż de Gaulle i Adenauer, którzy po tysiącu lat nienawiści i wojen pojednali Francuzów i Niemców*”⁹⁸.

2.2.3 Polityka V Republiki wobec Wielkiej Brytanii a gaullistowska koncepcja systemu zachodnioeuropejskiego.

W lipcu 1961 roku premier brytyjski Harold Macmillan zgłosił po raz pierwszy gotowość Wielkiej Brytanii do wstąpienia w struktury EWG. W październiku, rozpoczęła się następnie debata Szóstki poświęcona sformułowaniu warunków przystąpienia Londynu do Wspólnot Europejskich, zaś miesiąc później oficjalnie zaproszono delegacją brytyjską do negocjacji w tej sprawie⁹⁹.

Negatywne stanowisko Prezydenta de Gaulle’a w kwestii przystąpienia Wielkiej Brytanii do EWG, zostało po raz pierwszy sformułowane oficjalnie w czasie prac nad

⁹⁷W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s.188.

⁹⁸E. Romaniuk –Całkowska, op.cit., s.96.

⁹⁹ Propozycja brytyjska została zgłoszona 31VII 1961r. [za:] W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s.184.

planem Foucheta oraz w toku dyskusji nad kształtem zjednoczonej politycznie Europy Zachodniej. Kolejne podróże brytyjskiego premiera do Paryża i jego rozmowy z Generałem w tej sprawie zakończyły się porażką.

Po przeszło rocznych negocjacjach nadal panowała zasadnicza rozbieżność stanowisk. Wtedy to de Gaulle uznał, że już czas, aby zaprezentować opinii publicznej oficjalne stanowisko Francji wobec udziału Wielkiej Brytanii w EWG. Nastąpiło to podczas konferencji prasowej w styczniu 1963 roku¹⁰⁰.

Prezydent de Gaulle rozpoczął od przywołania genezy Wspólnot Europejskich. Wyliczył przesłanki geograficzne, gospodarcze, strategiczne i polityczne, które sprawiły, że Traktaty Rzymskie, łączące sześć państw kontynentalnych mogły być w rezultacie skutecznie realizowane. Na tym tle ukazał odrębność geograficzną oraz szczególny charakter powiązań ekonomicznych i politycznych Wielkiej Brytanii ze światem zewnętrznym, głównie zaś ze Stanami Zjednoczonymi i Commonwealthem. Wypomniał także Brytyjczykom ich wieloletni sceptycyzm wobec idei Wspólnego Rynku i próby destabilizowania tej współpracy na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych. Stwierdził również, że Wielka Brytania to kraj wyspiarski i morski, a to miało posłużyć jako symbol jej politycznej odrębności od kontynentu¹⁰¹.

Wielka Brytania zdecydowała się być wyspą z chwilą, gdy na propozycję udziału w przygotowaniu Traktatów Rzymskich, odpowiedziała utworzeniem konkurencyjnej organizacji integracyjnej, noszącej nazwę Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu. Jej odrębność pogłębiła jeszcze dodatkowo brytyjska polityka rolna oparta na wyjątkowo wysokim stopniu subwencjonowania własnego rolnictwa i systemie preferencyjnym dla rolnictwa krajów Commonwealthu. Lecz czynnikiem, który zdaniem de Gaulle'a przekreślał ostatecznie przydatność Wielkiej Brytanii, jako elementu systemu zachodnioeuropejskiego była polityka Londynu w Pakcie Północnoatlantyckim. Prezydent de Gaulle prowadził zdecydowaną krytyką hegemonicznych zapędów Stanów Zjednoczonych na kontynencie europejskim, a to z kolei prowadziło do sprzeciwu Generała, co do uczestnictwa Wielkiej Brytanii w EWG, z racji bardzo silnych powiązań tego kraju z Waszyngtonem zarówno na płaszczyźnie militarnej, gospodarczej, jak i politycznej. Zdaniem de Gaulle'a, udział państw anglosaskich w EWG nie leżał w interes Francji i Europy, gdyż w konsekwencji

¹⁰⁰ Ch. de Gaulle, *Conférence de presse 14 I 1963* ;[za:] Ch. de Gaulle, *Discours et messages*, t.4, Paris 1970, s.61-79.

¹⁰¹ W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s.184-185.

doprowadziłoby to „do powstania wspólnoty atlantyckiej kierowanej przez Stany Zjednoczone, które wkrótce wchłonęłyby Wspólnotę Europejską”¹⁰².

Rezultatem stanowiska francuskiego było szybkie zerwanie rozmów brukselskich, pomimo odmienności stanowiska pięciu partnerów Francji.

Po raz kolejny Brytyjczycy zgłosili chęć przystąpienia do EWG w maju 1967 roku i po raz kolejny de Gaulle zapytany o opinię w tej sprawie przypomniał ile trudności stoi na drodze ku zmianie struktury Wspólnoty. Uznał za niezrozumiałą dążenia do uczestnictwa w EWG Wielkiej Brytanii, gdyż brak jest już nadziei, aby „*ten naród wyspiarski naprawdę zjednoczył swój los z losem kontynentu*” i „*podporządkował się wspólnym regułom*”¹⁰³. Generał oskarżył Brytyjczyków o chęć posłużenia się Wspólnym Rynkiem w celu przezwyciężenia własnych trudności finansowych i społecznych. Jego zdaniem wstąpienie Wielkiej Brytanii do EWG doprowadziłoby do automatycznego przekształcenia Wspólnoty w zupełnie inną organizację i zagroziło budowie „Europy europejskiej”¹⁰⁴.

Pomimo konsekwentnego sprzeciwu Francji wobec członkostwa brytyjskiego w EWG, Prezydent de Gaulle nie przekreślał możliwości współpracy francusko-brytyjskiej poza Wspólnotą. W lutym 1969 roku zaproponował utworzenie strefy wolnego handlu z udziałem Wielkiej Brytanii, Francji, RFN i Włoch. Jednak propozycja ta spotkała się z nieufnością ze Brytyjczyków.

Jedynym wyjściem z sytuacji Generał dostrzegął w oczekiwaniu, aż „*ten wielki naród, tak cudownie obdarzony zdolnościami i odwagą, sam dokona (...) głębokiej przemiany ekonomicznej i politycznej, tak aby możliwa stała się realizacja połączenia z kontynentalną Szóstką*”. Zapewnił, że „*jeżeli pewnego dnia dojdzie do tego, Francja z wielką radością przyjmie to historyczne nawrócenie*”¹⁰⁵.

Zatem stosunek Generała de Gaulle’a do udziału Wielkiej Brytanii w określaniu przyszłości politycznej Europy Zachodniej, w czasie całego okresu jego rządów w V Republice został niezmieniony. Można stwierdzić, że był to jeden z tych zasadniczych elementów gaullistowskiej koncepcji systemu zachodnioeuropejskiego, który w okresie jedenastu lat jego prezydentury nie uległ w ewolucji.

¹⁰² Ch. de Gaulle, *Conférence de presse 14 I 1963* ;[za:] Ch. de Gaulle, *Discours et messages*, t.4, op.cit., s.69.

¹⁰³ Ch. de Gaulle, *Conférence de presse 16 V 1967*; [za:] Ch. de Gaulle, *Discours et messages*, t.5, op.cit., s.168-174.

¹⁰⁴ Ch. de Gaulle, *Conférence de presse 21 XI 1967*; [za:] Ch. de Gaulle, *Discours et messages*, t.5, op.cit., s.241-245.

¹⁰⁵ Ch. de Gaulle, *Conférence de presse 16 V 1967*; [za:] Ch. de Gaulle, *Discours et messages*, t.5, op.cit., s.174.

2.2.4 Kryzys brukselski w 1965 roku a gaullistowska koncepcja systemu zachodnioeuropejskiego.

W 1965 roku na forum EWG nastąpił kryzys, który pozornie miał podłoże ekonomiczne i instytucjonalne, lecz w istocie był to głęboki kryzys polityczny, który ujawnił zarówno sprzeczności interesów narodowych państw Europy Zachodniej, jak i odmienność ich koncepcji polityki zagranicznej. Był on także kolejnym etapem walki pomiędzy Francją Prezydenta de Gaulle'a a jej partnerami z EWG o kierunki dalszego rozwoju integracji w Europie Zachodniej.

Zgodnie z zapisami Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Gospodarczą, od 1 stycznia 1966 roku miał nastąpić kolejny etap integracji państw EWG. Zapisy traktatu zakładały, że w rezultacie siedmiu lat funkcjonowania Wspólnego Rynku możliwe będzie zwiększenie roli Komisji EWG, nie tylko jako organu pełniącego funkcje administratorskie, ale również jako organu o istotnym znaczeniu politycznym dla całej Wspólnoty. Zakładały one także, że w Radzie Ministrów EWG przestanie obowiązywać zasada jednomyślności w podejmowaniu decyzji. Tymczasem w ciągu tego siedmioletniego okresu funkcjonowania Traktatów Rzymskich rozbieżności pomiędzy państwami EWG zmniejszyły się tylko nieznacznie. Nastąpił natomiast wzrost znaczenia i ambicji politycznych Komisji oraz zaczął wyraźnie dominować w koncepcjach integracyjnych elit politycznych pięciu pozostałych państw EWG nurt ponadnarodowy, którego źródła można było szukać w Komisji EWG, którą de Gaulle określał mianem „biurokratów z Brukseli”.

W 1965 roku „technokraci z Brukseli” podjęli kolejną próbę zdobycia dominującej pozycji w „Małej Europie”. Pretekstem była sprawa wspólnego rynku rolnego EWG. Traktat ustanawiający EWG formułował przede wszystkim zasady utworzenia wspólnego rynku na produkty przemysłowe. *„Nie uczynił natomiast nic dla wspólnego rynku rolnego, a czym my jesteśmy najbardziej zainteresowani”*¹⁰⁶, stwierdził de Gaulle przedstawiając francuskie stanowisko w tej sprawie.

Wysiłki Francji w latach 1959-1965 zmierzały do wypracowania przez państwa EWG wspólnego systemu finansowania i subsydiowania przez Komisję artykułów rolnych pochodzących z państw Wspólnoty, co miało dla Francji, jako największej potęgi rolniczej pośród Szóstki, zasadnicze znaczenie. Prezydentowi V Republiki udało się doprowadzić do stworzenia gwarancji, dzięki którym od 1967 roku miała zostać

¹⁰⁶ Ch. de Gaulle, *Conférence de presse 9 IX 1965*; [za:] Ch. de Gaulle, *Discours et messages*, t.4, op.cit., s.377.

wprowadzona w państwach EWG unia celna i wspólny rynek, obejmujący również artykuły rolne. Propozycje w zakresie realizacji ostatniego etapu tego procesu, mającego mieć miejsce między lipcem 1965 roku a 1 stycznia 1967 roku, przedstawiła Komisja w marcu 1965 roku. Proponowano utworzyć budżet wspólnorynkowy na subsydiowanie rolnictwa EWG, którego wartość miała wynosić 2,4-4 mld USD¹⁰⁷, jednak decydujący głos w jego rozdysponowaniu przyznano Komisji EWG. Takie rozwiązanie było sprzeczne z interesami Francji w tej dziedzinie. Zdaniem de Gaulle'a, dysponująca takimi funduszami technokratyczna Komisja stałaby się wielką i niezależną potęgą finansową. Natomiast ewentualne uzależnienie subsydiów eksportowych od przestrzegania wspólnej polityki handlowej pozwoliłoby partnerom Francji wpływać na kierunki eksportu.

Projekt Komisji został natychmiast odrzucony przez gaullistów, co zostało uznane za prowokację Generała wobec EWG. Delegacja francuska na posiedzeniu Rady Ministrów EWG, w czerwcu 1965 roku, wyraziła zgodę na odłożenie terminu stworzenia wspólnego rynku rolnego do 1970 roku, ale chciała zmian w zapisach dotyczących wzrostu kompetencji Komisji w tym zakresie.

Generał rozumiał, że jest to walka nie o interesy ekonomiczne Francji, gdyż te nie były zagrożone, lecz jest to spór dotyczący dwóch przeciwstawnych koncepcji przyszłego ukształtowania politycznego oblicza Europy Zachodniej, walka zwolenników „Europy państw” przeciwko idei ponadnarodowej.

W rezultacie braku możliwości osiągnięcia konsensusu w tych kwestiach w czasie sesji Rady Ministrów EWG, Prezydent de Gaulle zdecydował o wycofaniu przedstawiciela Francji z brukselskiej siedziby EWG. Z Brukseli wyjechał stały przedstawiciel Francji J.M. Boegner oraz wszyscy eksperci zajmujący się pracami nad przygotowaniem projektów nowych umów międzynarodowych¹⁰⁸. Rozpoczął się w ten sposób wielomiesięczny okres polityki de Gaulle'a, zwany „polityką pustego krzesła” (*la politique de la chaise vide*).

Sprawy wspólnego rynku rolnego stanowiły odtąd tylko tło kryzysu i walki o polityczną przyszłość „Małej Europy”. Gaulliści, których koncepcja budowy systemu

¹⁰⁷ Wydatki związane z funkcjonowaniem wspólnego rynku produktów rolnych miały być finansowane ze środków własnych Wspólnoty, pochodzących z podatków od wartości dodanej, ceł od towarów importowanych z krajów trzecich i opłat wyrównawczych; [za:] E. Romaniuk –Całkowska, *Rola Francji w integracji politycznej Europy Zachodniej*, op.cit., s.105.

¹⁰⁸ Funkcjonowanie Wspólnot Europejskich w okresie kryzysu zapewniło stosowanie procedury pisemnej. Francja, nie uczestnicząc w pracach Rady, drogą pisemną wyrażała zgodę na podjęcie wybranych decyzji; [za:] K. Michałowska-Gorywoda, *Podjęcie decyzji w Unii Europejskiej*, Warszawa 2002, s.116-117.

zachodnioeuropejskiego została zagrożona polityką Komisji, sami rozpoczęli nowe natarcie.

Przemawiając podczas parlamentarnej debaty nad polityką zagraniczną, jeden z ministrów francuskich zażądał nie tylko pohamowania ambicji politycznych Komisji, ale stwierdził również, że w obecnych warunkach, przejście do kolejnego etapu realizacji postanowień Traktatów Rzymskich będzie niemożliwe. Opowiedział się także za ograniczeniem kompetencji organów EWG. Była to więc druga, po planie Foucheta, próba modyfikacji procesów integracyjnych w Europie Zachodniej w kierunku zgodnym z polityką gaullistowską¹⁰⁹.

Dopiero w styczniu 1966 roku osiągnięto porozumienie. Przyjęty na posiedzeniu Rady Ministrów EWG w Luksemburgu protokół na temat zasad podejmowania decyzji we Wspólnocie zawierał podstawowe postulaty francuskie przedstawione przez Francję do wiadomości Rady dwa tygodnie wcześniej.

Protokół luksemburski zawierał następujące postanowienia dotyczące zasad podejmowania decyzji w EWG:

1. „Decyzje, na wniosek Komisji mogą być podejmowane większością głosów, gdy jednak dotyczą one bardzo ważnych interesów jednego lub kilku partnerów, członkowie Rady dołożą wszelkich starań, aby w rozsądnym czasie osiągnąć rozwiązanie możliwe do przyjęcia przez wszystkich członków Rady z poszanowaniem wzajemnych interesów oraz interesów Wspólnoty, zgodnie z art.2 Traktatu Rzymskiego EWG.
2. Delegacja francuska uważa, że wówczas gdy chodzi o sprawy szczególnej wagi, dyskusja powinna być kontynuowana tak długo, aż doprowadzi do jednomyślnej zgody wszystkich członków.
3. Delegacje sześciu państw stwierdzają, że istnieje rozbieżność poglądów odnośnie środków, jakie powinny być przedsięwzięte w przypadku, gdy konsolidacja nie prowadzi do porozumienia.
4. Delegacje sześciu państw stwierdzają jednakże, że ta rozbieżność nie przeszkadza w podjęciu, zgodnie z normalną procedurą, działalności Wspólnoty”¹¹⁰.

¹⁰⁹W.J. Szczepański, op.cit., 2001, s.194.

¹¹⁰ K. Michałowska-Gorywoda, *Podjęcie decyzji w EWG*, Warszawa 1974, s.257.

Druga część protokołu określała, że rola Komisji powinna opierać się na następujących zasadach:

„1. Przed przyjęciem propozycji, mającej szczególne znaczenie, pożądane jest, aby Komisja weszła we właściwe kontakty z rządami państw członkowskich za pośrednictwem Stałych Przedstawicieli, co nie może godzić w prawo inicjatywy, jakie przysługuje Komisji na podstawie traktatu.

2. Propozycje i inne oficjalne akty, które komisja kieruje do Rady i państw członkowskich, nie mogą być publicznie ogłaszane, zanim nie zostaną przez nią formalnie przyjęte do rozpatrzenia i znajdują się w ich posiadaniu. Dziennik urzędowy powinien być tak zreorganizowany, aby osobno ukazywały się w nim akty mające moc obowiązującą.(...)

7. Rada i Komisja określą, w ramach regulaminów finansowych dotyczących ustalania i realizacji budżetów Wspólnot, środki na zwiększenie skuteczności i kontroli nad angażowaniem, zarządzaniem i realizacją wydatków Wspólnot”¹¹¹.

Jednomyślne przyjęcie zasad protokołu luksemburskiego stanowiło nieformalną rewizję Traktatu Rzymskiego. Niewątpliwym sukcesem Prezydenta de Gaulle’a stało się doprowadzenie do sytuacji, w której na zasadzie ogólnego porozumienia zagwarantowano, że żadnemu z państw członkowskich nie zostanie narzucone stanowisko pozostałych członków Wspólnoty. Ograniczono autorytet Komisji oraz przysługujące jej prawo inicjatywy, a władza w EWG pozostała w rękach przedstawicieli państw w Radzie Ministrów i innych organach Wspólnoty¹¹².

Znaczenie kryzysu brukselskiego i będących jego rezultatem postanowień luksemburskich w funkcjonowaniu gaullistowskiej koncepcji systemu zachodnioeuropejskiego ma ogromne znaczenie. Nieugięta postawa de Gaulle’a pozwoliła zapobiec pogłębianiu się tendencji ponadnarodowych w Europie Zachodniej. Potwierdziła także doniosłość polityczną koncepcji gaullistowskiej w budowie przyszłości „Małej Europy”, a ustalone wówczas zasady funkcjonowania EWG zostały w całości uznane przez państwa Wspólnoty i przestrzegane do końca prezydentury de Gaulle’a.

Prezydent de Gaulle przez całe swoje życie był zwolennikiem takiej integracji w Europie Zachodniej, która umożliwiłaby jej spójny wewnętrzny rozwój, a zarazem

¹¹¹ K. Michałowska-Gorywoda, *Podjęcie decyzji w EWG*, op.cit., s.258-259.

¹¹² E. Romaniuk –Całkowska, op.cit., s.109.

pozwalala na prowadzenie aktywnej polityki międzynarodowej. Jednak Generał pamiętał zawsze o tym, że każde państwo i naród są suwerennym elementem tego systemu i nie można narzucić im siłą decyzji, które w jakikolwiek sposób ograniczałyby ich niezależność. Dlatego też jego przeciwnicy nazywać będą Generała „wielkim hamulcowym” procesów ponadnarodowych integracji zachodnioeuropejskiej, natomiast zwolennicy jego koncepcji nigdy nie zapomną jego wkładu w budowanie jedności europejskiej.

2.3 Funkcjonowanie gaullistowskiej koncepcji stosunków z Europą Wschodnią w latach 1958-69.

Udział państw systemu wschodnioeuropejskiego oraz miejsce tego komponentu w całości gaullistowskiej koncepcji europejskiej zależało od kilku czynników, które wpływał w sposób kategoriyczny na wykorzystanie ich w grze politycznej Francji. Czynniki rozwoju stosunków V Republiki z Europą Wschodnią zależały od sytuacji wewnętrznej Francji oraz jej swobody prowadzenia polityki zagranicznej. Określała je także aktualna sytuacja polityczna pomiędzy elementami stosunków międzynarodowych w Europie i na świecie, głównie zaś stosunki Wschód-Zachód, czy też aktywność państw Europy Wschodniej w polityce zagranicznej, która była uzależniona od przyzwolenia Moskwy w tej dziedzinie¹¹³.

W celu dokonania opisu funkcjonowania gaullistowskiej koncepcji stosunków z Europą Wschodnią należy wyodrębnić dwa zasadnicze etapy tej polityki. Różnią się one od siebie od siebie intensywnością, zasięgiem i charakterem sprzężeń łączących Francję z krajami bloku socjalistycznego. Pierwszy z tych okresów przypada na pierwsze pięciolecie prezydentury Charles'a de Gaulle'a, drugi etap wyznaczają natomiast lata 1964-1963 oraz realizacja gaullistowskiej doktryny „otwarcia na Wschód”.

2.3.1 Funkcjonowanie gaullistowskiej koncepcji stosunków z Europą Wschodnią w latach 1958-1963.

W tym okresie rządów Prezydenta de Gaulle'a trudno mówić o aktywnej polityce wschodniej, gdyż wzajemne relacje nie odbiegały zasadniczo od modelu stosunków innych państw Europy Zachodniej z państwami socjalistycznymi w okresie Zimnej

¹¹³W.J. Szczepański, *Charles de Gaulle i Europa*, Warszawa 2001, s.203.

Wojny¹¹⁴. Wzajemne interakcje w tej dziedzinie cechowało napięcie w relacjach politycznych, ograniczone kontakty dyplomatyczne, sporadyczne tylko kontakty na szczeblu szefów państw, rządów czy kierowników resortów oraz brak szerszej współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej.

W okresie tym Generał starał się nadać Francji większą niezależność na forum międzynarodowym, opierając się głównie na aktywnej polityce w systemie zachodnim. Jednak współpraca francusko-radzieckiej została już zapoczątkowana w 1944 roku, z chwilą podpisania układu o sojuszu i wzajemnej pomocy¹¹⁵, który miała charakter antyangloski. Współpraca ta została jednak po II wojnie światowej zastopowana w wyniku trudnej sytuacji politycznej w IV Republice oraz wpływom Stanów Zjednoczonych na politykę zagraniczną państw Europy Zachodniej.

Prezydent de Gaulle z chwilą swojego powrotu do władzy był przekonany, że „*należy stawiać na kontakty z Kremlem*”¹¹⁶ i już wówczas próbował On przekonywać swych partnerów atlantyckich, że Francja ma na wschodzie Europy szczególną misję do spełnienia, którą zamierza prowadzić w imieniu „wolnego świata”¹¹⁷. W rzeczywistości de Gaulle chciał stworzyć, nikłą choćby przeciwwagę wobec partnerów anglosaskich. Okazją do tego okazała się wizyta I Sekretarza Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego Leonida Chruszczowa we Francji. Ponadto wizyta ta miała potwierdzić niezależność Francji wobec Waszyngtonu i przyczynić się do dalszego pogłębiania procesu odprężenia w Europie.

Przed wizytą Chruszczowa nad Sekwaną w listopadzie 1959 roku, odbyła się konferencja prasowa, podczas której twórca V Republiki przedstawił nowe elementy koncepcji stosunków z Europą Wschodnią. Prezydent de Gaulle wyjawiał gotowość Francji do rozwijania szerszej współpracy z Europą Zachodnią, potwierdzając tym samym swą politykę europejską. Stwierdził również, że nastąpi z pewnością ewolucja polityki wewnętrznej rządów wschodnioeuropejskich, zapoczątkowana historycznymi postanowieniami XX Zjazdu KPZR¹¹⁸. W czasie wizyty radzieckiego przywódcy we Francji dominowały sprawy stosunków bilateralnych oraz ustalono oficjalne wytyczne rozwoju tych stosunków na dalsze lata.

¹¹⁴ Zimna wojna (ang. *cold war*, ros. *Холодная война*) to określenie stosunków między państwami zachodnimi, na czele z USA, a potem NATO i ZSRR, a później także całym blokiem państw komunistycznych pozostających w orbicie ZSRR; Patrz <http://pl.wikipedia.org/wiki/Zimna_wojna>.

¹¹⁵ Tekst traktatu o sojuszu i wzajemnej pomocy pomiędzy Republiką Francuską a ZSRR podpisano w Moskwie 10 XII 1944 roku; Por. Ch. de Gaulle, *Pamiętniki wojenne*, t.3, Warszawa 1968, s.341-342.

¹¹⁶ Ch. de Gaulle, *Pamiętniki nadziei*, Warszawa 1974, s. 266.

¹¹⁷ Tamże, s.257

¹¹⁸ Patrz ; <http://pl.wikipedia.org/wiki/Komunistyczna_Partia_Zwi%C4%85zku_Radzieckiego>.

W maju 1960 roku zwołano w Paryżu konferencję na szczycie czterech mocarstw¹¹⁹. Została ona zerwana w dniu rozpoczęcia, na skutek stanowiska trzech mocarstw zachodnich wobec oskarżeń radzieckich pod adresem Stanów Zjednoczonych, w związku ze sprawą amerykańskiego samolotu szpiegowskiego U-2 zestrzelonego na terytorium ZSRR. O fakt zerwania konferencji de Gaulle niewątpliwie obwinił Związek Radziecki, ale jednocześnie zrozumiał, iż ta afera szpiegowska jest kolejnym potwierdzeniem lekceważenia Francji przez Waszyngton. O lotach szpiegowskich samolotów amerykańskich nad terytorium ZSRR francuskie służby specjalne nie były nigdy informowane¹²⁰.

Po niepowodzeniu konferencji na szczycie rozpoczął się trzyletni impas w stosunkach Francji z Europą Wschodnią. Oznaczało to zaprzestanie realizacji polityki odprężenia wobec systemu państw socjalistycznych. Wyraziło się to najwyraźniej podczas konferencji ministrów spraw zagranicznych mocarstw zachodnich w Waszyngtonie¹²¹, na której francuski minister M. Couve de Murville stwierdził, że Francja nie będzie brać udziału w ewentualnych rozmowach z Moskwą na temat rozwiązania kwestii Berlina, Niemiec i stosunków Wschód-Zachód, gdyż rozmowy będą prowadzone niewątpliwie pod naciskiem ZSRR. Prezydent de Gaulle wyrażał także pewną nieufność i obawy wobec nawiązanych przez Stany Zjednoczone kontaktów ze Związkiem Radzieckim¹²².

Dodatkową przyczyną stagnacji w stosunkach Francji z Europą Wschodnią był kryzys algierski¹²³. Państwa Układu Warszawskiego przyjęły przed konferencją paryską taktykę wyczekiwania w ocenie francuskiej polityki w Algierze. Natomiast de Gaulle miał nadzieję, że blok socjalistyczny uzna wojnę algierską za wewnętrzną sprawą Francji.

Jednak po maju 1960 roku nastąpiła zmiana taktyk obu stron. Wspólnota państw socjalistycznych rozpoczęła ostrą krytykę wojny algierskiej oraz działania na rzecz przyspieszenia niepodległości Algierii. Natomiast twórca V Republiki, nie mogąc

¹¹⁹ Paryska konferencja na szczycie została otwarta 16 V 1960 roku.

¹²⁰ W.J. Szczepański, *Charles de Gaulle i Europa*, Warszawa 2001, s.206.

¹²¹ Spotkanie to odbywało się w dniach od 15 do 16 września 1961 roku.

¹²² Ch. de Gaulle, *Pamiętniki nadziei*, op.cit., s.307-308.

¹²³ Kryzys algierski był wynikiem wojny w Algierii (1954-1962) -wojna pomiędzy Francją a organizacjami domagającymi się niepodległości Algierii. Zakoczyła się kiedy, po referendum i rozmowach w Evian-les-Bains prezydent Charles de Gaulle uznał niepodległość Algierii; <http://pl.wikipedia.org/wiki/Wojna_algierska>.

zapewnić Francji neutralnego stanowiska Układu Warszawskiego w tej sprawie, rozpoczął ostrą krytykę polityki Związku Radzieckiego¹²⁴.

Wkrótce jednak miały nastąpić istotne zmiany w działaniach Paryża wobec Europy Wschodniej. Latem 1963 roku francuski minister spraw zagranicznych zapewnił ambasadora ZSRR, że Francja pomimo zbliżenia z RFN, nie zamierza sprzyjać militarystom zachodniemieckim. Tego samego roku podczas lipcowej konferencji prasowej Prezydent de Gaulle stwierdził, że Francja proponuje wkrótce plan polepszenia stosunków ze Wschodem¹²⁵, co można było odczytać jako zapowiedź wprowadzenia nowych, realistycznych elementów do gaullistowskiej koncepcji stosunków z Europą Wschodnią.

2.3.2 Funkcjonowanie gaullistowskiej koncepcji stosunków z Europą Wschodnią w latach 1963-1969.

Doświadczenie pierwszych pięciu lat prezydentury de Gaulle'a pokazało, że Francja nie może realizować polityki obrony swych interesów na wszystkich polach prowadzonej przez siebie polityki i równocześnie wzmacniać swą niezależność wobec Stanów Zjednoczonych, jedynie poprzez aktywną politykę zagraniczną w systemie zachodnim. Te doświadczenia były głównym powodem docenienia roli systemu wschodnioeuropejskiego w całości koncepcji europejskiej de Gaulle'a i w ich rezultacie została sformułowana doktryna „otwarcia na Wschód”¹²⁶.

Zbliżenie Francji z Europą Wschodnią miało także przyczyny wewnętrzne. Wśród nich największe znaczenie miało ostateczne rozwiązanie konfliktu algierskiego i podpisanie w 1962 roku układów w Evian. To wydarzenie umożliwiło zamknięcie jednego z pól sporów między Francją a państwami Układu Warszawskiego i co więcej pozwoliło to Francji wkroczyć po raz pierwszy po II wojnie światowej w okres stabilizacji systemu politycznego oraz umożliwiło V Republice sformułowanie takiej doktryny polityki zagranicznej, która nie musiała być dalece kompromisowa wobec żądań wewnętrznej opozycji.

¹²⁴ W kategoriach prowokacji należy potraktować także mało znany incydent z 9 II 1961 roku, kiedy to radziecki samolot IL-18 wiozący ówczesnego przewodniczącego Rady Najwyższej ZSRR L. Breżniewa, został ostrzelany nad terytorium Algierii przez wojska francuskie ;[za:] W.J. Szczepański, *Charles de Gaulle i Europa*, op.cit, s.207.

¹²⁵ J. Kukułka, *Polityka Francji wobec NRF w świetle Paktu Elizejskiego z 22 stycznia 1963*, Warszawa 1967, s.34.

¹²⁶ W.J. Szczepański, *Charles de Gaulle i Europa*, op.cit.,s.208.

Wśród przesłanek wewnętrznych duże znaczenie dla polityki „otwarcia na Wschód” miały czynniki ekonomiczne. Chęć wkroczenia na rynek wschodni, w szczególności radziecki, była ważnym celem zarówno ekonomicznym, jak i politycznym. Generał liczył nie tyle na nagły wzrost wymiany handlowej między Francją a ZSRR, gdyż w 1964 roku wynosił on zaledwie 2%¹²⁷, lecz ważniejszym czynnikiem było zapewnienie V Republice udział w pewnych formach współpracy ekonomicznej, szczególnie ważnym w celu zapewnienia niezależności kraju wśród państw sojuszu atlantyckiego. Twórcy V Republiki zależało także na współpracy w dziedzinie badań nuklearnych, telewizji kolorowej oraz pokojowego wykorzystania przestrzeni kosmicznej.

Stosowanie doktryny „otwarcia na Wschód” oznaczało także, iż de Gaulle zaczął stosować kryteria geopolityczno-narodowe, odrzucając na dalszy plan kryteria ustrojowe, w kontaktach z Europą Wschodnią. Ponadto wysiłki Francji na rzecz osiągnięcia swojej niezależności, opartej na rozwoju stosunków z państwami wschodnioeuropejskimi znalazło pełne poparcie z ich strony. W owym czasie również państwa Układu Warszawskiego były zainteresowane wzmocnieniem francuskiej niezależności w celu osłabienia monolityczności obozu zachodniego¹²⁸.

Ożywienie stosunków ZSRR z V Republiką można również doszukiwać się w zmianach, jakie miały miejsce w kierownictwie partyjnym i państwowym Związku Radzieckiego jesienią 1964 roku. Odejście Chruszczowa oznaczało uelastycznienie radzieckiej dyplomacji, a zarazem umożliwiło zerwanie z żywołością i woluntaryzmem w ocenie zjawisk i procesów międzynarodowych, które wyraźnie charakteryzowały epokę rządów Chruszczowa. Uznać zatem można, że aktywna polityka zagraniczna Układu Warszawskiego po październiku 1964 roku tylko ułatwiła Generałowi wprowadzenie w życie nowych założeń polityki wschodniej, co służyć miało interesom obu stron.

Po raz pierwszy doktryna „otwarcia na Wschód” została zastosowana przez Francję w styczniu 1964 roku, kiedy to Prezydent de Gaulle podczas konferencji prasowej, przedstawił założenia aktywnej polityki V Republiki wobec krajów socjalistycznych i rozwijających się¹²⁹.

¹²⁷ P.M. de la Gorce, *La France contre les empires*, Paris 1969, s.214-215.

¹²⁸ W.J. Szczepański, *Charles de Gaulle i Europa*, op.cit.,s.211.

¹²⁹ Ch. de Gaulle, *Conférence de press 31 I 1964*; [za:] Ch. de Gaulle, *Discours et messages*, t.3, op.cit., s.162-182.

Wielkim wydarzeniem w nowej polityce de Gaulle'a wobec świata socjalistycznego było uznanie przez Francję Chińskiej Republiki Ludowej. Ta decyzja miała owym czasie głównie charakter antyamerykański, mający na celu potwierdzić niezależność Republiki Francuskiej od Waszyngtonu, ale również została uznana za ważny element zbliżenia francusko-radzieckiego, pomimo iż w ówczesnym czasie coraz bardziej narastały rozbieżności między Moskwą a Pekinem¹³⁰.

Między rokiem 1964 a 1966 nastąpiła realizacja doktryny „otwarcia na Wschód”, co znalazło swój szczególny wyraz w poprawie stosunków między Paryżem a Moskwą, a wyrażało się w licznych wizytach i wypowiedziach polityków obu państw oraz podpisanych dokumentach. Jako przykład można tu nadmienić, że szef francuskiej dyplomacji w okresie od października 1965 roku do maja 1966 roku tylko raz udał się do Stanów Zjednoczonych w celu wzięcia udziału w obradach Zgromadzenia Ogólnego ONZ, gdzie podczas debaty nad problemem wietnamskich skrytykował politykę USA w Azji południowo-wschodniej. W tym samym okresie aż osiem razy przekraczał granicę świata socjalistycznego.

W tym czasie Francuzi rozwijali stosunki bilateralne z państwami bloku wschodniego. W stosunkach francusko-bułgarskich odnotowano wizytę bułgarskiego ministra spraw zagranicznych Baczewa i premiera Todorowa we Francji. Rezultatem tych wizyt było podpisanie umów o wymianie kulturalnej, naukowej i technicznej oraz znaczny wzrost wymiany towarowej. Nastąpił także rozwój stosunków francusko-czechosłowackich, czego wyrazem, tak jak w przypadku Bułgarii, było podpisanie w czerwcu 1965 roku układu o wymianie handlowej, współpracy naukowo-technicznej i wymianie kulturalnej. W podobnej formie rozwijała się współpraca Francji z innymi państwami bloku socjalistycznego¹³¹.

W stosunkach francusko-polskich na szczególną uwagę zasługuje oficjalna wizyta premiera rządu PRL Józefa Cyrankiewicza w Paryżu we wrześniu 1965 roku i jego rozmowy z Prezydentem de Gaulle'em. Potwierdziła ona korzystne dla naszego kraju stanowisko francuskie wobec ostatecznego uznania polskiej granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej.

¹³⁰W.J. Szczepański, *Charles de Gaulle i Europa*, op.cit.,s.212.

¹³¹ Więcej informacji dotyczących rozwoju stosunków dwustronnych pomiędzy Francją a państwami socjalistycznymi można znaleźć w W.J. Szczepański, *Charles de Gaulle i Europa*, op.cit.,s.214.

Ważne znaczenie dla stosunków ekonomicznych Francji i Polski miała wizyta złożona w Warszawie przez ministra gospodarki i finansów V. Giscarda d'Estaingna¹³². Podpisano wówczas pierwszą pięcioletnią francusko-polską umowę handlową¹³³. Kolejnym etapem przygotowań do złożenia oficjalnej wizyty w Polsce Generała de Gaulle'a, była wizyta szefa francuskiej dyplomacji, podczas której podpisano pierwszą pięcioletnią umowę o wymianie kulturalnej i współpracy naukowo-technicznej¹³⁴.

Uwieńczeniem nowej polityki wschodniej de Gaulle'a była dziesięciodniowa wizyta prezydenta V Republiki w Związku Radzieckim¹³⁵. Wizyta ta została starannie przygotowana przez dyplomację francuską. Moskiewska wizyta francuskiego prezydenta miała szczególnie duże znaczenie z punktu widzenia realizacji gaullistowskiej koncepcji ogólnoeuropejskiej oraz prezentacji idei „Europy od Atlantyku po Ural”, co zostało umówione w podrozdziale dotyczącym tych kwestii. Wśród celów dwustronnych, jakimi miała służyć wizyta Generała w ZSRR należy wymienić, obok rozmów o koncepcji ogólnoeuropejskiej, cele o charakterze ekonomicznym, gdyż obie strony były zainteresowane pogłębieniem współpracy w tej dziedzinie. Dlatego też na zakończenie wizyty zostały podpisane dwustronne umowy w sferze ekonomicznej, naukowej i technicznej¹³⁶.

Prezydent de Gaulle rozumiał, że w stosunkach bilateralnych z krajami socjalistycznymi nie należy zapominać o fakcie absolutnej dominacji Moskwy w tej części świata i to zarówno w sferze militarnej, politycznej, jak i ekonomicznej. Taka bowiem była logika ówczesnych zjawisk i procesów politycznych globalnego systemu bipolarnego.

Ostatnie dwa lata rządów Prezydenta de Gaulle'a charakteryzuje mniejsza dynamika działań Francji w Europie Wschodniej, a zdecydowały o tym dwa czynniki. Pierwszym z nich był tzw. kryzys majowy we Francji¹³⁷. W okresie prezydentury de Gaulle'a wielkość i skuteczność francuskiej polityki zagranicznej opierała się zawsze na autorytecie, stabilności i skuteczności działania władzy państwowej. To wszystko zaś,

¹³² Valéry Marie René Georges Giscard d'Estaing (ur. 2 lutego 1926 w Koblencji, Niemcy) - francuski mąż stanu.. W latach 1974-1981 sprawował urząd prezydenta Francji. W 2001 roku został mianowany przewodniczącym Konwentu do spraw Przyszłości Europy, któremu zlecono opracowanie nowej konstytucji Unii Europejskiej; <http://pl.wikipedia.org/wiki/Valery_Giscard_d%27Estaing>.

¹³³ 25 X 1965r.

¹³⁴ 20 V 1966r.

¹³⁵ 20-30 VI 1966r.

¹³⁶ W.J. Szczepański, *Charles de Gaulle i Europa*, op.cit.,s.215.

¹³⁷ W maju 1968 r. wybuchły manifestacje studenckie i związana z nimi ogólna fala strajków. Wyniku tej sytuacji we Francji zapanowała destabilizacja sceny politycznej i rozwiązanie Zgromadzenia Narodowego we Francji;< <http://pl.wikipedia.org/wiki/1968>>.

wraz z autorytetem Generała zostało w maju-czerwcu 1968 roku poważnie zachwiane, co w sposób naturalny musiało zmniejszyć zaufanie społeczeństwa francuskiego także do niezależnej polityki zagranicznej prowadzonej przez de Gaulle'a. Choć na skutek kryzysu wewnętrznego dynamika francuskiej polityki zagranicznej została poważnie zahamowana, to jednak jej cele i preferencje wobec poszczególnych jej składników nie uległy zmianie¹³⁸.

Drugim czynnikiem zmniejszającym aktywność francuskiej polityki zagranicznej w Europie Wschodniej były wydarzenia w Czechosłowacji w 1968 roku¹³⁹, które w swoich skutkach zahamowały rozwój stosunków Francji z państwami socjalistycznymi, a szczególnie ze Związkiem Radzieckim, jednak nie oznaczało to zmiany poglądów de Gaulle'a na rolę jaką przypisywał on Europie Wschodniej w realizacji celów narodowych V Republiki.

W okresie jedenastu lat prezydentury Generała de Gaulle'a widoczna jest wielostronna ewolucja w postrzeganiu i ocenie systemu wschodnioeuropejskiego. Bez zrozumienia roli państw socjalistycznych w stosunkach międzynarodowych Prezydent V Republiki nie dokonałby przewartościowania i jednoczesnej zmiany sposobu postrzegania systemu wschodnioeuropejskiego w całości francuskiej gry europejskiej. Generał stworzył spójny system celów i reguł, które miały służyć urzeczywistnieniu głównego zamierzenia koncepcji europejskiej, czyli idei niezależności Francji. Na tej podstawie została określona doktryna „otwarcia na Wschód”, której realizacja oznaczała stworzenie nowej jakości różnorodnego rodzaju sprzężeń w układzie światowym.

Realizm polityczny Prezydenta de Gaulle'a i jego umiejętności rozumienia istoty zjawisk w otoczeniu międzynarodowym sprawiły, że rola polityczna, jaką odegrała Francja w procesie odprężenia europejskiego, znacznie wykraczała poza obiektywne wyznaczniki jej pozycji politycznej i gospodarczej w Europie. Dlatego też Charles de Gaulle, gaullizm i Francja zajmują ważne miejsce na kartach historii idei i polityki bezpieczeństwa i współpracy na Starym Kontynencie¹⁴⁰.

¹³⁸W.J. Szczepański, *Charles de Gaulle i Europa*, op.cit.,s.216.

¹³⁹ W 1968 wojska Układu Warszawskiego przeprowadziły agresję na Czechosłowację. Powodem były reformy praskiej wiosny prowadzone pod hasłem *Socjalizmu z ludzką twarzą* przez tamtejszą partię komunistyczną pod kierownictwem Słowaka Alexandra Dubčeka. Interwencja przywróciła do władzy twardogłowych komunistów, którzy sprawowali władzę, aż do 1989 roku do zwycięstwa tzw. aksamitnej rewolucji. Jednym z niewielu efektów ruchu społecznego w 1968, jakie nie zostały odwołane po inwazji była federalizacja państwa, oficjalnie ogłoszona 28 października 1968; <<http://pl.wikipedia.org/wiki/Czechos%20owacja>>.

¹⁴⁰W.J. Szczepański, *Charles de Gaulle i Europa*, op.cit.,s.218.

Rozdział III

Realizacja koncepcji europejskich Prezydenta de Gaulle'a.

3.1 Ocena realizacji koncepcji europejskiej Prezydenta de Gaulle'a.

Dokonanie jednoznacznej analizy oraz oceny polityki Prezydenta Charlesa de Gaulle'a jest rzeczą niezmiernie trudną, gdyż interpretacje jego poczynań dokonywane, zarówno przez jego współpracowników, jak i przeciwników politycznych bywają od siebie odmienne i często sprzeczne.

Generał de Gaulle powrócił do władzy we Francji w maju 1958 roku. Obejmując urząd premiera miał za zadanie przywrócić równowagę w państwie, nadwerżoną przedłużającą się wojnę w Algierii. Swoją władzę oparł na autorytecie, jaki zdobył w czasie II wojny światowej i do końca swojej prezydentury utrzymywał wysokie poparcie społeczne.

Polityka zagraniczna realizowana przez Generała de Gaulle'a w czasie jego prezydentury jest obecnie mało znana, choć miała ona duży wpływ na politykę europejską lat 60 XX stulecia.

Naczelnymi wartościami koncepcji europejskich był naród oraz państwo narodowe. W głównej mierze realizując swe koncepcje Prezydent de Gaulle skupiał swe myśli i działania wokół narodu francuskiego oraz Francji, jako państwa narodowego, jednak pojęcia te są na tyle uniwersalne, że każde państwo może zaaplikować te wartości do własnego systemu politycznego. De Gaulle pragnął, aby Francja na nowo odzyskała blask oraz pozycję, którą zajmowała na scenie europejskiej, jak i międzynarodowej, a którą utraciła w wyniku II wojny światowej, gdy Stany Zjednoczone rozpoczęły dominację na Starym Kontynencie. Choć bez wątplenia państwo francuskie znalazło się w koalicji państw, które były zwycięzcami, to jednak nowa sytuacja polityczna na arenie międzynarodowej, wynikająca z włączenia się Stanów Zjednoczonych w proces współdecydowania o losach powojennego świata oraz powstania systemu dwóch antagonistycznie nastawionych do siebie bloków politycznych sprawiły, iż Francja straciła wielowiekową pozycję mocarstwa na Starym Kontynencie. Co więcej kryzys gospodarczy, który dotknął Europę w drugiej połowie

lat 40. XX wieku sprawił, że państwa zachodnie stały się zależne od pomocy finansowej płynącej z Waszyngtonu i co za tym idzie od amerykańskich decyzji politycznych.

Generał de Gaulle od początku uważał, że władze IV Republiki powinny pamiętać o dawnej pozycji Francji, a co za tym idzie realizując politykę zagraniczną przeciwstawiać się asymetryczności w stosunkach francusko-amerykańskich. Raymond Aron napisał w jednej ze swych książek „*Suwerenne państwa z założenia za wrogów uważają pretendentów do hegemonii, to znaczy tych ,którzy mogliby pozbawić je autonomii i swobody podejmowania decyzji*”¹.

Na początku lat 50. rozpoczął się proces jednoczenia Europy, którego forma oraz próby realizacji były sprzeczne z wizją Generała wobec zjednoczenia Starego Kontynentu. Twórca V Republiki twierdził, że przy jego realizacji zapomina się o państwach i narodach, których prawem i obowiązkiem jest zachowanie suwerenności, zarówno w sposobie prowadzenia polityki, jak i w podejmowanych decyzjach dotyczących spraw wewnętrznych oraz polityki międzynarodowej. Również powstanie w Europie, ale i na świecie systemu bipolarnego dla Prezydenta de Gaulle stanowiło barierę, która wbrew wszelkim tendencjom politycznym powinna zostać jak najszybciej zlikwidowana, aby państwa mogły ze sobą swobodnie współpracować dla zachowania powszechnego ładu i pokoju.

Po objęciu władzy Prezydent de Gaulle, za główny cel obrał sobie doprowadzenie do niezależności Francji politycznej i militarnej, jak i ekonomicznej i kulturalnej. Pragnął także doprowadzić do równowagi między elementami systemu międzynarodowego w wymiarze globalnym, atlantyckim i europejskim. Tym celom miały służyć gaullistowskie koncepcje europejskie, które zostały stworzone oraz realizowane przez Prezydenta de Gaulle'a w czasie 11 lat jego rządów we Francji. Wszystkie omówione w tej pracy koncepcje stanowiły nie wątpliwie system powiązanych ze sobą wizji zmiany stosunków panujących na Starym Kontynencie, które miały prowadzić w stronę przeobrażenia jakości stosunków międzypaństwowych w polityce światowej, przyczynić się realizacji koncepcji niezależności Francji oraz przywrócić jej dawną pozycję na arenie międzynarodowej.

Pierwsza z omówionych w tej pracy koncepcji dotyczyła budowy systemu ogólnoeuropejskiego opierającego się na zasadzie „Europy od Atlantyku po Ural”. Jest

¹ R. Aron, *Pokój i wojna między narodami*, Warszawa 1995, s.97.

to koncepcja chyba najbardziej znana spośród dwóch pozostałych, choć jej podstawy teoretyczne nie są interpretowane w sposób jednoznaczny.

Gaullistowska koncepcja ogólnoeuropejska zakładała zjednoczenie całego kontynentu europejskiego oraz wszystkich narodów europejskich, przy poszanowaniu ich odrębności kulturowej i suwerenności. Stworzenie takiego układu sił niewątpliwie doprowadziłoby do równowagi w systemie światowym podzielonym na dwa bloki, ale było także alternatywą wobec koncepcji integracji europejskiej opartej o technokratyczne zasady.

Prezydent de Gaulle pragnął, aby Europa stała się bardziej europejska i wyszła spod kurateli Stanów Zjednoczonych, ale jednocześnie rozpoczęła dialog z państwami bloku wschodniego. Twórca V Republiki wierzył, że uda się nawiązać porozumienie z Związkiem Radzieckim, a co za tym idzie rozpocząć współpracę z krajami socjalistycznymi będącymi pod jego wpływem. Miał także nadzieje, że w przyszłości dojdzie do ewolucji systemu komunistycznego i odejścia od jego zasad na rzecz formuły państw demokratycznych o charterze narodowym. Realizacja tej koncepcji okazała się dużo trudniejsza niż Generał przepuszczał.

Poprzez wyjście ze struktur wojskowych Sojuszu Atlantyckiego, zrealizował po części cel w postaci niezależności Francji. Takie działania umożliwiły państwu francuskiemu dużą suwerenność w sferze militarnej i umożliwiło rozwój niezależnych od NATO struktur dowodzenia.

Jednak nie udało się osiągnąć celu w postaci stworzenia „Europy europejskiej”, gdyż europejscy sojusznicy Francji nie mieli zamiaru rezygnować z ochrony, jaką oferowały im Stany Zjednoczone, w zamian godząc się na asymetrię w stosunkach bilateralnych. Wielu komentatorów twierdzi także, że Francji nie uzyskała nigdy realnej niezależności i choć Generał sprzeciwiał się dominacji Stanów Zjednoczonych oraz krytykował większość decyzji Waszyngtonu, to jednak dzięki ochronie amerykańskiego „parasola atomowego” nad Europą, mógł realizować swą politykę europejską.

Drugim ważnym elementem polityki europejskiej Prezydenta de Gaulle’a była koncepcja budowy systemu zachodnioeuropejskiego, która jest uznawana za jeden z dwóch głównych modeli integracji europejskiej zaproponowanych po II wojnie światowej. Formuła zjednoczenia miała opierać się na zasadzie „Europy państw”, nazywanej także „Europą ojczyzn”. Integracja państw Europy Zachodniej miała opierać się na współpracy między państwami „Małej Europy”, przy zachowaniu pełnej suwerenności krajów w nim uczestniczących, tak jak było to w przypadku budowy

systemu ogólnoeuropejskiego. Dlatego też Generała wyrażał sprzeciw wobec wszelkich rozwiązań ponadnarodowych, które miałyby prowadzić w kierunku tworzenia struktur federacyjnych w Europie oraz uzależnienia interesów Francji o decyzji organów międzynarodowych.

Twórca V Republiki pragnął stworzenia z państw współpracujących w ramach tego systemu rdzenia dla przyszłej integracji obu części kontynentu, a filarem tego przedsięwzięcia miała być współpraca francusko-niemiecka.

Niewątpliwym sukcesem Prezydenta de Gaulle'a było porozumienie do jakiego doszło między Francją a Republiką Federalną Niemiec. Pozwoliło ono na likwidację istniejącej od wielu stuleci konfliktu między tymi państwami. Choć dawne państwo niemieckie zostało podzielone na dwie odrębne połowy, to jednak jego część zachodnia pozostawała spadkobierczynią tradycji i historii dawnych Niemiec. Jednak sukces w tej dziedzinie był moim zdaniem połowiczny, gdyż mimo iż udało się Prezydentowi Francji wzmocnić współpracę francusko-niemiecką, to jednak nie udało się przekonać kanclerza Adenauera przekonać do gaullistowskiej wizji niezależnej Europy.

Generałowi nie udało się jednak doprowadzić do stworzenia Unii politycznej między państwami Wspólnoty Europejskiej, opierającej się na wspólnej polityce w dziedzinie obrony, kultury i nauki, zmierzającej w przyszłości do wypracowania wspólnej polityki zagranicznej. Jednak zdołał zapobiec ewolucji systemu zachodnioeuropejskiego w kierunku struktur federalistycznych i stworzenia „superpaństwa”.

Trzecia koncepcja gaullistowskiej polityki europejskiej omawiana w tej pracy dotyczyła stosunków między Francją a państwami wschodnioeuropejskiego. Prezydent de Gaulle, jako jedyny polityk tzw. Świata Zachodniego, nawiązał stosunki dyplomatyczne z blokiem wschodnim, czyli Związkiem Radziecki oraz państwami socjalistycznymi, będące po jego wpływie. Poprzez prowadzenie aktywnej polityki wschodniej de Gaulle liczył na zwiększenie znaczenia Francji w świecie oraz doprowadzanie do równowagi na scenie politycznej. Pierwszy prezydent V Republiki Francuskiej liczył także, że kraje bloku socjalistycznego wspierane przez Francję, wejdą na drogę przemian prowadzących ku demokracji.

Podstawą realizacji tej idei było rozwijanie wszechstronnych stosunków państwa francuskiego ze ZSRR oraz państwami Europy Wschodniej. Za tą przyczyną na początku lat 60. twórca V Republiki ogłosił doktrynę „otwarcia na Wschód”, która przyczynić się miała do nawiązania trwałych relacji między Zachodnią i Wschodnią

częścią Starego Kontynentu, opartych o naturalną bliskość państw znajdujących się w jego obrębie, zarówno na płaszczyźnie kulturowej, religijnej oraz cywilizacyjnej.

Niewątpliwie dużym sukcesem Prezydenta de Gaulle'a było nawiązanie stosunków dwustronnych ze Związkiem Radzieckim oraz państwami socjalistycznymi, a realizacja doktryny „otwarcia na Wschód” umożliwiła wypracowanie nowego typu relacji między dwoma antagonistycznymi blokami, w których państwo francuskie aspirowało do roli pośrednika. Pozwoliło to także na realizację polityki niezależności Paryża w NATO, jak i w Europie Zachodniej, gdyż Francja jako jedyne państwo zachodnie starło się wzmocnić tendencje odprężeniowe na Starym Kontynencie.

Z drugiej jednak strony nie udało się twórcom V Republiki zrealizować wspomnianej już wcześniej koncepcji „Europy od Atlantyku po Ural”, której częścią miała stać się Europa Środkowowschodnia oraz na tyle wzmocnić ruchy pronarodowe i prodemokratyczne w tych krajach socjalistycznych, by mogły one stać się suwerenne i niezależne od ZSRR.

Również nie udało się przełamać istniejącego systemu bipolarnego i doprowadzić do równowagi między elementami tworzącymi system międzynarodowy. Generał nie docenił, jak może się wydawać, przywiązania państw socjalistycznych do Związku Radzieckiego, które nie chciały lub nie miały na tyle siły, by zrezygnować z tego sojuszu, a relacje jakie nawiązały z V Republiką miały jedynie charakter gospodarczy i kulturalny, gdyż wszelkie decyzje polityczne w tych kwestiach zapadały na Kremlu. Plany związane z realizacją polityki wschodniej Prezydenta de Gaulle'a udało zrealizować się tylko w niewielkim stopniu, choć niewątpliwie dobre stosunki Francji z państwami wschodnioeuropejskimi stanowiły atut w całokształcie francuskiej polityki europejskiej.

Koncepcje integracji europejskiej zaproponowane przez Prezydenta de Gaulle'a mogły wydawać się z niespójne i w sposób zasadniczy różniły się od propozycji Spaaka czy Monneta. Lecz gdy weźmie się pod uwagę cele polityki zagranicznej oraz wizję świata zaproponowaną przez Generała, to projekt staje się w pełni zrozumiały.

Twórca V Republiki posiadał zawsze pewną wizję Francji i dlatego dążył do przywrócenia jej dawnej wielkości. Prezydent de Gaulle był przekonany, że Republika Francuska jest w stanie zmienić sytuację polityczną na Starym Kontynencie, a współpracę europejską uważał za kluczowe narzędzie dla odzyskania przez Francję niezależnej pozycji na arenie międzynarodowej. Co więcej Prezydent sądził, że Francja posiada do wykonania misję, która ma z niej uczynić państwo powszechnie podziwiane

i kochane. Poglądy takie można uznać za przejaw nacjonalizmu de Gaulle'a, lecz takie postrzeganie Francji nie było obce społeczeństwu francuskiemu.

Twórcy V Republiki Francuskiej nie udało zrealizować wszystkich swych projektów, niemniej jednak francuska polityka zagraniczna oraz pierwszy prezydent V Republiki pozostawali w centrum zainteresowania światowej opinii publicznej, gdyż państwo francuskie realizowało własną wizję świata i Europy oraz próbowało współzawodniczyć ze Stanami Zjednoczonymi, a także jako pierwsze nawiązało współpracę z państwami bloku komunistycznego.

Redefinicja stosunków między państwami istniejącymi w Europie miała służyć wszystkim krajom, a Francji miało pozwolić zajęcie należnego jej miejsca. Generał nie dążył do odzyskania hegemonicznej pozycji w Europie, jednak usiłował kształtować system europejski zgodnie z interesem narodowym Francji. Model francuskiej współpracy europejskiej był także sprzeciwem wobec dominacji amerykańskiej na Starym Kontynencie, zarówno w sferze politycznej, jak i gospodarczej.

Generał de Gaulle odniósł pewne sukcesy, niemniej nie udało się zrealizować w pełni francuskiego projektu zjednoczenia Europy. Jako źródła porażki można wskazać dwie przyczyny. Pierwsza z nich wywodziła się z wewnętrznych sprzeczności projektu, gdyż niełatwo pogodzić ze sobą francuskie interesy, opierające się na wizji wielkości i niezależności państwa, z koncepcją ogólnoeuropejskiej współpracy, która wymaga kompromisów ze strony wszystkich podmiotów.

Po drugie, państwo francuskie nie posiadało odpowiednich środków, by przełamać ład jałtański i zbudować nowego systemu międzynarodowego, który byłby zgodny z francuskim interesem narodowym.

Formułując ocenę polityki europejskiej Prezydenta Charlesa de Gaulle'a warto także wspomnieć o pewnego rodzaju ruchu politycznym noszącym miano gaullizmu. Został on stworzony przez Generała i miał swe umocowanie w jego osobie. Ruch ten miał stanowić specyficzny kierunek w polityce, wiążący ściśle ideologię z osobistymi przeżyciami i doświadczeniami de Gaulle'a oraz jego przemyśleniami nad historią i współczesnością w której przyszło żyć twórcom V Republiki.

Źródła gaullizmu można odnaleźć w czasach II wojny światowej, gdy Generał de Gaulle zgromadził wokół siebie, w czasie emigracji londyńskiej, grono zaufanych współpracowników, którzy swoje działania skupiali na celu, jakim było odzyskanie niepodległości i niezależności przez państwo francuskie.

Od początku gaullizm nie był doktryną o raz na zawsze sprecyzowanych zasadach, lecz koncepcją „pewnej idei Francji”, stosowaną zależnie od warunków i okoliczności. Dlatego też, niezwykle ważna rola przypadła jego twórcy, który stał się jedynym arbitrem, oceniającym, co jest zgodne z gaullizmem a co z nim sprzeczne².

Gaullizm można określić też jako rodzaj postawy, nowoczesną formę patriotyzmu francuskiego, która za naczelną wartość uznaje pragmatyzm, a więc działanie w zależności od konkretnych warunków. Zdaniem de Gaulle'a, prawdziwy mąż stanu winien swe działania uzależniać od aktualnej sytuacji i w żadnym wypadku nie wolno mu kierować się raz na zawsze ustalonymi dogmatami. Charles de Gaulle zawsze twierdził, że w gruncie rzeczy liczy się istota problemu, a każdy cel można realizować różnymi metodami i działaniami, byle tylko doprowadziły one do wyznaczonego celu. Polityczny pragmatyzm gaullizmu wyrażał się w zasadzie tworzenia „rezerwowych rozwiązań”. Angażując się w danym kierunku Charles de Gaulle nie palił nigdy za sobą mostów i nie blokował innych możliwości działania, tak aby w przypadku trudności zastosować nową, często odmienną, metodę dotarcia do celu³.

Takie zmiany koncepcji, często o diametralnym charakterze, mogły z pozoru świadczyć o niekonsekwencji francuskiej polityki, lecz w rzeczywistości stanowiły przejaw wielostronnego charakteru, elastyczności i różnorodności instrumentów oddziaływania oraz dążenia do zachowania, jak największych możliwości manewru w przyszłości. Generał nie uznawał owych zmian za przejaw swej słabości, gdyż była to dla niego absolutna konieczność w sytuacji, gdy dysponuje się ograniczonymi potencjałami, a celem nadrzędnym jest obrona interesu własnego kraju. Dlatego też polityka prowadzona przez twórcę V Republiki na arenie międzynarodowej zasługuje na duży szacunek i uznanie, pomimo, że udało się zrealizować jedynie niewielką część założeń polityki zagranicznej i koncepcji europejskich.

Pomimo różnych kolei losu Prezydent de Gaulle, na zawsze pozostał wierny swoim zasadom. Celem nadrzędnym jego życia stała się obrona żywotnych interesów Francji, co czynił zarówno, gdy walczył na froncie I wojny światowej, następnie jako przywódca oddziałów „Wolnej Francji” w czasie II wojny światowej, aż do czasów powojennych, gdy aktywnie włączył się w politykę po „marszu przez pustynię”⁴. Objęcie przez de Gaulle funkcji prezydenta Francji oraz sprawowanie tego urzędu przez

² R. Bielecki, *Co to jest gaullizm?*, Warszawa 1978, s.43-44.

³ Tamże, s.104.

⁴ Określenie „marsz przez pustynię” Generał de Gaulle używał określając okres w swym życiu, gdy zaprzestał aktywnej działalności na francuskiej scenie politycznej, konkretnie dotyczy to lat 1953-1958.

11 lat, uczyniło z niego najważniejszą postać francuskiej sceny politycznej XX wieku. Jego bezkompromisowe działania na arenie światowej, dały Francuzom przekonanie, że wciąż są wielkim narodem, a jego następcom wskazały kierunek dalszego rozwoju państwa francuskiego.

3.2 Podstawowe wartości myśli politycznej Prezydenta de Gaulle'a we współczesnej polityce francuskiej.

Przed dokonaniem analizy głównych składników europejskiej polityki Francji, warto zastanowić się jak we współczesnym społeczeństwie francuskim kształtują się poglądy dotyczące podstawowych elementów koncepcji Prezydenta de Gaulle'a, takich jak państwo narodowe, potrzeba niezależności politycznej Paryża na arenie międzynarodowej, czy też konieczność zachowania równowagi między państwami we dzisiejszym świecie.

Francuskie społeczeństwo pozostaje przywiązane do koncepcji państwa narodowego, ten fakt obrazują badania opinii publicznej, w których połowa respondentów choć opowiada się za pogłębieniem współpracy z Europą, to jednak pragnie zachowania suwerenności każdego z państw⁵. Francuscy przywódcy również podzielają te przekonania i znają wartość współpracy międzypaństwowej, jednak zawsze kierują się w swoich działaniach takimi zasadami, które mają na uwadze ochronę tradycji i tożsamości zarówno państw francuskiego, jak i innych państw europejskich.

Przemiany, jakie zaszły w Europie po 1989 roku, potwierdziły słuszność twierdzenia Generała o wyższości uczuć narodowych wobec prób tworzenia organizmów politycznych o charakterze ponadnarodowym. Politycy francuscy nie odcinają się jednak od koncepcji integracji Jeana Monneta i Roberta Schumana, lecz uważają, że nie jest możliwa realizacja klasycznej koncepcji federalistycznej, gdyż przewyciężenie uwarunkowań narodowych nie będzie możliwe w perspektywie następnych kilkunastu lat. Można nawet stwierdzić, że następuje pewien regres poparcia dla rozwiązań ponadnarodowych, zarówno we Francji, jak i w całej Europie. Jako przykład można tu podać francuskich rolników, którzy uważają, że Wspólna Polityka Rolna jest dla nich niekorzystna i pragną powrócić do polityki rolnej prowadzonej przez państwo⁶.

⁵ A. Szeptycki, op.cit., s.318.

⁶ A. Guyomarch, H. Machin, E. Ritchie, *France in the European Union*, New York 1998, s.244.

Również model ustrojowy Francji nie wpływa pozytywnie na pogłębienie tendencji integracyjnych. Pomimo próby reform z połowy lat osiemdziesiątych, V Republika nadal jest państwem scentralizowanym, któremu trudno pogodzić się z logiką federalną. Francuskie regiony pozostają słabe, czego efektem jest ich niewielka rola we współpracy europejskiej, a główne priorytety francuskiej polityki wspólnotowej są kształtowane przez Paryż. Przywódcy V Republiki uważają, że w interesie narodowym ich państwa leży utrzymanie dotychczasowego modelu integracji i sprzeciwiają się wizji Wspólnot Europejskich, której celem mogłaby być liberalizacja i pogłębiona integracja we wszystkich sferach wspólnej polityki. Głównie sprzeciwiają się liberalizacji polityki wobec sektorów gospodarczych oraz sektora usług, podkreślając konieczność utrzymania ich dotychczasowej specyfiki, do której społeczeństwo francuskie pozostaje bardzo przywiązane. Wszelkie próby wprowadzenia zmian w tych dziedzinach uznają za zamach na centralistyczne i etatystyczne tradycje ukształtowania państwa francuskiego, którego integralną część stanowi dziedzictwo de Gaulle'a⁷.

Jednym z podstawowych założeń polityki francuskiej kształtowanej przez Generała de Gaulle było utrzymanie niezależności polityki Paryża, a to z kolei nie było do pogodzenia z wizją silnej i zjednoczonej Europy. Dlatego też przywódcy francuscy postanowili częściowo odejść od tego rozwiązania, czego wyrazem była zgoda na powstanie Unii Europejskiej. Ta decyzja miała zapewnić sprawne funkcjonowanie wspólnych instytucji po poszerzeniu Wspólnoty Europejskiej oraz miała umocnić pozycję Europy na arenie międzynarodowej. Jednak wiązało się to z ograniczeniem niezależności państw członkowskich, które delegują do Wspólnot część swych uprawnień oraz zgadzają się na ograniczenie suwerenności państwowej.

Jednakże przywódcy francuscy nie porzucili w pełni polityki niezależności w Europie ani w świecie. W wykonaniu Paryża Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa pozostaje względnie słaba, a francuscy liderzy nie mają zamiaru rezygnować z ważnych atutów dających V Republice stosunkowo dużą niezależność, takich jak członkostwo Francji w Radzie Bezpieczeństwa ONZ.

Ewolucji francuskiej polityki na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat towarzyszy zmiana oficjalnego dyskursu w dziedzinie niezależności i suwerenności. Politycy francuscy chętnie mówią o dużym znaczeniu kompromisu oraz konieczności rezygnacji Francji z niektórych celów. Lecz tylko pozornie może się wydawać, że Paryż

⁷ A. Szeptycki, op.cit., s.319.

dobrowolnie godzi się na poświęcenie swych interesów i ograniczenie własnej suwerenności w imię usprawnienia funkcjonowania UE, jednak w tej materii sytuacja jest skomplikowana. Zmiana stanowiska Francji według wielu obserwatorów wynika z jej słabości, gdyż w liczącej obecnie dwadzieścia pięć państw Unii Europejskiej Francja nie jest w stanie narzucić swym partnerom własnego stanowiska, jak to czyniła w latach sześćdziesiątych XX wieku. Z tego też powodu przywódcy francuscy muszą godzić się na pewne ustępstwa, aby zachować wpływ na dalszy rozwój Wspólnoty. Również zacieśnienie współpracy państw Starego Kontynentu może stać się najlepszym sposobem na realizację tradycyjnych celów polityki francuskiej. Integracja gospodarcza w ramach UE pozwoli na stworzenie przeciw wagi dla liberalnej „anglosaskiej” wizji świata, a także może stać się skutecznym środkiem zapobiegania negatywnym skutkom globalizacji. Rozwój wspólnej polityki zagranicznej, a także docelowo wspólnej polityki obronnej, jest warunkiem przełamania hegemonii Waszyngtonu oraz ochrony interesów Francji⁸.

Gaullistowskie założenie dotyczące prowadzenia niezależnej polityki zagranicznej niewątpliwie uległo relatywizacji, co spotyka się z ostrą krytyką ortodoksyjnych zwolenników polityki pierwszego Prezydenta V Republiki. Lecz wśród innych gaullistowskich autorów ta teza nie znajduje poparcia, gdyż twierdzą oni, że choć Generał był zwolennikiem niczym nieograniczonej suwerenności państw, to jednak doskonale rozumiał, iż współpraca w ramach Wspólnot Europejskich wymaga poczynienia pewnych wyrzeczeń, aby móc realizować i zdecydowanie bronić francuskiego interesu narodowego w Europie⁹.

Francja duże znaczenie przywiązuje do równowagi na scenie międzynarodowej. Tak jak przed 1989 rokiem negatywnie oceniała system bipolarny, tak teraz krytykuje ład jednobiegunowy. W obu przypadkach francuscy politycy uważali lub uważają takie ukształtowanie systemu międzynarodowego za niekorzystne dla interesów mniejszych państw, jak i za zagrożenie żywotnych celów Francji¹⁰.

W latach sześćdziesiątych Prezydent de Gaulle opowiadał się za powrotem do klasycznego „koncertu mocarstw”, natomiast współczesna francuska polityka zagraniczna dąży do budowy wielobiegunowego ładu międzynarodowego, opartego na

⁸ A. Szeptycki, op.cit., s.320.

⁹ R. Kuźniar, *Doktryna wschodnia w polityce zagranicznej Francji 1958-1981*, Warszawa 1981, s.52.

¹⁰ A. Szeptycki, op.cit., s.323.

ugrupowaniach regionalnych, taki jak ASEAN¹¹ czy Mercosur¹². Jednakże bilans francuskiej polityki równowagi jest skromny. Niewątpliwie Francja przyczyniła się do powstania Unii Europejskiej, która ma odgrywać rolę jednego z filarów nowego ładu międzynarodowego. Lecz z drugiej strony dyplomacja francuska była bezsilna, wobec decyzji Stanów Zjednoczonych i Związku Radzieckiego o zjednoczeniu Niemiec, czy też w sytuacji gdy jedyne „hipermocarstwo”¹³ postanowiło bez zgody Rady Bezpieczeństwa ONZ dokonać w marcu 2003 roku interwencji w Iraku¹⁴.

3.3 Funkcjonowanie myśli Prezydenta de Gaulle'a we współczesnej polityce europejskiej Francji.

Analiza głównych kierunków współczesnej polityki europejskiej Francji prowadzi do wniosków, że mimo zmian, jakie zaszły na Starym Kontynencie w ciągu ostatnich kilkunastu lat, twórcy francuskiej polityki zagranicznej wciąż kierują się założeniami sformułowanymi przez Prezydenta de Gaulle'a. Nie odwołują się oni w pełni do dziedzictwa Generała, lecz starają się zachować pewne specyficzne części, które składają się na gaullistowską wizję polityki V Republiki, jednocześnie nie zapominając o konieczności otwarcia Francji na świat i nowych wyzwaniach czekających państwo francuskie w XXI wieku¹⁵.

Przełom w polityce zagranicznej Francji nastąpił w 1989 roku wraz z upadkiem komunizmu w Europie Wschodniej. Został otwarty nowy rozdział w historii zarówno Europy, jak i całego świata. Na przełomie lat 80. i 90. funkcję prezydenta V Republiki sprawował François Mitterrand, którego raczej nie można określić jako zwolennika koncepcji gaullistowskich. W 1995 roku na urząd prezydenta Francji został wybrany

¹¹ ASEAN (ang. *Association of South East Asian Nations*); Patrz <http://pl.wikipedia.org/wiki/Stowarzyszenie_Narod%C3%B3w_Azji_Po%C5%82udniowo-Wschodniej>.

¹² Mercosur (hiszp. *Mercado Comun del Cono Sur* - Wspólny Rynek Południa); Patrz <<http://pl.wikipedia.org/wiki/Mercosur>>.

¹³ Słowo „hipermocarstwo” (fr. *l'hyperpuissance*) dla określenia aktualnej pozycji i siły Stanów Zjednoczonych, po raz pierwszy w 2000 roku, zaproponował minister spraw zagranicznych Francji Hubert Vedrine, gdyż okazał się, że potęga USA nie zasługiwała już na miano „supermocarstwa”. Stało się jasne, że jeśli Francja czy Niemcy są „supermocarstwem”, to USA są kimś znacznie większym. Polityczna i gospodarcza potęga jaką w tamtym czasie zaczęły dysponować Stany stawiła je na pozycji nie znanej w dotychczasowej historii. I to chyba właśnie na myśli miał Vedrine mówiąc o tym kraju „hipermocarstwo”; 25 maj 2006 <http://lbc_1917_3.w.interia.pl/453archipelag.htm>.

¹⁴ A. Szeptycki, op.cit., s.323.

¹⁵ A. Szeptycki, *Francja czy Europa? Dziedzictwo generała de Gaulle'a w polityce zagranicznej V Republiki*, Warszawa, 2005, s.317.

Jacques Chirac¹⁶ i to właśnie jego uważa się za kontynuatora tradycji gaullistowskich we Francji.

Na początku lat dziewięćdziesiątych doszło do przewartościowania priorytetów francuskiej polityki europejskiej. Impuls do tej modernizacji dał prezydent Mitterrand, a dalsze zmiany następują obecnie, gdy urząd sprawuje prezydent Chirac.

Kontynuacja gaullistowskiej polityki wschodniej, opartej na porozumieniu francusko-radzieckim, nie miała szans na jakiegokolwiek powodzenie, gdyż dawne państwa bloku socjalistycznego wykazywały większe zainteresowanie zacieśnieniem współpracy ze Stanami Zjednoczonymi niż z Francją. Również cel w postaci niedopuszczenia do zjednoczenia państw niemieckich nie powiódł się. Brak realizacji założeń tradycyjnej polityki wschodniej jednoznacznie dowiodło, że uwarunkowania historyczne nie będą już odgrywać w Europie tak znaczącej roli, jak sądził to Prezydent de Gaulle. Jako przykład można tu podać zdecydowaną postawę Francji w kwestii konfliktu na Bałkanach, gdy Paryż zgodził się na interwencję sił Sojuszu Atlantyckiego skierowaną przeciw Serbom, którzy dotąd uważani byli za tradycyjnych partnerów Francji. Lecz jednocześnie w polityce francuskiej nadal funkcjonują pewne stereotypy. Francja nadal przywiązuje duże znaczenie do współpracy z Rumunią, którą uważa za państwo frankofońskie, a także obawia się dominacji Niemiec na Starym Kontynencie, która mogłaby zagrozić francuskim interesom w Europie. Przywódcy francuscy odrzucają także sformułowaną na początku lat 90. przez Francis Fukuyamę koncepcję „końca historii”¹⁷, uważając ją za próbę utożsamienia takich pojęć jak demokracja czy gospodarka wolnorynkowa ze Stanami Zjednoczonymi¹⁸.

Europa od lat pozostaje jednym z głównych priorytetów francuskiej polityki zagranicznej, podobnie jak stosunki ze Stanami Zjednoczonymi i z Rosją. Na przestrzeni lat polityka ta uległa dużym przekształceniom, które były odpowiedzią na zmieniającą się rzeczywistość, jednak jak pisze Jean-Baptiste Duroselle, francuska polityka zagraniczna kieruje się kilkoma niezmiennymi założeniami¹⁹. Francja chce z jednej strony pozostać państwem i mocarstwem, z drugiej natomiast pragnie przewyższyć państwo i stworzyć pewną wspólnotę, która byłaby jej „reinkarnacją”. Od

¹⁶ Jacques René Chirac (1932) - polityk francuski, obecny prezydent Francji. Chirac jest czynny na scenie politycznej od ponad 40 lat. Chirac od młodości związany jest z ruchem gaullistowskim. Jego poglądy polityczne są właśnie gaullistowskie i konserwatywne; http://pl.wikipedia.org/wiki/Jacques_Chirac.

¹⁷ H. Vedrine, wystąpienie otwierające konferencję Francuskiego Instytutu Stosunków Międzynarodowych nt. *Wejście w XXI wiek*, Paryż, 3 listopada 1999; <<http://www.diplomatie.gouv.fr>>.

¹⁹ J.B. Duroselle, *Les « invariants » de la politique étrangère de la France*, „Politique étrangère”, nr 1, 1986, s.21–23.

pół wieku tą wspólnotą jest Europa, a bardziej dokładnie Wspólnoty Europejskie, których budowa miała i ma nadal umożliwić Francji odzyskanie utraconych wpływów na świecie²⁰. Tak sformułowane stanowisko prowadzi nas w stronę stwierdzenia, że istnieje sprzeczność w europejskiej polityce państwa francuskiego. Francuscy przywódcy zawsze deklarują bowiem, że kochają Europę, ale ich priorytetem pozostaje niezmiennie interes narodowy Francji²¹.

Niewątpliwie pewne sprzeczności w europejskiej polityce Francji wynikają z faktu, że ma ona dwóch bardzo różnych „ojców”. Pierwszym z nich jest twórca V Republiki Francuskiej Charles de Gaulle, którego koncepcjom europejskim została poświęcona niniejsza praca. Opowiadał się on za ścisłą współpracą suwerennych państw europejskich, która umożliwi uniezależnienie się od amerykańskiego partnera zza Oceanu, kontrolą RFN oraz nawiązaniem współpracy z państwami bloku wschodniego, co miało prowadzić do umocnienia pozycji Europy w świecie²².

Z drugiej strony mamy zupełnie odmienną wizję współpracy europejskiej, której autorem był Robert Schuman. Zakładał on, że poddanie wspólnej kontroli produkcji węgla i stali we Francji i Niemczech, a także w innych krajach europejskich, zagwarantuje trwały pokój i dobrobyt na Starym Kontynencie²³.

Te dwie koncepcje integracji europejskiej ścierały się ze sobą przez ostatnie półwiecze nadając polityce francuskiej indywidualny koloryt i sprawiając, że Francja uważana jest obecnie za jednego z głównych architektów zjednoczonej Europy.

W opinii Francji, Europa ma być jednym z punktów odniesienia dla współczesnego świata, co więcej powinna odgrywać kluczową rolę na arenie międzynarodowej, a szczególnie w basenie Morza Śródziemnego i w Afryce²⁴. Francja stara się także w sposób aktywny kształtować jak najkorzystniej dla siebie stosunki z swoimi kluczowymi partnerami zewnętrznymi, jakimi są Stany Zjednoczone i Niemcy, czyni to jednak patrząc przez pryzmat swojej pozycji we Wspólnocie Europejskiej.

W relacjach z Berlinem Francja stara się podtrzymywać i pogłębiać współpracę dwustronną, która jest niezaprzeczalnie fundamentem integracji europejskiej, ale jednocześnie próbuje zapobiec niemieckiemu przywództwu w Europie. Jeśli zaś chodzi

²⁰ Z. Brzeziński, *Wielka Szachownica. Główne cele polityki amerykańskiej*, Warszawa 1998, s. 74-77.

²¹ A. Szeptycki, *Francuskie koncepcje Unii Europejskiej*, [w:] E. Halizak, S. Parzymies, *Unia Europejska. Nowy typ wspólnoty międzynarodowej*, Warszawa 2002, s.143.

²² A. Peyrefitte, *C'était de Gaulle*, t.1, Paris 1994, s. 158-159.

²³ *Discours de Robert Schuman* (9 mai 1950); <<http://www.en.eun.org/myeurope/schuman/french.html>>.

²⁴ A. Juppé, *Horyzonty polityki zagranicznej. Wystąpienie z okazji 20 rocznicy powstania CAP*, „Studia i Materiały PISM”, nr 93, sierpień 1995, s.11.

o Stany Zjednoczone, to przywódcy francuscy próbują zarazem ograniczyć amerykańskie wpływy na Starym Kontynencie poprzez m.in. umacnianie Unii Europejskiej, jak i dążyć do zachowywania zobowiązań sojuszniczych, które łączą Waszyngton z jego europejskimi partnerami²⁵.

3.3.1 Polityka europejska Francji w latach 1989-1995.

Przemiany lat 1989-1991 sprawiły, że Francja utraciła swa dominującą pozycję wobec Niemiec oraz nie mogła już liczyć na wsparcie swego tradycyjnego sojusznika, jakim był Związek Radziecki. Po zjednoczeniu państw niemieckich, ostatecznie załamała się równowaga, stanowiąca podstawę współpracy francusko-niemieckiej w czasie Zimnej Wojny²⁶.

Wobec przemian dokonujących się w tym okresie historii Europy, związanych ze wzrostem siły RFN oraz wpływów na obszarze Europy Środkowej, przywódcy francuscy podjęli decyzję o konieczności pogłębiania współpracy europejskiej, aby skutecznie zablokować ekspansję zjednoczonych Niemiec w Europie. Dlatego też, mimo negatywnego stanowiska wobec ograniczania suwerenności V Republiki, społeczeństwo francuskie zaakceptowało w drodze referendum Traktat o Unii Europejskiej, zwany także Traktatem z Maastricht. Jednakże Francja okazała się przeciwna poszerzeniu Wspólnoty o kolejne państwa, zarówno te zachodnioeuropejskie, jak i pochodzące z dawnego bloku komunistycznego.

W celu zachowania równowagi w Europie przywódcy francuscy, na początku lat 90., podjęli trojakiemu rodzaju działania. Przede wszystkim Francja wielokrotnie sugerowała nawiązanie szerokiej współpracy paneuropejskiej. Już w 1989 roku prezydent François Mitterrand zaproponował utworzenie konfederacji europejskiej, stworzonej na kształt ogólnoeuropejskiego forum, którego zadaniem byłoby ułatwienie zbliżenia Europy Wschodniej do Wspólnot Europejskich oraz wyznaczenie zakresu współpracy w takich dziedzinach, jak m.in. kultura, transport, ochrona środowiska. Zaproponowany projekt konfederacji nie doczekał się jednak realizacji ze względu na niechęć zarówno zachodnich partnerów Paryża, jak i państw środkowoeuropejskich²⁷.

W 1993 roku francuski premier Edouard Balladur przedstawił kolejną inicjatywę paneuropejską, której celem było uregulowanie problemu granic i mniejszości narodowych na obszarze Europy Środkowej i Wschodniej. Inicjatywa ta doprowadziła

²⁵ Z. Brzeziński, op.cit., s.77-78.

²⁶ Tamże, s.79-80.

²⁷ A. Szeptycki, *Francuskie koncepcje...*, op.cit., s.145.

do podpisania w marcu 1995 roku Paktu Stabilności dla Europy²⁸. Jednak jak podkreśla wielu komentatorów ta francuska aktywność na polu zjednoczenia Europy, miała raczej stworzyć wrażenie złudnego francuskiego poparcia dla tej inicjatywy, a w rzeczywistości miała opóźnić proces poszerzenia Unii Europejskiej²⁹.

Poza promowaniem współpracy paneuropejskiej, przywódcy francuscy kładli także nacisk na zacieśnianie kontaktów UE z państwami Europy Południowo-Wschodniej, basenu Morza Śródziemnego oraz Czarnej Afryki. Francja posiadała w tamtych regionach pewne wpływy, które zdaniem polityków francuskich mogłyby równoważyć ścierające się w Europie tendencje zjednoczeniowe³⁰.

Paryż zacieśniał również współpracę z Wielką Brytanią, lecz ta współdziałanie nie było, jak mogłoby się wydawać, skierowane przeciw państwu niemieckiemu, lecz raczej miało stanowić uzupełnienie kooperacji na osi Paryż-Bonn. Nie odbywała się ona jednak w ramach Unii Europejskiej, gdyż oba państwa dzieliły duże różnice dotyczące przyszłej wizji Starego Kontynentu. Władze brytyjskie opowiadały się przeciwko dalszej integracji oraz priorytetowo traktowały stosunki transatlantyckie. Natomiast Francja dążyła do pogłębiania współpracy europejskiej oraz europeizacji Paktu Północnoatlantyckiego. Nie ulega jednak wątpliwości, że pogłębienie współpracy między Paryżem i Londynem po 1989 roku stanowiło jeden z głównych czynników zbliżenia obu państw w ostatniej dekadzie XX wieku oraz pokazywało pewne odejście od założeń gaullistowskiej polityki wobec Wielkiej Brytanii³¹.

Postawa przywódców francuskich wobec krajów Europy Środkowej nie odpowiadała wizji stosunków z tymi krajami stworzonej przez Prezydenta de Gaulle'a. Francja postrzegana w tym regionie Europy za państwo etatystyczne, czy wręcz socjalistyczne i ponadto powiązane sojuszem ze Związkiem Radzieckim, a następnie z Rosją. Zamiast pogłębiać integrację państw środkowoeuropejskich z Europą Zachodnią, częściej zarzucano Francji otwarty sprzeciw wobec poszerzenia Wspólnoty Europejskiej, mimo zaawansowanych reform państw Grupy Wyszehradzkiej³². Przy

²⁸ Pakt Balladura - pakt stabilności dla Europy, podpisany 21 marca 1995 r. w Paryżu przez 52 państwa. Pakt obejmuje deklarację polityczną oraz teksty około 100 umów dwustronnych, zawartych przez państwa uczestniczące w konferencji; <http://www.rzeczpospolita.pl/europa/leksykon/leksykon_p.html>.

²⁹ J. Stefanowicz, *Polityka europejska V Republiki*, Warszawa 1994, s.97-98.

³⁰ S. Parzymies, *Francja wobec rozszerzenia Unii Europejskiej*, „Sprawy Międzynarodowe” 1998, nr 2, s. 10–11.

³¹ A. Szeptycki, *Francuskie koncepcje...*, op.cit., s.146.

³² Grupa Wyszehradzka (tzw. V4), państwa grupy wyszehradzkiej. Obejmuje: Polskę, Węgry, Czechy i Słowację. Głównym celem Grupy była współpraca z Unią Europejską i NATO w kwestii przystąpienia ich do struktur tych organizacji; <http://pl.wikipedia.org/wiki/Grupa_Wyszehradzka>.

takiej postawie przywódców Republiki Francuskiej, strategicznymi partnerami nowych krajów demokratycznych z Europy Środkowo-Wschodniej stały się w głównej mierze Niemcy oraz Stany Zjednoczone, zaś Francja zmuszona została do rekonstrukcji założeń polityki europejskiej.

3.3.2 Polityka europejska Francji pod rządami Prezydenta Jacquesa Chiraca.

W 1995 roku nowym prezydentem Francji został przywódca neogaullistów Jacques Chirac. Nowy prezydent V Republiki postanowił dokonać modernizacji francuskiej polityki zagranicznej. Chirac jednoznacznie opowiedział się za poszerzeniem Unii Europejskiej, a jego zdaniem docelowa liczba państw członkowskich powinna wynosić pomiędzy 26 a 30. Francuski minister spraw zagranicznych Hervé de Charette stwierdził, że egoizmem byłoby zamknięcie Wspólnoty przed państwami Europy Środkowo-Wschodniej³³. Jednak, aby dokonać rozszerzenia Unii Europejskiej niezbędna okazała się głęboka reforma instytucjonalna.

3.3.2.1 Republika Francuska wobec reform instytucjonalnych Unii Europejskiej w latach 1995-2003.

W grudniu 1995 roku prezydent V Republiki oraz kanclerz Niemiec Helmut Kohl opowiedzieli się wspólnie za stworzeniem w ramach Wspólnoty mechanizmów wzmocnionej współpracy, poszerzeniem głosowania kwalifikowaną większością głosów, zwiększeniem kompetencji Parlamentu Europejskiego oraz poprawieniem skuteczności Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa. Francja i Niemcy zgodziły się również na zwiększenie roli Wspólnot w dziedzinie obrony oraz na włączenie w przyszłości Unii Zachodnioeuropejskiej³⁴ w struktury Unii Europejskiej. Według założeń Paryża przeprowadzenie zaproponowanych reform miało zapewnić przekształcenie Unii w organizację bardziej skuteczną, demokratyczną i odgrywającą większą rolę na arenie międzynarodowej, a zarazem umożliwić rozszerzenie UE o nowe państwa³⁵.

³³ A. Szeptycki, *Francuskie koncepcje...*, op.cit., s.146.

³⁴ Unia Zachodnioeuropejska - UZE (*Western European Union* - WEU) została utworzona na mocy tzw. Układów Paryskich z 22 października 1954r. UZE jest organizacją polityczno-obronną. Patrz <<http://pl.wikipedia.org/wiki/UZE>>.

³⁵ S. Parzymies, *Francja (w:) Europa Środkowa i Wschodnia w polityce Zachodu*, Warszawa 1994, s. 40-42.

Wbrew oczekiwaniom prezydenta Francji, większość propozycji z dziedziny reform Unii nie zyskało poparcia w czasie Konferencji Międzyrządowej w 1996 roku. Taki obrót spraw jasno dowiódł, że proces integracji jest dla znakomitej większości państw europejskich osiągnięciem zbyt cennym, by poddawać go eksperymentalnym próbom reorganizacji. Akceptację uzyskały jedynie drobne reformy. Dokonano też zmian niezwykle znaczących, jak m.in. przejście Układu z Schengen do *acquis UE*³⁶.

W 1997 roku został podpisany Traktat, zwany od miejsca jego parafowania Traktatem Amsterdamskim³⁷. Pewne zapisy traktatu, takie jak powołanie Wysokiego Przedstawiciela ds. Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa, czy też wzmocnienie współpracy między państwami UE, były dla Francji niewątpliwie korzystne. Jednakże ogólna ocena dokonań Konferencji była w Paryżu zdecydowanie negatywna. Z tego właśnie powodu Francja, Belgia i Włochy wystosowały specjalne oświadczenie w którym stwierdziły, że postanowienia Traktatu Amsterdamskiego nie są wystarczające, by dokonać przyszłego rozszerzenia Wspólnoty. Deklaracja ta została zaakceptowana przez Radę Europejską i tym samym koniecznym warunkiem poszerzenia Unii o nowe państwa okazało się przeprowadzenie kolejnej reformy instytucjonalnej³⁸.

Okazją do przeprowadzenia dalszych przemian na łonie Wspólnoty Europejskiej okazała się francuska prezydencja w Unii Europejskiej przypadająca na okres od lipca do grudnia 2000 roku. Na grudzień tegoż roku przewidziana została kolejna Konferencja Międzyrządowa, która miała dokonać ustaleń dotyczących dalszych reform w strukturze Unii. Reformy te były konieczne z uwagi na fakt, że istniało powszechne przekonanie o nieuniknionym procesie rozszerzenia UE. Dlatego też konferencja w Nicei była uważana za ostatnią okazję do przeprowadzenia niezbędnych zmian, by poszerzenie Unii przebiegło w sposób sprawny i w miarę bez zakłóceń.

Najbardziej na reformie zależało Francji, która uważała, że przed otwarciem się na Wschód należy wyznaczyć Unii Europejskiej precyzyjne cele, nadać jej skuteczne instrumenty, jasno określić kompetencje organów wspólnotowych oraz zagwarantować ochronę unijnego dorobku we wszystkich dziedzinach. Natomiast brak takowych zmian

³⁶ L. Jesień, *Kierunki rozwoju Unii Europejskiej. Czy Polska ma stanowisko?*, Ośrodek Myśli Politycznej, 17 września 2005; <<http://www.omp.org.pl/index.php?module=subjects&func=viewpage&pageid=280>>.

³⁷ Traktat amsterdamski (oficjalnie: *Traktat z Amsterdamu zmieniający Traktat o Unii Europejskiej, Traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie oraz niektóre związane z nimi akty*); Patrz <http://pl.wikipedia.org/wiki/Traktat_amsterdamski>.

³⁸ S. Parzymies, *Stosunki międzynarodowe w Europie 1945–1999*, Warszawa 1999, s. 221–222.

oznaczałby całkowitą porażkę, groziłby nasileniem tendencji odśrodkowych i opóźniłby oraz ograniczył proces integracji europejskiej³⁹.

W czasie swego przewodnictwa państwo francuskie miało zamiar kontynuować działania nakreślone przez poprzednie prezydencje, a także wytyczyć działania dla następnych. Przywódcy francuscy starali się zachowywać pewną równowagę pomiędzy własną wizją Unii Europejskiej, a koncepcjami innych unijnych państw, których jako przewodniczący Francja miała reprezentować. Obok zmian w sferze instytucjonalnej Francuzi pragnęli przeprowadzić zmiany w następujących obszarach:

- 1) Francuscy przywódcy podkreślali przywiązanie do tzw. europejskiego modelu społecznego opartego na dialogu społecznym, ochronie społecznej oraz uznaniu roli państwa w gospodarce. Wskazywali oni, że nie można oddzielać rozwoju gospodarczego od postępu społecznego, że Europa powinna być „obszarem wzrostu gospodarczego w służbie zatrudnienia i spójności społecznej”. Ważnym elementem tej koncepcji było założenie, że tylko silna gospodarczo Europa będzie w stanie bronić swych interesów i wartości w erze globalizacji oraz stworzyć realną alternatywę dla amerykańskiego modelu gospodarczego, w którym rola państwa jest znikoma.⁴⁰
- 2) Francja miała świadomość, że Europa wydaje się coraz bardziej odległa zwykłym obywatelom. Z tego powodu postanowiono wzmocnić poczucie przynależności Europejczyków do pewnej wspólnoty. Szczególnie ważne były również dla Paryża prace nad bezpieczeństwem żywnościowym, a także nad bezpieczeństwem transportu morskiego.
- 3) Polityka kulturalna nie była formalnie jednym z priorytetów Francji, zajmowała ona jednak znaczące miejsce w programie francuskiej prezydencji. Europa to zdaniem Paryża unikalny w świecie przykład cywilizacji, której bogactwo płynie z różnorodności kultur, jakie się na nią składają. Francja podkreśla, że należy promować zróżnicowanie kulturalne tak w ramach UE, jak i poza nią. Proponowała umocnienie „europejskiego wymiaru edukacji” i „edukacyjnego wymiaru Europy”, tak by młodzi obywatele Unii od najmłodszych lat poznawali kulturę innych krajów europejskich i czuli się bardziej związani z całą UE⁴¹.

³⁹A. Szeptycki, *Francuskie koncepcje...*, op.cit., s.147-148.

⁴⁰ Tamże, s.148.

⁴¹ Tamże, s.149.

- 4) Unia Europejska, powinna być zdaniem Paryża, pełnoprawnym i wpływowym aktorem w stosunkach międzynarodowych. Sprzyjać temu miała wspólna wola polityczna państw członkowskich, potencjał gospodarczy Wspólnoty, a także jej uprzywilejowane związki z licznymi krajami. Zachęcała do tego również niestabilność ówczesnego ładu międzynarodowego, a w szczególności zagrożenia, jakie pojawiały się u wrót „Piętnastki”. Umocnienie międzynarodowej pozycji Unii miało służyć przede wszystkim stworzeniu prawdziwie wielobiegunowego świata, który byłby bardziej wyczulony na prawa jednostki, na zróżnicowanie kulturowe oraz na los najbardziej potrzebujących. Ważnym elementem tej koncepcji było również założenie, że UE może i powinna działać na rzecz spadku napięć w świecie, a w szczególności przeciwdziałać konfliktom na kontynencie europejskim⁴².

Francja dążyła także do wyznaczenia zarówno długoterminowych, jak i krótkoterminowych celów w polityce zagranicznej Unii Europejskiej. Długookresowym celem Wspólnoty powinno być wypracowanie zestawu instrumentów, zapewniających Unii jak największy wpływ na kształtowanie wydarzeń na arenie międzynarodowej. Natomiast w krótkim okresie UE powinna dążyć do zabezpieczenia swych interesów na Starym Kontynencie, a szczególnie na Bałkanach, gdyż w tym czasie konflikt bałkański stanowił główne zagrożenie dla bezpieczeństwa Unii Europejskiej⁴³.

W stosunku do Rosji Francja wyznaczyła sobie za cel rozwój strategicznego partnerstwa między Brukselą i Moskwą. Przywódcy francuscy deklarowali także, że będą przywiązywać dużą uwagę do sytuacji w Czeczenii, a także do tego, że Unia będzie wspierać reformy prezydenta Putina. W październiku 2000 roku miał miejsce szczyt Rosja - UE, na którym podpisano deklarację o strategicznym partnerstwie. UE nie podjęła jednak żadnych znaczących działań w celu rozwiązania konfliktu w północnym Kaukazie⁴⁴.

Niewątpliwie najważniejszym wydarzeniem w czasie francuskiej prezydencji był szczyt w Nicei, podczas którego miano zdecydować o ładzie instytucjonalnym Unii Europejskiej na przełomie XX i XXI wieku.

Propozycje reform dotyczyły czterech głównych spraw: przyszłego składu Komisji Europejskiej, systemu ważenia głosów w Radzie Unii Europejskiej,

⁴² A. Szeptycki, *Francuskie koncepcje...*, op.cit., s.149.

⁴³ Tamże, s.150.

⁴⁴ *Bilan de la Présidence française de l'Union européenne (Second semestre 2000)*, s. 8;[za:] A. Szeptycki, *Francuskie koncepcje...*, op.cit., s.150.

rozszerzenia ilości decyzji podejmowanych w sposób większościowy oraz uelastycznienia mechanizmu wzmocnionej współpracy⁴⁵.

Choć zasadniczym celem szczytu w Nicei była reforma instytucjonalna Unii Europejskiej, zajęto się także kilkoma innymi ważnymi dla Francji sprawami. Zatwierdzono Kartę Praw Podstawowych, będącą zasadniczym elementem projektu „Europy obywateli”. Karta ta zawiera szereg zapisów prawa gospodarczego oraz społecznego, a także postanowień z dziedziny bioetyki, informatyki itp. Dodatkowo Francja doprowadziła do zaakceptowania przez przywódców europejskich dwóch deklaracji. Pierwsza z nich dotyczyła specyfiki sportu oraz jego funkcji społecznych, które powinny być uwzględniane podczas realizacji polityk wspólnotowych. Celem drugiej deklaracji było podkreślenie znaczenia sektora usług publicznych i upoważnienia państw unijnych do podjęcia właściwych działań w celu umożliwienia mu prawidłowej realizacji jego zadań⁴⁶.

Prezydent Jacques Chirac oraz premier Lionel Jospin wyrażali duże zadowolenie z wyników szczytu w Nicei, a oficjalny bilans sporządzony na koniec prezydentury francuskiej podkreślał, że stanowił on „historyczny sukces”⁴⁷. W czasie szczytu nicejskiego parafowano traktat, który potocznie jest nazywany Traktatem Nicejskim⁴⁸. Umowa ta została podpisana przez wszystkie kraje członkowskie w lutym 2001 roku, a jej zapisy weszły w życie 1 lutego 2003 roku.

Jednak optymizm przywódców francuskich nie podzielali wszyscy partnerzy Francji, a przede wszystkim krytycznie oceniała go prasa. Francuskiej prezydenturze zarzucano, że zabiega przede wszystkim o interes narodowy, co w ostateczności prowadzi do osłabienia europejskiej solidarności.

Przywódcy francuscy zdecydowanie odrzucali te zarzuty i wyrażali przekonanie, że w czasie negocjacji starano się zadbać zarówno o interesy narodowe, jak i o interesy

⁴⁵ Te zagadnienia zostało dokładnie omówione w : A. Szeptycki, *Francuskie koncepcje...*, op.cit., s.151-152.

⁴⁶ A. Szeptycki, *Francuskie koncepcje...*, op.cit., s.153.

⁴⁷ Tamże, s.154.

⁴⁸ Traktat nicejski (oficjalnie: *Traktat z Nicei zmieniający Traktat o Unii Europejskiej, Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską oraz niektóre związane z nimi akty prawne*). Traktat nicejski był pomyślany przede wszystkim jako mający zreformować Unię Europejską, by mogła sprawnie działać po przyjęciu 10 nowych krajów z Europy Środkowej i Południowej. Z tego powodu w pracach nad TN aktywnie uczestniczyły delegacje rządowe krajów kandydackich, choć formalnie rzecz biorąc traktat podpisało tylko 15 państw członkowskich; http://pl.wikipedia.org/wiki/Traktat_nicejski.

europiejskie. Odrzucano także tezę o „zwycięstwie” Niemiec⁴⁹, wskazując, że każde z państw zmuszone było do kompromisów.

Mimo głosów krytyki francuskie Zgromadzenie Narodowe zdecydowanie poparło ratyfikację Traktatu Nicejskiego, co wynikało przede wszystkim z faktu, że za przyjęciem traktatu opowiedziały się dwa największe ugrupowania w parlamencie, neogaullistowska RPR⁵⁰ prezydenta Chiraca oraz Partia Socjalistyczna premiera Jospina. Traktat Nicejski został ostatecznie przyjęty, lecz francuscy przywódcy nie okazywali już takiego entuzjazmu, jak w czasie jego podpisywania w grudniu 2000 roku. Francuski minister ds. europejskich przyznał nawet, że decyzje w kwestiach składu Komisji Europejskiej oraz głosowania większością kwalifikowaną są niewystarczające. Jednak ratyfikacja Traktatu była konieczna, gdyż otwierała drogę do poszerzenia Unii Europejskiej⁵¹.

3.3.2.2 Stanowisko Francji wobec Wspólnej Polityki Walutowej.

Kolejnym elementem łączącym się nie rozerwalnie z francuskim projektem integracji europejskiej było wprowadzenie wspólnej waluty w państwach członkowskich Unii Europejskiej. Politycy francuscy byli jednymi z głównych inicjatorów podpisania Traktatu z Maastricht, który zawiera kluczowe postanowienia dotyczące wprowadzenia waluty euro.

Francuzi poparli projekt wspólnej waluty, gdyż ich zdaniem, miała ona zagwarantować Unii Europejskiej wzrost gospodarczy i stabilność na arenie międzynarodowej. Ważnym aspektem integracji monetarnej był także fakt, że poprzez wprowadzenie nowej waluty bezsprzecznie zmniejszy się rola dolara jako waluty światowej oraz nastąpi „przywrócenie suwerenności monetarnej Europy”⁵². Nie ulega także wątpliwości, że był to kolejny krok w kierunku przeciwstawienia się

⁴⁹Panuje powszechne przekonanie, że decyzje nicejskie są korzystne przede wszystkim dla Niemiec i że osłabiają one pozycję Francji. Dzięki „kryterium demograficznemu”, to Republice Federalnej Niemiec będzie najłatwiej blokować niekorzystne dla niej decyzje. Ponadto, Niemcy zyskały przewagę w Parlamencie Europejskim, a dokładniej zachowały obecny stan posiadania, podczas gdy inne kraje zgodziły się ograniczyć liczbę swoich deputowanych. Wreszcie, znaczenie Niemiec z pewnością jeszcze wzrosnie po rozszerzeniu na Wschód. Taki stan rzeczy nie poprawia nastrojów w Paryżu i z pewnością nie wpływa korzystnie na stosunki francusko-niemieckie, które napotykać na coraz to nowe problemy; A. Szeptycki, *Francuskie koncepcje...*, op.cit., s.154.

⁵⁰ Rassemblement pour la République, RPR, (pl. *Zgromadzenie dla Republiki*) - francuska partia polityczna. Partia wywodzi się z gaullistowskiej UDR (*Union des Démocrates pour la République*) Patrz <http://pl.wikipedia.org/wiki/Rassemblement_pour_la_R%C3%A9publique>.

⁵¹ A. Szeptycki, *Francuskie koncepcje...*, op.cit., s.156.

⁵² L. Oręziak, *Unia gospodarcza i walutowa – perspektywy ustanowienia do końca XX w. i wpływ na kształt Unii Europejskiej*, „Sprawy międzynarodowe” 1995, nr 4, s. 48-57.

amerykańskiej hegemonii oraz ważny element w umacnianiu niezależności Starego Kontynentu.

Warto określić także francuskie cele polityczne jakie miały być zrealizowane poprzez wprowadzenie euro. Francja pragnęła jeszcze silniej powiązać ze sobą państwa członkowskie UE, a w szczególności związać z Unią Niemcy oraz ograniczyć rosnącą dominację RFN w Europie. Ważnym elementem francuskiej koncepcji integracji monetarnej była także możliwość przybliżenia zjednoczonej Europy do obywateli⁵³.

Jednak francuskie plany nie zostały do końca spełnione. Do strefy euro, która rozpoczęła swoje funkcjonowanie 1 stycznia 2002 roku, weszło dwanaście z piętnastu krajów Unii Europejskiej, a wprowadzanie wspólnej waluty w początkowej fazie nie odbyło się bez trudności.

3.3.2.3 Francja wobec Wspólnej Polityki Obrony.

Następnym ważnym elementem francuskiej polityki europejskiej był i jest rozwój europejskich sił zbrojonych, które stanowiły jeden z priorytetów polityki prowadzonej przez Prezydenta de Gaulle'a.

Francuscy przywódcy już na początku lat 90. podjęli działania mające na celu powołania europejskich zdolności do zarządzania kryzysowego, umocnienie europejskiego filaru Sojuszu Atlantyckiego oraz zaproponowali włączenie Unii Zachodnioeuropejskiej do Unii Europejskiej. Jednak propozycje Francji spotkały się ze sprzeciwem ze strony europejskich partnerów, a w szczególności Wielkiej Brytanii. Paryż nie zaprzestał jednak swych wysiłków w budowaniu Europy obrony, zważywszy na fakt, że bez pomocy militarnej Stanów Zjednoczonej w czasie konfliktu w byłej Jugosławii Unia Europejska pozostawała bezsilna. W grudniu 1995 roku Francja zdecydowała się na częściowy powrót do struktur wojskowych NATO, gdyż jak podkreślali to komentatorzy, Republika Francuska pragnęła odzyskać wpływ na decyzje podejmowane w kwestiach wojskowych oraz realizować plany dotyczące budowy europejskich sił obronnych⁵⁴.

Zaczątkiem współpracy europejskiej miał być tzw. Eurokorpus⁵⁵, który odegrał pionierską rolę w tworzeniu wielonarodowych sił europejskich. Jednak o początku

⁵³ A. Szeptycki, *Francuskie koncepcje...*, op.cit., s.162.

⁵⁴ K. Kubiak, *Role Międzynarodowe V Republiki Francuskiej*, „Stosunki międzynarodowe”, nr 1-2 (t.25) 2002, s.136-137.

⁵⁵ EUROKORPUS – siły szybkiego reagowania, zapoczątkowane przez francusko-niemiecką brygadę wojskową, obecnie składające się dodatkowo z jednostek belgijskich, luksemburskich i hiszpańskich pod

budowy Europy obrony można mówić dopiero od grudnia 1998 roku, gdy to podczas szczytu francusko-brytyjskiego, przywódcy obu państw podjęli decyzje o rozwoju wspólnej polityki obronnej w ramach II filaru Unii Europejskiej. W czasie tego spotkania stwierdzono także, iż UE powinna zyskać zdolności do prowadzenia autonomicznych operacji militarnych, powinno nastąpić utworzenie niezależnych od NATO struktur planowania i wywiadu oraz rozwój konkurencyjnego europejskiego przemysłu zbrojeniowego⁵⁶.

O konieczności stworzenia własnych sił zbrojnych ostatecznie przekonał europejskich przywódców konflikt w Kosowie, który po raz kolejny potwierdził całkowite uzależnienie państw europejskich od Stanów Zjednoczonych. Nastąpiło przewyższenie różnic jakie od wielu lat rysowały się między Francją, Wielką Brytanią i Niemcami, w wyniku czego podjęto szereg decyzji dotyczących kształtu przyszłych europejskich sił obronnych.

Podstawowym celem Europy obrony był rozwój niezależnych zdolności militarnych, które umożliwiłyby Wspólnocie Europejskiej przeciwdziałanie i rozwiązywanie konfliktów, które mogłyby pojawić się w jej otoczeniu. Według Francji, Unia Europejska jest szczególnie predestynowana do podjęcia działań na rzecz stabilności i dobrobytu na Starym Kontynencie oraz dysponuje szerokim wachlarzem środków, zarówno o charakterze politycznym i gospodarczym, które pozwalają jej podjąć aktywne działania na scenie międzynarodowej⁵⁷.

Zdaniem francuskich przywódców Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony, włączona w II filar Unii Europejskiej, powinna być przede wszystkim pragmatyczna, gdyż jej celem nie jest tworzenie nowych instytucji, ale wyposażenie Unii w rzeczywiste zdolności militarne. Powinna nastąpić także zmiana jakości stosunków transatlantyckich, które osłabiane są przez uzależnienie Europy od pomocy zbrojnej amerykańskiego sojusznika. Zdaniem Francji Unia Europejska nie powinna jednak rezygnować ze współpracy z NATO, gdyż ta wydaje się być korzystna i niezbędna w razie poważniejszych zagrożeń bezpieczeństwa i pokoju. Jednak dwustronna

rotacyjnym dowództwem kolejnych państw członkowskich zmieniający się co dwa lata. Kwatera Eurokorpusu znajduje się w Badenii-Wirtembergii. Eurokorpus stał się w pełni operacyjny w roku 1995 i jest przez niektórych widziany jako załączek armii europejskiej. W kwietniu 2000 roku Eurokorpus przejął dowództwo nad siłami pokojowymi KFOR w Kosowie; <<http://www.ppr.pl/artukul.php?id=2016>>.

⁵⁶ A. Szeptycki, *Francuskie koncepcje...*, op.cit., s.157.

⁵⁷ Tamże, s.158.

współpraca musi opierać się na zasadach równości obu organizacji oraz autonomii decyzji Unii⁵⁸.

Republika Francuska wniosła znaczący wkład w budowanie europejskich sił obronnych. Francja oprócz udziału w wielonarodowych siłach, tak jak EUROFOR, EUROMARFOR, czy też Eurokorpus, udostępniła własne ośrodki dowodzenia, systemy rozpoznania oraz wywiad satelitarny, który stworzyła poza strukturami Sojuszu Atlantyckiego. Państwo francuskie współpracuje także ze swymi partnerami europejskimi w dziedzinie uzbrojenia oraz bierze udział w pracach dotyczących stworzenia europejskiego systemu obserwacji satelitarnej⁵⁹.

Pomimo demonstrowania przez przywódców francuskich niezależności wobec Stanów Zjednoczonych, Francja popiera działania sojusznika w zasadniczych kwestiach, jak np. wojna z terroryzmem. W październiku 2001 roku prezydent Chirac zadeklarował poparcie Francji dla operacji wojskowej w Afganistanie, jednak jeśli chodzi o wojnę z Irakiem wyraził swój stanowczy sprzeciw, potwierdzając tym samym, że Francja pragnie nadal aktywnie brać udział w decyzjach dotyczących kwestii bliskowschodnich i tak jak to miało miejsce za czasów Prezydenta de Gaulle'a, nie ma zamiaru akceptować imperialistycznej polityki Waszyngtonu. Sprzeciw ten był poparty niemal jednogłośnie poparciem rodaków i jak twierdzą komentatorzy, w tej właśnie kwestii „*antyamerykanizm Francuzów spotkał się z głoszonym przez nich relatywizmem kulturowym*”⁶⁰.

3.3.2.4 Stanowisko Francji wobec Traktatu Konstytucyjnego dla Europy.

Ważnym aspektem polityki europejskiej Republiki Francuskiej było uchwalenie Traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy, którego Francja była od początku umiarkowanym zwolennikiem. Projekt Konstytucji dla Europy został opracowywany przez powołany w tym celu Konwent Unii Europejskiej pod przewodnictwem byłego francuskiego prezydenta Valéry'ego Giscard d'Estaing. W efekcie zakończonych 10 lipca 2003 roku prac Konwentu powstał obszerny, liczący 278 stron dokument. Rada Europejska zatwierdziła projekt konstytucji z kilkoma zmianami dnia 18 czerwca roku 2004. Od tego momentu rozpoczął się proces jego ratyfikacji przez kraje członkowskie.

⁵⁸ A. Szeptycki, *Francuskie koncepcje...*, op.cit., s.159.

⁵⁹ Tamże, s.160-161.

⁶⁰ G. Sorman, *Francję po Chiracu czekają duże zmiany*, „Dziennik”, 19.05.2006, s.28.

We francuską kampanię na rzecz przyjęcia Traktatu Konstytucyjnego włączyły się trzy główne siły polityczne Francji, czyli partia Unia na rzecz Ruchu Ludowego (UMP), Unia na rzecz Demokracji Francuskiej (UDF) i Partia Socjalistyczna (PS) oraz prezydent Chirac. Socjaliści podkreślali głównie, że konstytucja włącza do systemu unijnych traktatów Europejską Kartę Praw Podstawowych, a jej zapisy miały ustanowić w całej Unii Europejskiej jednolity model socjalny. Prezydent Chirac stwierdził natomiast, że nowy traktat będzie bronił Francję przed „brytyjskim liberalizmem”⁶¹.

Przeciwnicy konstytucji pochodzili zarówno z lewej, jak i prawej strony francuskiej sceny politycznej. Lewica twierdziła, że nowy traktat zmusi Francuzów do przyjęcia liberalnego modelu gospodarki. Poglądy takie głosiła część polityków PS, zbuntowanych przeciw proeuropejskiemu stanowisku całej partii. Dołączyli oni do przeciwnych konstytucji Partii Zielonych, Partii Komunistycznej, Rewolucyjnej Ligi Komunistycznej, Walki Robotniczej oraz central związków zawodowych. Partie lewicowe przekonywały, że przyjęcie konstytucji oznacza brak ograniczeń w napływie do Francji zagranicznych pracowników, którzy to mieliby zagrozić krajowym przedsiębiorcom.

Prawicowe siły przeciwne ratyfikacji traktatu skupiły głównie się wokół gaullistowskiego Ruchu dla Francji (MPF) oraz Frontu Narodowego. Politycy tych ugrupowań twierdzili, że Francja nie powinna stawać się częścią europejskiego „superpaństwa”. Twierdzili oni również, że dzięki konstytucji możliwa będzie akcesja Turcji do Unii Europejskiej. Ostrzegali także przed napływem islamskich emigrantów mających odebrać Francji jej „chrześcijańskie korzenie”.

Choć początkowe sondaże opinii publicznej wskazywały na zwycięstwo zwolenników traktatu, to jednak w referendum przeprowadzonym 29 maja 2005 roku Francuzi odrzucili projekt Konstytucji dla Europy. Za odrzuceniem projektu głosowało 54,87% ogółu głosujących, natomiast tak dla traktatu powiedziało 45,13%.

Sprzeciw obywateli francuskich wobec traktatu był wielką porażką Prezydenta Chiraca i jego rządu. Już następnego dnia po ogłoszeniu wyników do dymisji podał się francuski premier Jean-Pierre Raffarin. Referendum i jego wynik, choć oczywiście mówił o braku poparcia społeczeństwa dla traktatu, był także manifestacją niezadowolenia z funkcjonowania francuskich elit politycznych oraz jednoznacznie

⁶¹ *Europejskie referendum konstytucyjne we Francji*;
<http://pl.wikipedia.org/wiki/Europejskie_referendum_konstytucyjne_we_Francji>.

pokazały, że przewidywany kształt przyszłej zjednoczonej Europy musi zostać poddany ponownym negocjacom na forum Wspólnoty.

Duże kontrowersje wśród Francuzów budzi także sylwetka Prezydenta Jacquesa Chiraca. Opinie o nim jest tyle ilu różnych komentatorów i ekspertów wypowiedziało się na ten temat i co trzeba podkreślić są one często skrajne.

Przez wielu uważany jest za ostatniego gaullistę, gdyż choć wiele można mu zarzucić, to jednak prowadzi dyplomację francuską zgodnie z tradycją pozostawioną przez Prezydenta de Gaulle'a. Jej specyfiką jest to, że częściej się oponuje niż proponuje. Chirac prowadzi aktywną politykę zagraniczną, rozciągając sieć francuskiej kultury poza granice Francji. Stara się także zachowywać pozycję Francji, jako jednego z głównych graczy w zjednoczonej Europie. Dlatego też nieustannie wspiera euro i politykę rozszerzenia, wiedząc, że takie działania wspierają budowę równowagi w stosunkach ze Stanami Zjednoczonymi.

W formułowanych przez siebie ocenach francuscy nacjonałiści wypominają mu liczne ustępstwa na rzecz Unii Europejskiej oraz udział Francji w wojnach w Jugosławii i Afganistanie. Demokraci natomiast żałują, że Francja nie wspiera walki o prawa człowieka w Chinach i w krajach muzułmańskich. W ciągu mijających właśnie 11 lat prezydentury Chirac działa w zgodzie z tradycją Generała de Gaulle'a, pozostając obrońcą interesów narodowych, francuskiej dumy i pragmatyzmu. Po zakończeniu obecnej kadencji prezydenckiej, jego następca, ktokolwiek nim zostanie, będzie zmuszony przyjąć nowocześniejszą strategię polityki zagranicznej oraz wyraźniej określić relacje Francji ze Stanami Zjednoczonymi, z Europą i nowymi mocarstwami, takimi jak Chiny czy Indie. Jest to jednak kwestia kolejnych lat i kierunku, którym podaży kolejny Prezydent Francji⁶².

Myśl Generała de Gaulle'a jawi się jako synteza tradycji politycznych z XIX wieku oraz wizji z XXI wieku. Uniwersalność celów francuskiej polityki zagranicznej oraz jej niezmiennosc wskazuje na dalekowzroczność koncepcji miejsca Francji na arenie międzynarodowej⁶³. Nawet mimo porażek niektórych elementów koncepcji de Gaulle'a, wciąż odgrywają one dużą rolę w polityce zagranicznej Francji. V Republika nie jest wprawdzie trzecią potęgą polityczną świata, jak chciał to widzieć Generał, niemniej jednak zajmuje ważne miejsce na europejskiej scenie politycznej, silnie oddziałując na dynamikę procesu zjednoczenia Europy. Analiza miejsca Republiki

⁶² G. Sorman, *Francję po Chiracu czekają duże zmiany*, „Dziennik”, 19.05.2006, s.28.

⁶³ K. Kubiak, op.cit, s.154.

Francuskiej we współczesnym świecie może prowadzić do przekonania, iż państwo to posiada znaczący potencjał i możliwości wpływu na różne obszary zarówno polityki międzynarodowej, jak i dziedzin pozapolitycznych. Francja angażuje się między innymi w rozwój nauki, techniki i nowoczesnych technologii.

V Republika oraz jej przywódcy niejednokrotnie zaświadczyli o tym, że Francja jest i chce być nadal twórcą współczesnej rzeczywistości, którą wzbogaca swym wielowiekowym dorobkiem oraz współtworzy przy poszanowaniu pokoju i wartości demokratycznych, które od stuleci istniały w życiu społecznym i politycznym państwa francuskiego.

ZAKOŃCZENIE

Analizując politykę Prezydenta Charlesa de Gaulle w czasie jego rządów można jednocześnie stwierdzić, że gaullistowskie założenie polityki europejskiej miały zasadnicze wpływy na politykę zagraniczną V Republiki oraz proces zjednoczenia Europy. Co więcej poprzez proces integracji europejskiej Generał pragnął przyczynić się do podniesienia prestiżu Francji oraz umocnienia jej niezależności na arenie międzynarodowej.

Choć Charles de Gaulle zrealizował tylko niewielką część swoich założeń polityki europejskiej, to niemniej Francja stała się ważnym graczem na europejskiej scenie politycznej, a jej odejście od strategicznego partnerstwa ze Stanami Zjednoczonymi, umożliwiły otwarcie nowych pól działania w sferze polityki zagranicznej.

Państwo francuskie poprzez nawiązywanie porozumienia ze Związkiem Radzieckim mogło rozwijać swe wpływy na świecie, a zaraz pozostając w strukturach Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej mogło stabilnie się rozwijać i zapewniać swym obywatelom poczucie bezpieczeństwa.

Wystąpienie Francji ze struktur wojskowych NATO, z jednej strony oznaczało pewien rodzaj izolacji w kwestiach dotyczących polityki zbrojnej na Starym Kontynencie. Niemniej umożliwiło V Republice utrzymanie pewnego zakresu niezależności i suwerenności w procesie podejmowania decyzji politycznych oraz wyrażało sprzeciw wobec dominacji militarnej Stanów Zjednoczonych w Europie Zachodniej.

Po ustąpieniu Prezydenta de Gaulle ze stanowiska w 1969 roku, aż do połowy lat 80. francuska polityka europejska uległa niewielkim zmianom, których głównym przejawem była zgoda na stopniowy postęp integracji europejskiej. Jednak po upadku systemu bipolarnego, twórcy francuskiej polityki zagranicznej stanęli przed nowym wyzwaniem.

Przywódcy francuscy zgodzili się na nowy kształt instytucjonalny Wspólnot Europejskich, przekształcający Europejską Wspólnotę Gospodarczą w Unię Europejską. Wyrazili zgodę na otwarcie Wspólnot Europejskich dla krajów Europy Środkowej, co umożliwiło Polsce wstąpienie w struktury zjednoczonej Europy.

Francja otworzyła się także na działania w zakresie wspólnej polityki zagranicznej i obrony oraz chce aktywnie brać udział w pracach nad nowym kształtem

instytucjonalnym Unii Europejskiej. Jednak z drugiej strony, pragnie by Wspólnota Europejskie utrzymały swój elastyczny charakter, gdyż nie wszystkie państwa zainteresowane są współpracą w tych samych dziedzinach, ale pragnie także utrzymania pewnej równowagi pomiędzy elementami systemu europejskiego.

Niezależnie od tego, w jakim kierunku będzie postępowała integracja europejska, Francja z pewnością nie zrezygnuje z gaullistowskiej polityki wielkości. V Republika, będzie także coraz ściślej współpracować z europejskimi partnerami, jednak głównym wyznacznikiem jej polityki pozostanie francuski interes narodowy. Współcześni przywódcy V Republiki wciąż bowiem mają, podobnie jak Prezydent de Gaulle „pewną wizję Francji” wierząc, że „*Opatrzność przeznaczyła ją do niedościgłych sukcesów lub bezprzykładnych nieszczęść*”¹.

¹ A. Szeptycki, *Francja czy Europa? Dziedzictwo generała de Gaulle'a w polityce zagranicznej V Republiki*, Warszawa 2005, s.343.

Bibliografia

Materiały źródłowe:

- 1) Gaulle de Ch., *Pamiętniki nadziei*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej Warszawa 1974.
- 2) Gaulle de Ch., *Discours et messages, tom 3,4,5*, PLON, Paris 1970.

Publikacje zwarte:

- 1) Adenauer K., *Wspomnienia*, Wydawnictwo ABC Warszawa 2000.
- 2) R. Aron, *Pokój i wojna między narodami*, Wydawnictwo Centrum im. A. Smitha, Warszawa 1995
- 3) Baszkiewicz J., *Historia Francji*, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław 1999.
- 4) Bielecki R., *Co to jest gaullizm?*, Wydawnictwo Omega, Warszawa 1978.
- 5) Bielecki R., *De Gaulle i inni*, Wydawnictwo Czytelnik, Warszawa 1983.
- 6) Bilik A., *Charles de Gaulle czyli mit współczesny*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 1990.
- 7) Brzeziński Z., *Wielka Szachownica. Główne cele polityki amerykańskiej*, Wydawnictwo Świat Książki, Warszawa 1998.
- 8) Ciszecki J., *Ewolucja stanowiska Francji;[w:] Bezdroża polityki NATO*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1971.
- 9) Dominik E., *Charles de Gaulle: polityki i wizjoner*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2001.
- 10) D'Escricienne J., *Le général m'a dit ...1966-1970*, PLON, Paris 1973.
- 11) Duroselle J.-B., *La France et les États-Unis des origines à nos jours*, Seuil, Paris 1976.
- 12) Ferro M., *De Gaulle et l'Amérique. Une amitié tumultueuse*, Paris 1973.
- 13) Gerhard J., *Charles de Gaulle, tom I i II*, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa 1975.
- 14) Guyomarch A., Machin H., Ritchie E., *France in the European Union*, Macmillan, London 1998.
- 15) Jouvét E., *Le Général de Gaulle et la construction de l'Europe (1940-1966), tom 1 i 2*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris 1967.

- 16) Krasuski J., *Europa Zachodnia-dzieje polityczne 1945-1992*, WSiP, Warszawa 1993.
- 17) Kukułka J., *Historia współczesna stosunków międzynarodowych 1945-1996*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1996.
- 18) Kukułka J., *Polityka Francji wobec RFN w świetle Paktu Elizejskiego z 22 stycznia 1963*, Warszawa 1967.
- 19) Kuźniar R., *Doktryna wschodnia w polityce zagranicznej Francji 1958-1981*, Instytut Badania Współczesnych Problemów Kapitalizmu, Warszawa 1981.
- 20) Marszałek A., *Z historii europejskiej idei integracji międzynarodowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1996.
- 21) Michałowska-Gorywoda K., *Podejmowanie decyzji w Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2002.
- 22) Michałowska-Gorywoda K., *Podejmowanie decyzji w EWG*, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa 1974.
- 23) Moczulski L., *Geopolityka- potęga w czasie i przestrzeni*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2000.
- 24) Osmańczyk E., *Encyklopedia spraw międzynarodowych i ONZ*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1974.
- 25) Peyrefitte A., *C'était de Gaulle. Tout le monde a besoin d'une France qui marche, t.III*, Fayard, Paris 2000.
- 26) *Prawo w stosunkach międzynarodowych. Wybór dokumentów*, red. S. Bieleń, Centrum Badań Wschodnich UW, Warszawa 1996.
- 27) Parzymies S., *Czynnik wojskowy w polityce zagranicznej Francji 1958-1982*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1984.
- 28) Romaniuk-Całkowska E., *Rola Francji w integracji politycznej Europy Zachodniej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.
- 29) Soutou G.-H., *L'alliance incertaine. Les rapports politico-stratégiques franco-allemands 1954-1996*, Fayard, Paris 2001.
- 30) Spaak P.H., *Combats inachevés, Tome: II De l'espoir à la déception*, Fayard, Paris 1969.
- 31) Stefanowicz J., *Od Kapeta do Mitterranda. Tysiącletni sen o potędze*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.
- 32) Stefanowicz J., *Polityka europejska V Republiki*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1994.

- 33) Szczepański W.J., *Charles de Gaulle i Europa*, Editions BNW, Warszawa 2001.
- 34) Szczepański W.J., *Europa w myśli politycznej de Gaulle'a. Próba analizy systemowej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1979.
- 35) Szeptycki A., *Francuskie koncepcje Unii Europejskiej*, (w:) Edward Halizak, Stanisław Parzymies (red.) *Unia Europejska - nowy typ wspólnoty międzynarodowej*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2002.
- 36) Szeptycki A., *FRANCJA CZY EUROPA? Dziedzictwo generała de Gaulle'a w polityce zagranicznej V Republiki*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.
- 37) Tournoux J., *Charles de Gaulle. Po raz pierwszy ujawnione*, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa 1977.
- 38) Truto J.M., *Le livre tricolore du Gaullisme*, Paris 1973.
- 39) Wahl J., *Robert Schuman. Ojciec Europy*, Wydawnictwo Wokół Nas, Gliwice 1999.

Artykuły:

- 1) Juppé A., *Horyzonty polityki zagranicznej. Wystąpienie z okazji 20 rocznicy powstania CAP*, „Studia i Materiały PISM”, nr 93, sierpień 1995
- 2) Jesień L., *Kierunki rozwoju Unii Europejskiej. Czy Polska ma stanowisko?*, Ośrodek Myśli Politycznej, 17 wrzesień 2005;
<<http://www.omp.org.pl/index.php?module=subjects&func=viewpage&pageid=280>>.
- 3) Kubiak K., *Role Międzynarodowe V Republiki Francuskiej*, „Stosunki międzynarodowe”, nr 1-2 (t.25) 2002.
- 4) Oręziak L., *Unia gospodarcza i walutowa – perspektywy ustanowienia do końca XX w. i wpływ na kształt Unii Europejskiej*, „Sprawy międzynarodowe” 1995, nr 4
- 5) Parzymies S., *Francja wobec rozszerzenia Unii Europejskiej*, „Sprawy Międzynarodowe” 1998, nr 2
- 6) Sorman G., *Francję po Chiracu czekają duże zmiany*, „Dziennik”, 19.05.2006

Źródła internetowe:

- <http://www.ism.uw.edu.pl>
- <http://www.rzeczpospolita.pl>
- <http://encyklopedia.pwn.pl>
- <http://pl.wikipedia.org>
- <http://www.diplomatie.gouv.fr>

<http://www.en.eun.org>

<http://www.omp.org.pl>